

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

SEKSUAALI-IDENTITEETTIÄ TUKEMASSA

Opas toiminnallisista menetelmistä nuorten seksuaalikasvatukseen

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaaliala
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen lapsi- ja nuorisotyö
Opinnäytetyö
Kevät 2014
Juhani Autio
Jutta Kuisma

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

AUTIO, JUHANI & KUISMA, JUTTA:
Seksuaali-identiteettiä tukemassa
Opas toiminnallisista menetelmistä nuorten seksuaalikasvatukseen

Sosiaalipedagogisen lapsi- ja nuorisotyön suuntautumisvaihtoehdon opinnäytetyö,
69 sivua, 29 liitesivua

Kevät 2014

TIIVISTELMÄ

Toiminnallinen opinnäytetyö kohdistui nuorten seksuaali-identiteetin tukemiseen. Tarkoituksena oli luoda opas koulujen seksuaalikasvatukseen toiminnallisten ohjausten ja saadun kirjallisen palautteen pohjalta. Kohderyhmä oli erään Orimattilassa sijaitsevan koulun seitsemäs luokka. Tutkimuksessa ei ole mainittu yhteistyökoulun nimeä oppilaiden anonymiteetin varmistamiseksi.

Opinnäytetyön tavoitteina oli nuorten tietoisuuden lisääminen omasta kehosta ja omista rajoista, nuorten osallistaminen toiminnallisten menetelmien ja avoimen keskustelun avulla sekä seksuaalikasvatukseen soveltuvien toiminnallisten harjoitusten suunnittelu ja toteutus.

Toiminnalliset ohjaukset toteutettiin elokuu – syyskuu 2013 välisenä aikana. Toiminnallisten ohjausten teemoissa käsiteltiin *omaa kehoa, tunteita ja parisuhdetta* sekä *seksuaalisuutta ja seksuaalisuuden muotoja*. Tutkimuksellinen osuus koostuu 7. luokkalaisten ohjausten havainnoinnista sekä nuorten ja ohjauksia seuranneiden opettajien palautteiden tulkinnasta.

Toiminnalliset harjoitukset on suunnattu ensisijaisesti osaksi kouluissa toteutettavaa seksuaalikasvatusta. Opasta voidaan hyödyntää myös muilla kasvatus- ja opetusalan tahoilla nuorten tai lasten ohjaustyössä, sillä seksuaalikasvatus kulkee aina osana kasvatustyötä. Nuorilta saadusta palautteesta tuli selkeästi esiin se, että vastaavanlaiselle toiminnalle on kysyntää ja tehdyt havainnoinnit osoittivat toiminnallisten menetelmien tukevan nuorten ilmaisukykyä.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys rakentuu toiminnallisuuden perustelusta sosiaalipedagogiikan ja seksuaalisuuden kautta sekä toiminnallisen ohjaukskokonaisuuden kuvauksesta ja opinnäytetyön arvioinnista. Opas toimitetaan yhteistyökoululle opinnäytetyön julkaisuseminaarin jälkeen.

Asiasanat: seksuaali-identiteetti, seksuaalisuus, kehonkuva, toiminnallisuus, sosiaalipedagoginen orientaatio

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

AUTIO, JUHANI & KUISMA, JUTTA:
Supporting sexual identity
A functional guide for sexual education when encountering young people

Bachelor's Thesis in Social Pedagogic Work with Children and Young People

69 pages, 29 pages of appendices

Spring 2014

ABSTRACT

The thesis was conducted by using functional methods in order to support the sexual identity of young people. The main purpose was to create a guide for sexual education in schools based on functional guidance and the written feedback that was received from students and teachers who attended the sessions. The target group was a group of seventh graders in a school in Orimattila. The name of the school shall not be mentioned to ensure the anonymity of the students.

The goal was to increase the students' consciousness concerning their own bodies and boundaries of the body, getting the students to take part in the sessions by using functional methods and open discussion and design and implement functional methods suitable for sexual education.

The functional guidance was conducted from August till September 2013. The themes in the guidance sessions were *my body, feelings and relationship* and *the many ways to express your sexuality*. The research part of the thesis consists of observations and the interpretation of the feedback that was received from the students and teachers.

The functional exercises are aimed primarily to be as a part of the sexual education that is practiced in schools. The guide can also be used in other fields of education and teaching when working with young people or children because sexual education is always a part of education. From the students feedback rose the fact that this kind of activity is in demand and interpreting observations that had been made proved that functional methods support young peoples' communication.

The thesis consists of the theoretical guidelines that rationalize functionality through social pedagogy and sexuality, the description of the functional guidance sessions and the evaluation of the thesis. The guide will be delivered to the cooperative school after the publication of the thesis.

Key words: sexual identity, sexuality, body image, functionality, social pedagogic orientation with youth

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Aiheen valinta	1
1.2	Tavoitteet ja tarkoitus	3
1.3	Kohderyhmä	3
1.4	Opinnäytetyön eteneminen	4
1.5	Aiemmat tutkimukset	5
2	SEKSUAALISUUS SEKSUAALI-IDENTITEETIN OHJAAJANA	7
2.1	Seksuaalisuus ja seksuaaliterveys eri ikävaiheissa	7
2.2	Tunteet ja seksuaalisuus	9
2.3	Seksuaali-identiteetti	11
2.4	Kehonkuva osana seksuaali-identiteettiä	13
2.5	Varhaiskasvatus lapsen seksuaalisuuden tukijana	15
2.5.1	Varhaiskasvatus	15
2.5.2	Lapsen seksuaalisuuden tukeminen varhaiskasvatuksessa	17
3	SOSIAALIPEDAGOGINEN VIITEKEHYS TOIMINNALLISUUDEN TAUSTALLA	20
4	OSALLISTUVA HAVAINNOINTI TUTKIMUSMENETELMÄNÄ	25
5	SEKSUAALI-IDENTITEETTIÄ TUKEMASSA – TOIMINNALLISEN OHJAUKSEN KOKONAISUUS	27
5.1	Toiminnallisten ohjaukseteemien teemat ja tavoitteet	27
5.2	Toiminnalliset menetelmät	27
5.3	Toiminnallisten ohjausten kuvaus	29
5.3.1	Tutustuminen	29
5.3.2	Oma keho 1 ja 2	31
5.3.3	Tunteet ja parisuhde	33
5.3.4	Seksuaalisuus ja seksuaalisuuden muodot	36
5.3.5	Lopetus	37
5.4	Opas	38
6	ARVIOINTI	40
6.1	Toiminnallisten ohjausten arviointi	40
6.2	Toiminnallisten ohjausten tavoitteiden saavuttaminen	45
6.3	Opinnäytetyön tavoitteiden saavuttaminen	48
6.4	Oppaan arviointi	49

6.5	Itsearviointi	50
7	POHDINTA	53
7.1	Opinnäytetyön hyödynnettävyys, eettisyys ja luotettavuus	53
7.2	Kehittämisideat	56
7.3	Johtopäätökset	58
	LÄHTEET	61
	LIITTEET	70

1 JOHDANTO

Tässä luvussa on kuvattu opinnäytetyön aiheen valintaa, tavoitteita, tarkoitusta, kohderyhmää sekä opinnäytetyöprosessin etenemistä. Luvussa on myös kartoitettu aiempia seksuaalikasvatukseen liittyviä tutkimuksia.

1.1 Aiheen valinta

Meille oli alusta asti selvää, että toteutamme toiminnallisen opinnäytetyön. Tällä tavoin kykenimme hyödyntämään kummankin vahvuusalueita ja oppimaan samalla toisiltamme uudenlaisia tapoja ajatella. Vilkan ja Airaksisen (2003, 9) mukaan toiminnallinen opinnäytetyö tähtää työelämän käytäntöön liittyvän toiminnan ohjeistamiseen, työhön liittyvään opastamiseen, toiminnan järjestämiseen tai järjeistämiseen. Toiminnallisen opinnäytetyöprosessin tarkoituksena on tuottaa jokin konkreettinen tuotos, jota voidaan hyödyntää ammatillisesti työelämässä.

Opinnäytetyön aihetta miettiessämme tuli selkeästi esille molempien kiinnostus seksuaalikasvatukseen. Olemme työssämme kohdanneet nuoria, joille seksuaalisuuden käsitteleminen ja itsensä hyväksyminen on ollut vaikeaa. Näemme syinä aiheen arkuuteen nykypäivän median antaman kehonkuvan ja niukan keskustelun aiheesta.

Median esille tuomat naisvartalot ja seksuaalinen vihjailu mallintavat minäihanteita. Mediakuvat saattavat jäädä lapsen tunnemuistiin, josta ne kulkeutuvat asenteisiin ja erilaisiin käsityksiin kehonkuvasta. Mainonta vaikuttaa tyttöjen käsityksiin omista kehonkuvistaan. (Anttila 2004a, 74.) Koska vallitsevat kauneusihanteet eivät vastaa mallia oikeanlaisista normaaleista vartaloista, nuorille saattaa muodostua vääränlaisia kehonkuvan malleja ja tämä haittaa nuoren seksuaalista kypsymistä. Hargreavesin ja Tiggemannin (2004, 351–361) tutkimuksessa median vaikutus nuorten kehonkuviin ilmeni nuorten tekemänä ulkonäkövertailuna. Eri-tyisesti ulkonäköönsä panostavat nuoret lähtevät herkästi suorittamaan sosiaalista vertailua, jolloin tyytymättömyys omaan kehoon kasvaa ja itsetunto heikkenee. Omaan kehoon tyytymättömyys on muutoinkin ominaista nuoruudessa, sillä kehonkuvan jäsentyminen muutosten keskellä on vahvasti sidoksissa etenkin tyttöjen itsetuntoon.

Anttila (2004b) tutki Stakesin Lapset ja kaupallinen seksi- hankkeessa kaupallisen seksin ja seksimarkkinoiden vaikutuksia lasten ja nuorten asenteisiin, arvoihin ja käsityksiin seksuaalisuudesta. Kohderyhmä koostui 10–25-vuotiaista lapsista ja nuorista, joista yli puolet oli alle 18-vuotiaita. Suhtautuminen kaupalliseen seksiin oli pääasiassa kielteistä: tytöillä kielteinen suhtautuminen kaupallista seksiä kohtaan oli jyrkempää kuin pojilla, osa pojista koki seksuaalisuuden viettinä, osa puolestaan halusi lisää pornoa tv:seen ja ikärajojen alentamisen, jotta pornoa voisi katsoa. Noin puolet vastanneista pojista hyväksyi sekä seksin ostamisen että myymisen ja he pitivät pornoa tärkeänä. Tyttöjen mielestä pornon tuottama naiskuva oli halventava ja loukkaava.

Anttilan (2004b) mukaan suhtautuminen seksimarkkinointiin opitaan sosiaalisesta ympäristöstä, joka muokkaa seksuaalisuuteen liittyviä asenteita ja arvoja. Seksuaaliseen käyttäytymiseen ja asenteisiin vaikuttavat kaupallisen seksin ja pornografian lisäksi perinteet, sosiaaliset instituutiot, valistus ja taide. Silloin, kun median tuottamat kuvat ovat haitallisia, kyetään lasten ja nuorten asenteisiin vaikuttamaan vahvan valistuksen ja mediakriittisyyden avulla. Kouluissa annettava seksuaali- ja mediakasvatus voi toimia asenteisiin vaikuttajana ja seksimarkkinoinnin kyseenalaistajana. Piispa (2013) toteaa pornon vääristävän nuorten käsityksiä ihmissuhteista ja seksistä. Pojat voivat kokea ahdistavana pornon antaman mallin miehestä aina kykenevänä seksiin ja tämä synnyttää paineita esimerkiksi seurustelusuhteissa. Porno saattaa vääristää etenkin poikien kehonkuvia.

Halusimme toteuttaa opinnäytetyön juuri nuorten seksuaalisuuden tukemiseen. Tästä näkökulmasta katsoen oli hyvin selkeää toteuttaa opinnäytetyö toiminnallisena, jolloin tavoittemme nuoren tukeminen on mahdollista saavuttaa käytännössä. Miellekarttaa piirtäessämme huomasimme itseämme selkeästi kiinnostavan juuri seksuaali-identiteetin, johon päätimme rajata opinnäytetyömme.

Toiminnallinen osuutemme opinnäytetyöstä integroitiin osaksi terveystiedon, liikunnan ja biologian oppituntien sisältöä. Aikomuksemme oli lähestyä teemoja tuomalla nuorille positiivinen kuva seksuaalisuudesta ja seksuaali-identiteetistä. Pyrimme välttämään suoraa valistamista ja halusimme keskittyä nuoria osallistamaan, keskustelemaan ja herättelevään otteeseen.

Pidemmän pohtimisen myötä rakensimme opinnäytetyömme teoreettisen viitekehysten seksuaali-identiteetin, seksuaalisuuden, oman kehon arvostamisen ja kehokuvan sekä tunteiden merkityksen ympärille. Sosiaalipedagoginen orientaatio on ohjannut toiminnallisuutta opinnäytetyössämme. Katsoimme näiden asioiden liittyvän selkeästi identiteetin kehitykseen ja sitä kautta olevan olennainen osa opinnäytetyötämme. Haluamme myös tuoda esille seksuaalisuuden eri muotoja, koska jokaisella on oikeus olla oma itsensä.

Sosiaaliset suhteet tulevat nousemaan esiin opinnäytetyössämme, sillä sosiaalisten suhteiden vaikutus nuoren minäkuvalle ja identiteetille on merkittävä. Aaltosen, Ojasen, Vihusen ja Vilénin (2007, 74, 82–86) mukaan nuori rakentaa identiteettiään peilaamalla itseään sosiaaliseen ympäristöön. Nuori tarvitsee muiden arvostusta ja hyväksyntää kokeakseen itsensä osaavana ja onnistuneena yksilönä. Onnistumisten myötä nuoren itseluottamus ja minäkuva vahvistuvat. Positiivinen palaute tukee nuoren elämönhallintaa ja tuo uskallusta itsenäisempään päätöksentekoon. Sosiaalinen ympäristö ja ihmissuhteet vaikuttavat ihmisen tapaan kohdata muita. Nuoruudessa sosiaaliset suhteet rakentuvat yhä enemmän toverisuhteiden, median ja nuorten omien kokemusten varaan.

1.2 Tavoitteet ja tarkoitus

Tavoitteemme opinnäytetyöllemme on nuorten tietoisuuden lisääntyminen omasta kehosta ja omista rajoista, nuorten osallistaminen toiminnallisten menetelmien ja avoimen keskustelun avulla sekä seksuaalikasvatukseen soveltuvien toiminnallisten harjoitusten suunnittelu ja toteutus. Tarkoituksena on tuottaa toiminnallisten ohjauskertojen avulla opas, jota kouluissa voitaisiin hyödyntää seksuaalikasvatuksen opetuksessa.

1.3 Kohderyhmä

Opinnäytetyömme toimeksiantajana toimi eräs koulu Orimattilassa. Kohderyhmämme oli yksi syksyllä aloittavista 7.-luokkalaisten ryhmistä. Ryhmä koostui 18 oppilaasta, joista enemmistö oli tyttöjä. Ryhmässä oli muutamia erityisen tuen tarpeen vaativia oppilaita eli oppilaita, joilla oli esimerkiksi oppimisen vaikeuksia.

Ryhmä oli entuudestaan tuttu keskenään, sillä oppilaat olivat samassa ryhmässä alakoulussa.

1.4 Opinnäytetyön eteneminen

Anoimme toukokuussa tutkimuslupaa Orimattilan sivistystoimesta ja täytimme sovitun yhteistyökoulun kanssa toimeksiantosopimuksen. Meille myönnettiin tutkimuslupa 27.6.2013 Orimattilan sivistystoimesta. Toinen meistä kävi tutustumassa ohjattavaan ryhmään toukokuun lopulla ja osallistui luokan leirikouluun ohjaajan roolissa. Luokan opettajan kanssa käytiin keskustelua luokan tarpeiden huomioimisesta toiminnallisessa opinnäytetyössämme.

Kesäkuun alussa kokosimme alustavan opinnäytetyösuunnitelman syksyn suunnitelmaseminaaria varten. Kesän aikana tutustuimme teoriaan ja aiempiin tutkimuksiin syvemmin. Suunnittelimme toiminnallisen osuuden sisällöt ja laadimme palautelomakkeet oppilaille ja havainnointilomakkeen opettajalle ennen toiminnallisten toteutusten aloittamista.

Elokuussa olimme puhelimitse yhteydessä koululle ja sovimme rehtorin kanssa tarkat ajankohdat toteutuksille. Toimitimme samalla ryhmän opettajalle vanhempien suostumuslomakkeet koskien oppilaiden osallistumista toiminnallisiin ohjauskertoihin. Kaikki oppilaat saivat luvan osallistua ohjauksiin. Toiminnallisten osuuksien toteutus alkoi heti toisella kouluviikolla tutustumiskerralla, viimeinen toteutus ajoittui syyskuun lopulle. Suunnitelmaseminaarin pidimme elokuun 20. päivä.

Toiminnallisen osuuden jälkeen kirjoitimme kuvauksen ohjauksista ja aloimme käydä läpi oppilailta saatuja palautteita ja opettajien arvioita. Arvioinnin pohjalta laadimme oppaan toiminnallisista harjoituksista seksuaalikasvatukseen.

Tarkoituksemme oli luoda opas, jota opettajat voivat hyödyntää opetuksessa osana seksuaalikasvatusta. Lähestymistapamme seksuaalisuuden teemoihin on erilainen kuin aiemmissa seksuaalikasvatuksen materiaaleissa, sillä painopisteemme on nuoren identiteetissä ja nuoren kokemusmaailmassa.

1.5 Aiemmat tutkimukset

Kartoittaessamme aiempia tutkimuksia seksuaali-identiteetin tukemiseen toiminnallisesti löysimme vain muutamia samoja teemoja ja keskeisiä käsitteitä sivuavia opinnäytetöitä. Haimme aiempia tutkimuksia mm. Theseus ja Ebsco tietokannoista. Hauissa käytimme hakusanoina pääsääntöisesti opinnäytetyön asiasanoja ja niiden lisäksi mm. sanoja seksuaalikasvatus, keho ja identiteetti. Etsimme myös aiempia suomenkielisiä oppaita seksuaalikasvatukseen. Tulokset olivat samansuuntaisia kuin tutkimushaut. Valtaosa kouluihin suunnatuista seksuaalikasvatusmateriaaleista keskittyi raskauteen, ehkäisyyn ja terveydellisiin asioihin, jotka rajasimme pois omasta opinnäytetyöstämme. Olemme hyödyntäneet aiempia tutkimuksia lähinnä lähdemateriaalin haussa ja pohtimalla sitä, millainen on hyvä tapa lähestyä nuoria.

Repo ja Rissanen käsittelevät tutkimuksessaan *Aletaanks oleen? Opetusmateriaali seurustelusta, murrosiästä ja seksuaalisuudesta erityistä tukea tarvitseville nuorille* (2009) seksuaalisuutta ja seurustelua, jotka liittyvät opinnäytetyömme teemoihin. Tutkimuksessa laadittiin opas vammaisille nuorille, jotka tarvitsevat tukea tunteiden, sosiaalisen kanssakäymisen ja seksuaalisuuden ilmaisussa. Tarkoituksena oli tarjota dysfaattisille nuorille selkokielistä ja ajan tasalla olevaa tietoa seksuaalisuuden käsittelyä varten.

Siimeksen ja Turusen tutkimus *Nuoret tietoiSEKSI – keskustellen ja toimien seksuaalikasvatuksessa* (2012) toteutettiin yhteistyössä Tuusulan kunnan kanssa. Tarkoituksena oli lisätä nuorten tietoisuutta seksuaalisuudesta, välittää heille ennakkoluulottomia asenteita sekä vahvistaa positiivisesti nuorten kehonkuvaa ja edistää ja kehittää Tuusulan kunnan seksuaalikasvatusta. Yhtymäkohtia opinnäytetyöhömmä löytyy toiminnallisuuden ja seksuaalisuuden lisäksi oman kehon arvostamisen, tunteiden ja seksuaalisten oikeuksien kautta.

Seksuaali-identiteettiä ovat tutkineet mm. Salmi ja Takkinen tutkimuksessaan *”Mitä se minuus on?” – toiminnallinen pienryhmäprojekti Helsingin seudun Setassa* (2011), jonka tarkoituksena oli selvittää seksuaalivähemmistöön kuuluvien identiteetin kokemuksia tarinallisuuden, valokuvatyöskentelyn ja haastatteluiden avulla. Tutkimuksen kohderyhmä koostui Helsingin Setan jäsenistä.

Myös Pitkänen on toteuttanut tutkimuksensa yhteistyössä Setan kanssa. Hän toi esille tutkimuksessaan *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvan nuoren hyvinvointi ja ammatillinen kohtaaminen – Vihko nuorten kanssa työskenteleville (2012)* keinoja tukea seksuaalivähemmistöön kuuluvaa nuorta seksuaali-identiteetin ja seksuaalisuuden jäsentämiseksi ja tämän hyvinvoinnin ja mielenterveyden tukemiseksi.

2 SEKSUAALISUUS SEKSUAALI-IDENTITEETIN OHJAAJANA

Jokaiselle ihmiselle seksuaalisuus merkitsee jotakin hyvin intiimiä ja ainutlaatuis-ta. Seksuaalisuuden kokeminen myönteisenä asiana on yhteydessä ihmisen hyvinvointiin ja terveyteen. Ihminen hakee ja tarvitsee muiden hyväksyntää identiteetil-leen ja seksuaalisuuden kokemiselleen, jotta seksuaalisuuden voi kokea voimava-rana. (Kontula 2010, 119–121.)

2.1 Seksuaalisuus ja seksuaaliterveys eri ikävaiheissa

Cacciatore (2005, 154) jakaa seksuaalisuuden ikävaiheet *lapsen, varhaisnuoren ja varhaisaikuisuuden* vaiheisiin, joista tässä yhteydessä käsittelemme kahta ensim-mäistä. Mainituissa seksuaalisuuden ikävaiheissa luodaan perusta ihmisen seksu-aalisuudelle, mikä kulkee ihmisen mukana koko elämän ajan.

Lapsen seksuaalisuuden tukijat ovat hänen vanhempansa ja merkitykselliset lähei-set ihmissuhteet, joissa lapsi voi toteuttaa uteliaisuuttaan, saada lohtua, turvaa ja mielihyvää. Hoivan ja huolenpidon kosketusten kautta lapsi muodostaa itselleen myönteistä kehonkuvaa ja itsetuntoa. Lapsen seksuaaliterveyden tukeminen kas-vattajan avulla on merkityksellistä, sillä lapsuudessa opitaan täyttämään läheisyy-den tarvetta, opetellaan arvostamaan omaa kehoa, kehitetään itsetuntoa ja minä-kuvaa, sisäistetään ihmissuhteisiin kuuluvia vastuita ja velvollisuuksia ja opetel-laan nautintoa sekä vuorovaikutustaitoja, joita aikuisuudessa tarvitaan. (Cacciatore 2005, 154–156.)

Varhaisnuoruuden aikaa kuvastaa samaan aikaan itsenäisyyden tavoittelu sekä epävarmuus. Varhaisnuoruudessa nuori kohtaa kehityksessään haasteita, jotka edellyttävät uuteen totuttautumista ja uuden opettelua. Isoimpana hämmennyksen kohteena on fyysisesti muuttuva keho ja seksuaalisten tuntemusten herääminen. Tässä vaiheessa kasvattaja voi tukea nuorta keskustelemalla hänen kanssaan ylei-sesti hyväksytyistä seksuaalinormeista ja tarjota luotettavia tiedonlähteitä, joihin nuori voi halutessaan tutustua. Nuori tarvitsee aikuisen tukea pohtiessaan onko oma kehitys normaalia ja keho sellainen kuin sen pitäisi olla. Tässä ikävaiheessa seksuaalisten arvojen ja asenteiden pohtiminen on nuorelle ajankohtaista. Seksuaalikasvatuksessa nuoren seksuaali-identiteettiä voidaan tukea antamalla tilaa täl-

laiselle pohdinnalle. Kasvattajan on mahdollista tuoda yhteiseen keskusteluun laajempaa näkökulmaa. (Cacciatore 2005, 154–156.)

Nuoren seksuaalisuus ja minäkuva hahmottuvat hänen rohkeutensa ja itsemääräämiskykynsä vahvistuessa. Seksuaalisuus on jokaisen oma aistillisuuden kokemus ihmisyydestä. Kokemukseen seksuaalisuudesta vaikuttavat ympärillä olevat ihmissuhteet ja kulttuuri, joka sanelee sallittuja ja hyväksi koettuja asioita. Seksuaalisuus kulkee kokonaisvaltaisesti osana ihmisen fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista minää. (Bildjuschkin & Malmberg 2000, 17–18.) Seksi ja seksuaalisuus ovat tapoja itsensä ilmaisemisessa ja oman identiteetin sekä oman kehonkuvan luomisessa (Kontula 2010, 121).

Sukupuolen ja kehon yhteenkuuluvuus on ihmistä määrittävä tekijä. Sukupuoli tulisi avarakatseisemmin käsittää erilaisina tapoina kokea ja ilmaista ihmisyyttä sen sijaan, että se määrittäisi vain miehenä ja naisena olemisen tavat. Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudessa itsensä voi kokea mieheksi, naiseksi, sekä mieheksi että naiseksi, toisinaan mieheksi tai toisinaan naiseksi tai ei kummaksikaan. Seksuaalisuuden normatiivisuus muodostaa meille käsityksen joko naisena tai miehenä olemisesta. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010, 55.) Huldénin (2010, 86) mukaan sukupuolinnormatiivisuus merkitsee käsitystä ihmisten jaottelusta yksiselitteisesti naisena tai miehenä olemiselle, ja sukupuolirooleilta odotetaan tietynlaisia ominaisuuksia.

Seksuaalisuudella on vaikutuksensa ihmiseen kykynä rakastaa, välittää tunteita ja muodostaa ihmissuhteita. Seksuaalisuus voidaan nähdä myös luovuuden ja elämän rikastuttajana. Seksuaalisesti terve aikuinen kykenee arvostamaan omaa kehoaan, toimii vastuullisesti ja ilmaisee tunteitaan ja osoittaa läheisyyttä toista kohtaan arvojensa mukaan. Seksuaaliterveyden näkökulma seksuaalisuuteen on muuttanut hyvinvointia painottavaan käsitykseen, jonka mukaan seksuaalinen mielihyvä ja nautinto saavat aikaan myönteisiä vaikutuksia ihmisen terveydelle. Seksuaaliterveyden käsite sisältyy seksuaalikasvatukseen, sillä sen tarkoitus on auttaa hallitsemaan ihmistä oman seksuaalisuutensa kanssa, tukea sen hyväksymisessä ja nauttimaan siitä tarjoamalla lisää tietoa. (Virtanen 2002, 13–14.)

WHO (2010) määrittelee seksuaaliterveyden tarkemmin siten, että:

Seksuaaliterveys on seksuaalisuuteen liittyvän fyysisen, emotionaalisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila; siinä ei ole kyse vain sairauden, toimintahäiriön tai raihnaisuuden puuttumisesta. Hyvä seksuaaliterveys edellyttää positiivista ja kunnioittavaa asennetta seksuaalisuuteen ja seksuaalisiin suhteisiin sekä mahdollisuutta nautinnollisiin ja turvallisiin seksuaalisiin kokemuksiin ilman pakottamista, syrjintää ja väkivaltaa. Hyvän seksuaaliterveyden saavuttaminen ja ylläpitäminen edellyttää kaikkien ihmisten seksuaalisten oikeuksien kunnioittamista, suojelemista ja toteuttamista. (THL 2010,17.)

2.2 Tunteet ja seksuaalisuus

Tunteet ovat keino ilmaista itseään, suunnata yksilön huomiota ja sopeutua muutoksiin. Vuorovaikutustilanteissa toisten tunteita tarkkaillaan ja niihin reagoidaan. Tunteita käsittelemällä ja itseään ilmaisemalla nuori kykenee säilyttämään tasapainon mielensä ja toimintakykynsä välillä. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen, Ruoppila 2008, 104 & 106.) Reeve (2009, 299) määrittelee tunteet välineiksi, joiden avulla ihmiset voivat viestiä ollessaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Aaltosen (2012, 54–55) mukaan tunteista keskusteltaessa nuoren yksityisyyttä tulee kunnioittaa, etenkin kun kyseessä on arka aihealue. Tunteet ovat osa seksuaali-identiteettiä, sillä tunteiden kohtaaminen vahvistaa sekä itseymmärrystä että itsensä hyväksymistä.

Puolimatka (2004, 22–25) kirjoittaa tunteiden olevan sisäisiä tuntemuksia, jotka ilmenevät toiminnassamme. Ihmisen tietoisuus ruumiillisista muutoksista, mielen-tiloista tai mielessä tapahtuvista muutoksista synnyttää tuntemuksen. Tunteet ovat näin ollen tiettyyn kohteeseen suuntautuvia tuntemuksia. Tunteita voi olla vaikea havaita, koska ne ovat aina subjektiivisia tuntemuksia. Tunteiden ymmärtämiseksi ihmisen käyttäytymismallien ja taipumusten tulkitseminen ja tarkkailu helpottaa ihmissuhteissa toimimista. Kokkosen ja Siposen (2005, 194) mukaan ihmissuhteissa ja tunteita herättävissä sosiaalisissa tilanteissa tarvitaan tunteisiin liittyvää emotionaalista pätevyyttä. Emotionaalinen pätevyys koostuu taidoista, jotka opitaan sosiaalisissa suhteissa muiden kanssa ja ne liittyvät yhteiskunnan kulttuuriin ja moraalisiin arvoihin. Omien tunteiden tiedostaminen, herkkyys toisten tun-

teiden havaitsemiseen, kulttuurin mukaisen tunnesanaston käyttäminen, toisten tunteiden myötäeläminen sekä kyky epämiellyttävien tunteiden säätelyyn ovat kaikki osa emotionaalista pätevyyttä. Lähikäsite emotionaaliselle pätevyydelle on tunneäly, johon lukeutuvat itsetuntemus, tunteiden tunnistaminen, ilmaisu ja niiden säätely sekä empatia muita kohtaan.

Tunnetta voi kuvata myös voimakkaan tahdon tai halun tilaksi, joka aiheuttaa muutoksia kehossa ja synnyttää näin tunteen. Tarvitsemme tunteita kyetäksemme arvioimaan tilanteita, olosuhteita ja toimintoja. Tunteiden tarkoituksenmukaisuus eli niiden suuntautuminen ja kohdistaminen antaa tietoa, motivoi ja tukee tilanteiden arvioimista. (Puolimatka 2004, 25–27.) Terveystieto-oppiaineen yhtenä tavoitteena ovat sosioemotionaaliset taidot eli sosiaaliin suhteisiin ja tunne-elämän taitoihin liittyvät kyvyt. Tunnetaitojen merkitys korostuu sosiaalisissa vuorovaikutustaidoissa, sillä vuorovaikutustaitojen hyvä hallinta saa aikaan sosiaalista pätevyyttä eli kykyä saavuttaa asettamansa sosiaalinen tavoite. Esimerkiksi parisuhteen solmiminen edellyttää sosioemotionaalisia taitoja. (Kokkonen & Siponen 2005, 189, 205.)

Tunteet ovat seksuaalisuudessa osa nautintoa. Dunderfeltin (2011, 88–90) mukaan seksuaalisuuteen kasvuun liittyy henkinen kypsyminen, jossa ihmisen tunnetilat vaihtelevat halujen kokemuksista sallittuihin ja ei-sallittuihin moraalisiin valintoihin. Seksuaalisuuteen liittyvien tunnekokemusten myötä ihmisen tietoisuus itsestä ja vastuun ottamisesta jäsentyvät ja halut ja ajattelu pyritään saamaan tasapainoon. Kontula (2010, 120) toteaa seksuaalisten tunteiden perustan olevan olemassa jo varhaislapsuudessa. Lapsi saa tuolloin vanhemmiltaan palkitsevaa fyysistä läheisyyttä kosketusten, läheisyyden ja hellyyden kautta. Myöhemmät seksuaalisuuden voimakkaat tunteet pohjautuvat lapsuudessa koettuihin myönteisiin tuntemuksiin. Omien tunteiden tunnistaminen ja yhteys omaan minään näkyy muille itsensä arvostamisena ja empaattisuutena. Nuorille itsensä hyväksynyt ja oman seksuaalisuutensa kanssa sinut oleva aikuinen toimii hyvänä roolimallina esimerkiksi seksuaalikasvatuksessa. Läheisyys toisen kanssa on mahdollista vain jos saa ja uskalltaa näyttää omat tunteensa. Jos ihmiseltä puuttuu kyky vastaanottaa sekä positiiviset että negatiiviset tunteet, on seksuaalisuuden ja läheisyyden osoittaminen lähes mahdotonta. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010, 58–59.)

Saltiolan (2007, 23–32) tutkimuksessa täysi-ikäisiltä lukiolaisilta nuorilta kysyttiin, millaisia tunteita seksuaalisuus heissä herättää. Seksuaalisuuteen liittyviä negatiivisia tunteita olivat katumus, häpeä, pettymys, pelko ja ahdistus. Positiivisina tunteina seksuaalisuudessa puolestaan koettiin ilo, nautinto, tyytyväisyys, onnellisuus ja turvallisuus. Tutkimustulosten mukaan nuoret kokivat, että seksi ei ole vain fyysistä kanssakäymistä vaan toisen huomioon ottaminen kuuluu seksuaalikäyttäytymiseen. Vastaajien mukaan tunnemaailma ilmeni olennaisena osana seksuaalisuutta. Yli puolet oli kuitenkin sitä mieltä, että tunteiden puuttuminen seksuaalisesta kanssakäymisestä ei ole väärin, mikä viestii seksuaalisten kokeilujen hyväksymisestä ja seksuaalisuuteen suhtautumisen muuttumisesta.

Keskusteltaessa nuorten kanssa seksuaalisuudesta, seksistä ja siihen liittyvistä tunteista, on aiheena usein pelkkä seurustelu, vaikka kokemuksia kerätään monenlaisilla yhdessäolon tavoilla ja lyhyillä seksisuhteilla. Kriittinen näkökulma ihmissuhteisiin, seksiin ja erilaisiin suhteisiin voisi kehittää nuorten henkisiä valmiuksia. (Paalanen 2010, 100.) Asenteiden ravistelu ja tunteet salliva suhtautuminen nuoria ja heidän kokeilujaan kohtaan saisi mahdollisesti nuoret avautumaan enemmän seksuaalisuuteen liittyvistä tunteistaan. Mielenkiintoista Saltiolan (2007, 30) tutkimuksessa oli enemmistön eli 77 prosentin mielipide siitä, että tunteiden osuutta seksuaalisuuteen tulisi painottaa seksuaaliopetuksessa.

2.3 Seksuaali-identiteetti

Seksuaali-identiteetti muotoutuu Bildjuschkinin ja Malmbergin (2000, 21–22) mukaan mm. käsityksestä omasta sukupuolesta, muilta saadusta palautteesta, oman kehon ulkomuodosta ja sen hyväksymisestä, soveltuvuudesta kumppaniksi, vanhempien osoittamasta hellyydestä toisilleen, tiedonsaannista murrosiästä ja murrosiän muutoksista riittävän varhain, seksuaalisuuden esilletuomisen sallittavuudesta ja sen kontrolloitavuudesta, odotuksiin seurustelusta, parisuhteesta ja rakkaudesta sekä hyvistä ja huonoista seksuaalisuuden kokemuksista. Vilkan (2010, 165) mukaan:

Seksuaali-identiteetti on omaan seksuaalisuuteen liittyvä itse määritelty minäkuva, joka muodostuu suhteessa ympäröivään maailmaan.

Laajan määritelmän mukaan seksuaali-identiteetissä on kolme osa-aluetta: lapsena muodostunut *ydinseksuaali-identiteetti*, joka toimii silmälaseina naiseuden ja mieheyden kokemuksiin ja omaan sukupuoleen, *sukupuolirooli*, joka asettaa normit yksilön käyttäytymiselle sekä *seksuaalinen orientaatio* eli suuntautuneisuus. (Virtanen 2002, 48–49.)

Lapsuudessa minäkäsityksen kehittyminen lujittaa myöhemmän kehityksen identiteettityötä. Tunne hyväksytyksi tulemisesta ja kuulumisesta sosiaaliseen ympäristöön tukee sosiaalisen identiteetin muodostumista ja samastumista sallittuihin normeihin. 5–7 vuoden ikäisenä lapsella on jo jonkinlainen käsitys omasta sukupuoli-identiteetistään ja sukupuoli alkaa normittaa lapsen tapaa toimia. (Dunderfelt 2011, 75–76.) Seksuaalisuuteen liittyy siis identiteetin rakentaminen sosiaalisesti sekä henkilökohtaisesti.

Nissinen (2006, 137–140) määrittelee sosiaalisen identiteetin muotoutuvan samaistumisen kokemusten myötä erilaisissa ryhmissä tai sosiaalisissa luokissa. Samaistumisten kautta koetut myönteiset arvot vaikuttavat itsetuntoon. Henkilökohtainen identiteetti tarkoittaa yksilön kokemusta ainutkertaisuudesta, jatkuvuudesta ja tarpeesta tulla nähdyksi omana itsenään. Seksuaalinen suuntautuminen on sen sijaan kulttuurisidonnainen identiteetti. Seksuaaliseen suuntautumiseen sisältyy itsensä hyväksyminen ja omien tunteidensa tunnistaminen vastakkaista sukupuolta, samaa sukupuolta tai kumpaakin sukupuolta kohtaan. Oman seksuaalisen suuntautumisensa hyväksyminen ja omien tunteidensa tunnistaminen voi tapahtua ennen murrosikää, ennen aikuisuutta tai vasta myöhemmällä aikuisiällä. Sosiaalisen ympäristön avoimuus, hyväksyntä ja positiivinen kuva seksuaalisuudesta tukevat nuorta hänen seksuaalisen suuntautumisensa hyväksymisessä ja jäsentämisessä.

Salonen (2008, 266–274) toteaa, että seksuaali-identiteeteistä käytyjen keskusteluiden laajentuessa heterous on homouden ja lesbouden tapaan muodostanut oman erityisen identiteettinsä ja hämärtänyt seksuaalisuuteen liitettyjä normaaliuden rajoja. Seksuaalisuuteen suhtautuminen on samanaikaisesti avartunut, mutta erillisten identiteettien myötä myös rajautunut. Sukupuolittuneet heteronormatiiviset käytännöt asettavat odotuksia seksuaalisuuden toteuttamiseen tietyllä tavalla naisena ja tietyllä tavalla miehenä. Heteronormatiivisuus arvottaa seksuaalisen suun-

tautumisen moninaisuutta ja luo siis stereotyyppisiä käyttäytymismalleja seksuaalisuuden ilmaisemiseen. Nuorten keskuudessa omien seksuaalisten kokemusten ja tunteuksien nimeämisestä on tullut merkityksellisempää, ja oman seksuaalisen suuntautumisen määrittäminen luo suurempia paineita oman seksuaali-identiteetin muodostamiselle, koska heteroseksuaalisuus koetaan kulttuurisesti seksuaalisuuden lähtökohtana. Huldénin (2010, 85) mukaan vahva sukupuoli- ja heteronormatiivisuus välittyy edelleen vahvasti kouluympäristössä siellä työskentelevien arkielämässä vuorovaikutuksessa että opetuksen sisällöissä.

Nuoruusiässä suurena haasteena on seksuaalinen kypsyminen, oman seksuaalisuuden hyväksyminen sekä kyky vastavuoroisiin seksuaalisuhteisiin. Nuorelle ihastumiset ja seurustelu ovat merkittäviä vaiheita, sillä nuori voi peilata niissä omia tunteuksiaan toista ihmistä vasten ja samalla oppia tuntemaan itsensä. (Kaltiala-Heino 2004, 61.) Identiteetin rakentaminen edellyttää aikaa, ja nuoren seksuaalisuuden ja sukupuoli-identiteetin itsemäärittely rakentuu muutosten ja kypsymisen ehdoilla. Vilkan (2010, 143) mukaan sukupuolta ja seksuaalisuutta koskevat tarkastelut on hyvä aloittaa läheltä itseä eli oman kehon tunteuksista. Itseensä tutustuminen ja itsetuntemus ovat näin ollen kivijalka seksuaali-identiteetin, seksuaalisuuden ja oman sukupuolen jäsentämiseen. Tämän vuoksi aloitamme toiminnalliset ohjaukset teemalla Oma keho.

2.4 Kehonkuva osana seksuaali-identiteettiä

Jokaisella on itsemääräämisoikeus omaan kehoonsa, rajoihinsa ja seksuaalisuuteensa. Nuori löytää oman kehonsa rajat suhteessa toisiin ihmisiin. Seksuaalisen kanssakäymisen tulisi pohjata luottamukseen, vapaaehtoisuuteen ja omien ja toisen rajojen kunnioittamiseen. Nuorelle on hyvä ilmaista, että vastentahtoisesta koskettelusta kieltäytyminen on sallittua ja suotavaa. (Aaltonen 2012, 133–135.) Jotta itsemääräämisen periaate voi toteutua, nuoren tulisi saada riittävästi tietoa siitä, mikä on hyväksyttävää oman kehon suhteen ja mikä ei. Tiedon jakamisen lisäksi tiedonhankintaan ohjaaminen tukee nuoren itsemääräämisoikeuksien toteutumista. (Vilka 2010, 145.) Itsemääräämisoikeuden toteutuessa nuorella on vapaus valita ja ilmaista arvojansa, suhteitansa ja seksitapojansa haluamallaan tavalla (Paalanen 2010, 106).

Omat mielikuvat ja havainnot ulkoisista piirteistään muodostavat ihmiselle käsitystä omasta kehosta. Kehonkuva on normaali silloin, kun yksilön sisäiset kokemukset ja oman kehon ulkoiset havainnot ovat tasapainossa. Tällöin yksilö kokee itsensä eheäksi ja sallii oman rajallisuutensa. Yksilön psyykkisen minäkuvan ja kehonkuvan kehittyminen kulkevat rinnakkain toistensa kanssa. (Mikkola & Oinas 2007, 34; Rinta-Harri 2005, 76–77.) Nuoruusiässä oma kehonkuva joutuu koetukselle puberteettikehityksen alkuun kuuluvien fyysisten muutosten keskellä. Nuori reagoi yksilöllisesti omiin fyysisiin muutoksiinsa. Nuorella ulkonäön merkitys korostuu. Kehon muutosten näkyessä nuori kiinnittää enemmän huomiotaan omaan painoonsa ja muuttuvaan vartaloonsa. (Mäkilä 2006, 6.)

Rinta-Harrin (2005, 76–77) mukaan kehoon kohdistuvat odotukset kasvavat, kun siihen heijastetaan toiveet, emotionaaliset asenteet ja ympäröivä vuorovaikutus. Yksilö sisältää kehonkuvaansa myös tavan, jolla kuvittelee muiden havaitsevan hänet. Kehonkuva ei ole pysyvä rakenne vaan se muuttuu elämäkokemuksen kautta.

Kehollisuus määrittää sitä, millaisen minäkuvan, itsetunnon ja identiteetin kukin itselleen rakentaa. Sama pätee myös seksuaalisen minäkuvan, itsetunnon ja identiteetin muodostumiseen. Toisen eleet, asennot, ilmeet ja tapa liikkua antavat meille tietoa toisesta. Läheisyyden ja kosketuksien merkitys lapsuudesta aikuisuuteen vaikuttaa siihen, kuinka empaattiseksi ihminen kasvaa. Kosketus opettaa ja auttaa ymmärtämään oman kehon rajat. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010, 37.)

Tyttöjen suhtautuminen omaan kehoonsa ja ulkonäköpaineisiin juontuu kulttuurisista määritelmistä naisen ja miehen kehon erilaisuudesta. Toisin sanoen kulttuurisidonnaiset arvot määrittelevät tavoiteltavaa kehonkuvaa (Smolak 2004, 22; Rinta-Harri 2005, 76). Erilaisiin vartaloihin liitetyt piirteet opitaan median, ystävien ja vanhempien välityksellä. Mieheen liitetään vahvasti aktiivisuuden piirre, kun naiset puolestaan ovat viehättävyyden ja seksuaalisen miellyttävyyden esikuvia. Ihanteiden tavoittelussa nuorille on tärkeää tuoda esille normaaleiden vartaloiden erilaisuus, jotta kehoon tyytymättömyys ei johtaisi syömishäiriöihin, liikalihavuuteen tai masennuksen puhkeamiseen. (Smolak 2004, 22–28.)

2.5 Varhaiskasvatus lapsen seksuaalisuuden tukijana

Seuraavissa kappaleissa on käsitelty lapsuudessa tapahtuvaa seksuaali-identiteetin kehitystä ja sen tukemista. Lapsuusiän seksuaalikehityksen ymmärtäminen on merkityksellistä, sillä seksuaali-identiteetin perusta alkaa tuolloin hahmottua. Lapsi tarvitsee turvallisia aikuisia saavuttaakseen myönteisen seksuaalisuuden aikuisiässä. Jokaisen ihmisen seksuaalisuutta määrittää keskeisesti minäkuva. Lapselle alkaa jo varhain kehittyä oma minäkuva, joka tulee myöhemmässä vaiheessa määrittämään seksuaali-identiteettiä ja sen kehitystä. Päätimme avata lyhyesti varhaiskasvatuksen näkökulmaa ihmisen seksuaalisuuden tukemiseksi, jotta saamme kokonaisvaltaisemman kuvan seksuaali-identiteetin tukemisesta.

2.5.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus on määritelty Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) alle kouluikäisten lasten elämänpiireissä tapahtuvaksi kasvatukselliseksi vuorovaikutukseksi, jonka avulla edistetään lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista hoidon, kasvatuksen ja opetuksen avulla. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi edellytetään kasvatuksen ammattilaisten ja lasten vanhempien välistä yhteistyötä, jota kutsutaan kasvatuskumppanuudeksi. Varhaiskasvatustyö on aina suunnitelmallista ja tavoitteellista vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa, jossa lapsen omaehtoista leikkiä painotetaan. Varhaiskasvatustyötä ohjaavat lapsen oikeuksien sopimuksen pääperiaatteet, joiden mukaan lapsella on oikeus turvallisiin ihmissuhteisiin, turvattuun kasvuun, kehittymiseen ja oppimiseen. Lapsella on lisäksi oikeus tulla ymmärretyksi ja kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti, ja lapsi on oikeutettu saamaan tarvitsemaansa erityistä tukea omaan kulttuuriin, äidinkieleen ja uskontoon tai katsomukseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11–12.)

Laajemman tulkinnan mukaan varhaiskasvatus nähdään erilaisissa toimintaympäristöissä tapahtuvana kasvatuksellisenä vuorovaikutuksena aikuisten ja lasten välillä. Tähän luetaan mukaan lapsen koti, julkiset kasvatusinstituutiot sekä lapsen eri elämänpiirit. (Karila, Kinos & Virtanen 2001, 13.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2005) toimii valtakunnallisena varhaiskasvatusta ohjaavana välineenä, jonka avulla pyritään varmistamaan yhdenvertainen varhaiskasvatus, ohjaamaan kehittämistyötä sekä lisäämään varhaiskasvatuksessa toimivien henkilöiden ammatillista tietoisuutta ja vahvistamaan lasten vanhempien osallisuutta varhaiskasvatuksessa. Laadukkaaseen varhaiskasvatukseen liittyy verkostoyhteistyö lapsen kasvatukseen ja opetukseen liittyvien tahojen välillä. Verkostoitumisen tarkoitus on taata lapselle turvattu kasvu ja kehitys, johon voidaan tarvittaessa puuttua jo varhaisessa vaiheessa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 7, 10.) Laadukkaaseen varhaiskasvatustyöhön kuuluu myös vanhempien ensisijaisen kasvatusoikeuden ja – vastuun kunnioittaminen. Vanhemmilla katsotaan myös olevan oikeus osallistua kodin ulkopuolisen varhaiskasvatuksen arviointiin ja – suunnitteluun. Näiden asioiden voidaan nähdä liittyvän jo mainittuun kasvatuskumppanuuden käsitteeseen, jolla tarkoitetaan lapsen sosiaalisten kontekstien, vanhempien ja varhaiskasvatuksen ammattikasvattajien välistä yhteistyötä ja tietojen ja taitojen jakamista lapsen kasvatustyössä. (Ranne 2008, 112–113.)

Lapsi nähdään varhaiskasvatuksessa aktiivisena toimijana, joka rakentaa omaa osaamistaan yhdessä vertaistensa kanssa (Niiranen & Kinos 2001, 75). Sosiaalipedagoginen kasvatustyö varhaiskasvatuksessa merkitsee lapsen sosialisointia eli yhteiskunnan jäseneksi kasvun tukemista vertaissuhteiden ja yhteisöllisyyden kautta sekä hänen tarpeistaan ja hyvinvoinnistaan huolehtimista (Kurki 2001, 130–132). Lapsen arjen sujuvuudesta huolehtiminen on osa päivähoiton pedagogista toimintaa. Kasvattajilla tulee olla yhteisesti sovitut periaatteet ja käsitykset, jotka ohjaavat tavoitteellista kasvatustyötä. (Mikkola & Nivalainen 2009, 25–26.)

Varhaiskasvatuksessa pedagogiikalla tarkoitetaan kasvatuksen ja opetuksen tietoisesta prosessista, jonka tarkoituksena on kehittää lapsen persoonallisuutta ja lasten yhteisöjä. Pedagogisessa prosessissa lasten psykologisen kehityksen tuntemus ja hoidon järjestäminen ovat kasvatustapahtuman tarkastelussa keskeisiä. (Helenius 2008, 52–53.)

Varhaiskasvatuksessa lapselle ajatellaan olevan ominaista toimia ja ajatella leikin, liikkumisen, tutkimisen ja taiteellisen ilmaisun kautta. Lapsen osallisuutta korostetaan ja sitä voidaan vahvistaa antamalla lapsen ilmaista itseään näiden toimi-

mismallien tavoin. Leikissä lapsi jäljittelee, luo uutta ja oppii. Liikkumalla lapsi tutustuu itseensä, muihin ja ympäristöönsä. Tietoisuus omasta kehosta ja sen hallinnasta tukee lapsen itsetunnon muodostumista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 20–22.) Hakkaraisen (2008, 99) mukaan leikki on lasten itse rakentamaa toimintaa, jonka rakennusaineet kerätään ympäröivästä todellisuudesta, mutta ne on muokattu lasten käyttöön sopiviksi. Lapsi kokee ja lisää ymmärrystä leikissä asioiden merkityksellisyydestä ja mielekkyydestä. Lapsen oma-toimisuuden lisääntyessä, vahvistuu myös hänen itsetuntonsa. Kasvattajalta oma-toimisuuteen ohjaaminen edellyttää pitkäjänteisyyttä ja lapsen oppimisnäkökulman hahmottamista. Aikuinen toimii oman käyttäytymisensä ja kielellisen ohjaamisensa kautta mallina lapselle. Lasten tuntemus tuo kasvattajalle arvokasta tietoa oikeanlaisesta lähestymistavasta kutakin lasta kohtaan. (Tiusanen 2008, 79.)

Kasvatustyö edellyttää kasvattajalta arvovalintojen suorittamista. Varhaiskasvatuksessa sisällölliset orientaatiot tarjoavat mallin sille, millaisia kokemuksia, tilanteita ja ympäristöjä tulisi etsiä, muokata ja tarjota lapsille. Orientaatiot liitetään lasten toimintaympäristöön ja arjen kokemuksiin, mikä mahdollistaa erilaisten asioiden havainnoimisen ja omien käsitysten muodostamisen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 26–27.) Lapsen ainutlaatuisuus ja yksilöllisyys tulisi huomioida ryhmän ohjaamisessa. Päiväkodin toiminnassa orientaatiot ja lapselle ominaiset tavat toimia integroidaan yhtenäiseksi kokonaisuudeksi siten, että lapsiryhmässä luodaan toiminnallisia edellytyksiä erilaisille lapsille. (Helenius 2008, 59.)

2.5.2 Lapsen seksuaalisuuden tukeminen varhaiskasvatuksessa

Jotta lapsen seksuaalisuuden tukeminen onnistuu, tulisi kasvattajan omaksua lapsen näkökulma seksuaalisuutta koskevien asioiden käsittelyyn (THL 2010, 22). Aikuinen on lapselle aina esimerkki, jota lapset jäljittelevät, joten oman toimintamallin ja asioiden käsittelytavan pohtiminen on hyvin tärkeää. Seksuaalikasvatuksessa erityisesti kasvattajan oma sukupuoli, siihen liittyvät arvot ja normit välittyvät lapsille, joten omien asenteiden tiedostaminen ei ole yhdentekevää (THL 2010, 23). Lapsen seksuaalikasvatus tulisi aloittaa lapsen sen hetkiseen kehitykseen sopivana. Varhaiskasvatuksessa ja varhaislapsuudessa aloitettu seksuaalikas-

vatus on perusteltua, sillä ihminen on syntymästään lähtien seksuaalinen olento, ja seksuaalinen kehitys etenee psyykkisen, fyysisen ja sosiaalisen kehityksen rinnalla.

Lapsi tulee tietoiseksi kehostaan ensimmäisten kuuden ikävuoden aikana. Seksuaalisuuteen kuuluvia tunteita esiintyy jo varhaislapsuudessa. 2–3 vuoden iässä lapsi havaitsee naisen ja miehen väliset fyysiset eroavaisuudet ja lapsi alkaa tutkia omaa kehoaan. Seksuaalisuudesta opitaan lisää seksuaalisten tunteiden, halujen ja kysymysten esittämisen kautta. Lapsen uteliaisuus kasvaa. Lapselle riisuutuminen ja pukeutuminen ovat osa seksuaalisuuteen tutustumista. Esikouluikäinen alkaa hakea tietoa ystäväpiiristään yhä enemmän. Tuolloin lapsen seksuaalisuus jää taustalle, kun lapsen moraalinen kehitys etenee. 5-8 vuoden ikäisenä lapset ovat erityisen kiinnostuneita sukuelimistä. (THL 2010, 23–24.)

Olemme pohtineet lapsen seksuaalisuuden tukemista varhaiskasvatuksessa seuraavissa kappaleissa tulkitsemalla taulukointia lapsen seksuaalikehityksestä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisussa *Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa* (2010).

Lasten kanssa tulisi puhua ihmiskehosta, ruumiinosista ja niiden tehtävistä. Koska lapset huomaavat 2–3 vuoden ikäisinä sukupuolten väliset erot, niistä olisi hyvä keskustella. Varhaiskasvatuksessa lapsi harjoittelee pikku hiljaa hygieniaoosaamistaan, joka on opittu kotona. Seksuaalisuuteen kuten muuhunkin kehitykseen kuuluu omien tarpeiden ja tunteiden ilmaiseminen, johon päivähoidossa kannustetaan ja rohkaistaan. Kasvattajan tulee olla sensitiivinen lapsen lähestymistapoja kohtaan ja tukea lasta itsensä ilmaisussa. Lapsen onnistumisten huomioiminen ja lapsen kannustaminen omatoimisuuteen tukee myönteisen minäkuvan ja itsetunnon kehittymistä. Lapsiryhmissä toimiminen, esimerkiksi pienryhmätoiminta antaa lapselle mahdollisuuden saada yksilöllistä huomiota ja luo lapselle käsityksen siitä, että hän on arvokas ja ainutlaatuinen. Vertaisryhmä opettaa lapselle vuorovaikutustaitoja, joita myöhemmissä ihmissuhteissa tarvitaan. Ryhmässä toimiminen on lapselle hyvä keino oppia kunnioittamaan erilaisuutta, kun sitä muissa lapsissa päivittäin näkee. Kasvattajan aito läsnäolo ja kuuntelemisen taito ovat tärkeitä ominaisuuksia varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä. (THL 2010, 39.)

Päivähoidon arjessa lapset esittävät kysymyksiä spontaanisti ja heidän kanssaan on luonnollista puhua raskaudesta ja vauvojen tulosta maailmaan, silloin kun sitä aletaan ihmetellä yhteisissä leikeissä. Varhaiskasvatuksessa tunnekasvatus kulkee mukana kaikissa arjen tilanteissa. Pienten lasten kanssa voidaan käsitellä perustunteita, puhua rakkaudesta ja välittämisestä sekä harjoitella sanojen ”kyllä” ja ”ei” käyttöä. Tunnekasvatuksessa olennaista on se, että lasten kokemat tunteet ovat sallittuja ja niistä voidaan puhua. Tällöin lapsi oppii paremmin itsensä ilmaisemisen. (THL 2010, 38.)

Varhaiskasvatuksessa lapsen kanssa käsiteltävät asiat tapahtuvat aina lapsen havainto- ja kokemusmaailmasta käsin. Lapsen luonnollinen toimimisympäristö on koti ja lapsen ihmettelyn aiheet kantautuvatkin useimmiten sieltä. Lasten kanssa ihmissuhteista, ystävyys-suhteista ja perheestä puhuminen on myönteinen asia ja siihen tulisi päivähoidossa kannustaa. Lapsen kannalta ryhmässä toimiminen edellyttää sosiaalisten sääntöjen opettelua, mikä on hyvää käytöstä ja mikä ei. Sosiaalisessa kanssakäymisessä lapsi oppii hiljalleen ymmärtämään sellaisia asioita kuten kunnioittamaan toisen valintaa sanoa ”kyllä” tai ”ei”. Kasvattaja tukee lasta sosiaalisessa kanssakäymisessä sietämään erilaisia epämiellyttäviä tunteita, kuten kateutta, pettymystä ja epäonnistumisten herättämiä tunteita. Lapsi tarvitsee aikuista selittämään ja kuvaamaan miltä lapsesta tuntuu, kun hän ei itse siihen pysty. Lapsi oppii aikuisen läsnäolon avulla pyytämään apua silloin, kun sitä tarvitsee ja alkaa vähitellen luottamaan omatoimisuuteensa. (THL 2010, 39–42.)

3 SOSIAALIPEDAGOGINEN VIITEKEHYS TOIMINNALLISUUDEN TAUSTALLA

Opinnäytetyötämme ohjaavat toiminnallisuus ja sosiaalipedagoginen ajattelutapa. Toiminnallisuus ja toiminnalliset menetelmät tarjoavat välineitä toisen ihmisen kohtaamiseen. Toiminnallisella orientaatiolla vuorovaikutuksellisuus ikään kuin syvenee, sillä se helpottaa ihmisten välisen yhteyden luomista ja perustuu tasavertaisuuteen. Koska sosiaalialan työssä pyritään ihmisen terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen ja elämänhallinnan tukemiseen, siihen kuuluu tavoitteiden asettaminen. Toiminnallisuuden ja tavoitteellisen työtavan myötä tunteiden, asenteiden sekä arvojen näkyväksi tekeminen on mahdollista. Toiminnallisuus lisää osallisuutta ja tekee erilaisten asioiden tarkastelusta konkreettisempaa. Toiminnallisuus voi ilmetä työtavoissa luovien menetelmien, kuten musiikin, kuvataiteen, tanssin, elokuvien, draaman tai tarinallisuuden kautta. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 157–158.)

Bildjuschkinin ja Ruuhilahden (2010,152) mukaan toiminnallisuus soveltuu hyvin seksuaalikasvatukseen, sillä toiminnallisuus on tuolloin helpompi liittää nuorten tunteisiin, kokemiseen ja motivaatioon. Toiminnalliset menetelmät ovat oivallinen tapa käsitellä seksuaalisuutta ja siihen liittyviä arvoja. Aihepiirin arkaluontoisuuden vuoksi kasvattajan avoimuus auttaa tukemaan nuoren seksuaalista itsetuntoa ja minäkuvan kehittymistä. Toiminnallisuus luo myös tilaa ryhmälle.

Aalto (2000, 149–150) perustelee toiminnallisten menetelmien hyödyllisyyttä siten, että niitä käytettäessä saadaan aikaan kokemuksellista oppimista, josta syntyneet elämykset vaikuttavat suoraan mm. ihmisen tunne-, asenne ja käyttäytymisen tasoille. Silloin, kun nuori voi itse osallistua prosessiin, oppii hän myös paremmin. Toiminnallisuuden avulla ryhmään kyetään luomaan turvallinen ilmapiiri, jota edellytetään arkojen aiheiden kuten seksuaalikasvatuksen käsittelemiseksi. Toiminnallisen prosessin aikana syntyneet asenne- ja tunnetason kokemukset vaativat riittävän ajan käytön, jotta syntyneitä kokemuksia voidaan purkaa ja käsitellä yhdessä. Aalto (2000,15–17) kirjoittaa turvallisuuden tunteen muodostuvan luottamuksesta, hyväksynnästä, avoimuudesta, sitoutumisesta ja tuen antamisesta. Turvallisuuden tunteen aikaan saaminen luo uskalluksen osallistua ryhmän toimintaan.

Toiminnallisuutta ja sosiaalipedagogista toimintaa määrittävä yhteinen tekijä on siis osallistumisen käsite. Sosiaalipedagoginen toiminta pyrkii aikaansaamaan eli osallistamaan sekä edistämään osallistumista toimintaan. Osallistuminen on ihmisen toiminnallista läsnäoloa ihmisten välisissä suhteissa. Koska osallistuminen rakentuu vuorovaikutukselle, on sen luonne sosiaalista. Osallisuuden aikaansäämisen ja edistämisen vuoksi toimintaympäristön ja osallistujien edellytykset tulee huomioida. Erityisesti sosiaalisen ympäristön merkitys; muiden ihmisten ja heidän välisten suhteidensa ilmapiiri vaikuttaa siihen miten ihminen osallistuu toimintaan. Kriittiseen toimijuuteen kasvamisen tukeminen on mahdollista vuorovaikutuksellisen osallistumisen prosessin kautta. Yhteiseen toimintaan osallistuminen kehittää itsensä ilmaisua, toisen kuuntelemisen taitoa ja keskustelua. Nämä vuorovaikutusvalmiudet kehittävät yhteistoiminnallisuuden edellytyksiä kuten yhdessä työskentelyn taitoja, konfliktien ratkaisemista, yhteisten sääntöjen ja sopimusten noudattamista ja kunnioittamista sekä niihin sitoutumista. Vahvuuksien esiin tuominen ja itsensä toteuttaminen toiminnan kautta tukee luottamuksen herättämistä itseän, omiin kykyihin sekä toimimisvalmiuksiin. Toiminnallisessa prosessissa kokemukset yhteenkuuluvuudesta ja merkityksellisyydestä ruokkivat osallistumishalua ja edistävät osallistumista. (Nivala 2010, 112–116.) Ryhmässä toimiminen tukee sen jäseniä omien kykyjensä hyödyntämisessä (Kaunisto 2012, 28).

Kaunisto (2012, 29) toteaa toiminnallisten menetelmien käytön edellyttävän ohjaajalta nuoruuden muutosten ymmärtämistä ja nuoren näkökulmaan asettumista. Lindqvistin (2005, 13) mukaan toiminnan ydin on virittäytymisessä. Toiminnallisten menetelmien käytössä itse toiminta alkaa aina virittäytymisellä, jonka jälkeen on varsinainen toimintavaihe ja lopuksi toiminnasta saatu anti jaetaan yhdessä. Virittäytymisellä pyritään saamaan osallistujat luottamusta herättävään tilaan, jolloin kyky heittäytyä mahdollistuu. Virittäytymisen avulla ryhmä saadaan heräteltyä tähän hetkeen. Myös ohjaajan virittäytyminen ennen toiminnan aloittamista on tärkeää, jotta ohjaaja on tietoinen toiminnassa tapahtuvista asioista ja tuolloin ohjaaja kykenee spontaaniin heittäytymiseen. (Kaunisto 2012, 31–32.)

Hämäläisen (1999, 59–62) mukaan sosiaalipedagogisen orientaation on tarkoitus ohjata käyttämään ja kehittämään tietynlaisia työmuotoja. Sosiaalipedagoginen työ on ihmis- ja vuorovaikutuskeskeistä toimintaa, jolloin keskeistä on auttaa ihmisiä itsepuun ja tuottaa siinä tarvittavaa subjektiutta. Yksilöä autetaan näke-

mään ne mahdollisuudet, joilla hän voi vaikuttaa omiin asioihinsa. Subjektius tarkoittaa ihmisen kykyä itsenäisyyteen, vastuun ottamiseen, tietoiseen itsensä kehittämiseen ja omaan elämään vaikuttamiseen. Toiminnallisuuden voi nähdä erityisen hyvänä tapana tukea ihmisen subjektiutta, sillä se tukee itsensä ymmärtämisen prosessia siten, että asioita voidaan tarkastella etäämmällä itsestä (Ärväs 2012, 12).

Ranne (2005, 16) toteaa arkilähtöisen lähestymistavan olevan avainasemassa ihmisen subjektiivisuuden vahvistamiselle ja aktiivisen toimijuuden tukemiselle. Jotta toisen arjen kokemuksia voidaan ymmärtää, tulee hänen sosiaalista toimintaympäristöään havainnoida. Kun ”sosiaalinen” on yhteisesti ymmärretty, on yhdessä toimiminen mahdollista. Mönkkönen, Nurro ja Väisänen (2003, 22–23) korostavat, että ammatillisen otteen merkitys ohjaustyössä on siinä, miten puhe ja toiminta järjestetään, millainen potentiaali ihmisen toimintamahdollisuuksissa nähdään ja millaiset teoreettiset lähtökohdat toiminnan taustalla on. Toimijuuden vahvistuminen ja identiteetin kehittyminen tukee vastuunottoa oman elämän suhteen ja itsenäistymistä, mikä on identiteetin rakentumisen kannalta tärkeää.

Sosiaalipedagogisessa orientaatioissa keskeisiä toimintaperiaatteita ovat mm. dialogisuus, kriittisen tietoisuuden herättäminen, ihmisenä kasvamisen kokonaisvaltainen tukeminen, toiminnallisuus, osallistuminen sekä osallistaminen. Työmuodot syntyvät näiden periaatteiden soveltamisesta käytännön tasolle. Sosiaalipedagogisissa työmuodoissa oivaltaminen tapahtuu joko kahden keskisissä keskusteluissa tai ryhmässä tapahtuvissa dialogeissa sekä oivallusta avaavan toiminnan ja yhdessä tekemisen ja kokemisen kautta. (Hämäläinen 1999, 61–66.) Nivalan (2010, 117–118) mukaan sosiaalipedagoginen osallistava toiminta syntyy yhteistoiminnallisuudesta, reflektiivisyydestä ja dialogisuudesta. Yhteistoiminnallisuudella pyritään saamaan aikaan, tukemaan sekä kehittämään osallistujien yhteistoimintaa. Pelien ja leikkien merkitys yhteistoiminnan kannalta ei ole yhden tekevää, sillä niiden avulla voidaan kehittää tavoitteiden asettamisen valmiuksia, jakaa tehtäviä ja ratkaista konflikteja.

Nivala (2010, 119) toteaa sosiaalipedagogisen toiminnan sisältävän toiminnallisuuden ohella aina yhteisen reflektoinnin eli kokemusten sekä tuntemusten jakamisen. Reflektiivisyyden avulla hahmotetaan ja kuvaillaan omaa oppimista sekä

persoonallista kasvua. Reflektio on keino oppia tunnistamaan omia vahvuuksia ja heikkouksia, ja yhdessä jaettuna se vahvistaa sosiaalisia valmiuksia ja tarjoaa yhteisiä oppimiskokemuksia. Reflektio avaa näkökulmia muiden kokemusten ja ajatusten kuulemisen kautta. Omien ajatusten, kokemusten ja tuntemusten pohtiminen edellyttää ajan varaamista toiminnassa. Ranne (2005, 18) tuo reflektiivisyydessä esille osallistujien reflektoinnin lisäksi ammattilaisen kyvyn arvioida yhteisen toiminnan rinnalla myös omaa toimintaansa kriittisesti ja eettisesti hyväksytyllä tavalla. Dialogi ja reflektiivisyys kulkevat rinnakkain toiminnallisessa prosessissa ja sosiaalialan asiakastyössä.

Dialogisuus tarkoittaa vuorovaikutuksellisen oppimisen prosessia, jossa kriittinen asenne avaa merkityksellisyyttä asioiden tarkasteluun ja niiden ymmärtämiseen. Omien asenteiden ja ajatusten ilmaisu, muiden kuunteleminen ja keskinäinen kunnioittaminen sekä kyky nähdä asiat muiden näkökulmasta ovat aidon dialogin ja vuorovaikutuksen syntymisen edellytyksiä. (Nivala 2010, 120.) Vastavuoroisuus dialogisuudessa merkitsee ihmisten avoimuutta, kunnioittamista ja tasavertaisuutta, jolloin kommunikointi tapahtuu samalla tasolla muiden kanssa (Mönkkönen, Nurro & Väisänen 2003, 24). Ilmaisulliset menetelmät syventävät toiminnallisia työtapoja ja niiden avulla saadaan käytännön välineitä vuorovaikutuksen ja dialogisuuden rakentamiseen (Ruusunen 2005, 60).

Sosiaalipedagogiset elementit tilannesensitiivisyys, avoimuus ja vuorovaikutuksellisuus syntyvät dialogisuuden ja reflektiivisyyden kautta ja niiden avulla nuori voi osallistua ja vaikuttaa käsiteltäviin asioihin. Luovien työmuotojen käyttäminen tukee mm. itsetuntemuksen jäsentämistä ja syventämistä. Toisen kohtaaminen sekä ihmisen subjektiivisuuden vahvistuminen mahdollistuvat, kun toinen kohdataan aidosti. Sosiaalipedagoginen työ nähdään erityisesti identiteettityönä, sillä identiteetin rakentamisen tukeminen kuuluu siihen. (Hämäläinen 1999, 67–69.) Läsnäolon merkitys korostuu silloin, kun ollaan tekemisissä syvällisiin tavoitteisiin pyrkivän tunnetyön kuten ihmisen kasvun ja kehityksen kanssa. Tunnetyölle on tyyppillistä pitkäjänteisyys ja itse prosessin arvostaminen. Identiteetin rakentamisen tueksi ihmisen olemisen tapa synnyttää tunteita, jotka kuljettavat kehitystä myönteiseen tai kielteiseen suuntaan. Ohjaajan olemisen tavalla eli kehonkielellä on siis yhtä suuri merkitys identiteettityön tukemisessa kuin sanallisella kommunikaatiolla. (Kaljonen 2005, 22.)

Ruususen (2005, 54–58) mukaan sosiaalipedagogisen orientaation kautta ilmaisullisilla ja luovilla menetelmillä voidaan kuvata yksilön kokemuksia, tutustua tunteisiin, työstää persoonallista identiteettiä sekä yhteisöllisyyttä. Ilmaisullisuus mahdollistaa yksilön voimaantumisen eli oman pystyvyyden tunteen vahvistumisen, itsetunnon vahvistumisen ja se rikastaa vuorovaikutusta. Tavoitteellinen ilmaisullisten ja toiminnallisten menetelmien käyttö asettaa sosiaalipedagogiset päämäärät sosiaalisen kasvun ja voimavarojen vahvistamisen tukemiseen. Sosiaalipedagogisen ammatillisen orientaation sisäistäminen edellyttää kriittistä itsereflektiota ja itsensä tuntemista, jotta lasten tai nuorten kasvuprosessia kyetään tukemaan.

Ranne (2002, 114) painottaa ammatillisuudessa oman persoonan, vahvuuksien ja taitojen käyttöä tarkoituksenmukaisesti. Ohjaajan sosiaalipedagoginen toimintapätevyys edellyttää persoonallista sitoutumista toimintaan ja työn eettinen perusta on pohjana ammatilliselle reflektiolle (Kurki 2001, 132). Opinnäytetyömme toiminnallisessa osuudessa ammatillista työtötämme vahvistaa se, että tunnemme toisemme ja tiedämme toistemme vahvuudet ja heikkoudet. Näin kykenemme jakamaan ohjaamisen osuuksia harkitusti ja siten, että kohderyhmämme saisi toiminnasta parhaan mahdollisen hyödyn.

Kehollinen ilmaisullisuus edustaa sosiaalipedagogiikan emotionaalista ja esteettistä ulottuvuutta. Rinta-Harrin (2005, 73–74) mukaan kehollisen ilmaisun hyödyntäminen toiminnallisena menetelmänä esimerkiksi nuorten kanssa on itsetunteumuksen ja identiteetin vahvistamisen tavoitteille soveltuvaa. Toiminnallisten ohjaustemme keskeisiä teemoja olivat Oma keho ja Tunteet, joissa kehollinen ilmaisu toimi yhtenä tärkeänä lähtökohtana toiminnallisuudessa. Rinta-Harri (2005, 74) toteaa oman kehon arvostamisen laajentavan ajattelun ja tunteiden alueita. Kehollisen ilmaisun harjoitukset mahdollistavat näkyväksi tulemisen turvallisessa ilmapiiirissä ja toimii keinona vahvistaa ryhmän me-henkeä. Ohjaajan varmuus omassa kehossa tuo varmuuden myötä avoimuutta toisen kohtaamiseen.

4 OSALLISTUVA HAVAINNOINTI TUTKIMUSMENETELMÄNÄ

Koska kyseessä on toiminnallinen opinnäytetyö, tuotamme oppaan seksuaalikasvatukseen ja käyttämämme tutkimusmenetelmä on laadullinen. Eskolan ja Suorannan (2005, 98–102) mukaan osallistuva havainnointi tarkoittaa aineiston keräämistä siten, että tutkija itse osallistuu tutkittavan yhteisön toimintaan. Tutkijan rooli havainnoijana voi vaihdella yhteisöön osallistujan roolista ulkopuoliseksi havaintoja tekeväksi henkilöksi. Tutkijan rooli havainnointiin osallistumisessa on tehdä havaintoja tutkimastaan ongelmasta tai ilmiöstä (Grönfors 2007, 151).

Osallistuvan havainnoinnin käytössä on hyvä muistaa sen subjektiivisuuden asetelma – huomion suuntautuminen tuttuihin asioihin sekä havainnoitsijan oma vaikutus toimintaan sen aikana. Havainnointi on tapa hankkia aineistoa seuraamalla tutkittavaa kohderyhmää ja heidän käyttäytymistään. Havainnoinnin suorittamisessa on tärkeää, että tutkija kykenee erottamaan omat tulkintansa todellisista havainnoista. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a.) Grönfors (2007, 152) painottaa tutkijan oman persoonan käyttöä tärkeimpänä välineenä havainnoinnin toteuttamisessa. Tämä edellyttää tutkijan vahvaa itsetuntemusta, jotta hän ei anna itseensä liittyvien tekijöiden vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin.

Jotta osallistuvaa havainnointia voidaan tehdä, tulee ryhmään päästä sisälle. Yhteisöön pääsemistä voi edistää avainhenkilön käyttäminen. Avainhenkilöllä tarkoitetaan yhteisölle tuttua henkilöä, joka toimii yhteisen luottamuksen herättäjänä kohderyhmän ja tutkijan välillä. (Vilka 2005, 122.) Ennen ohjausten aloittamista toinen meistä oli kohderyhmämme leirikoulussa ohjaajan roolissa. Toiminnallisten osuuksien alkaessa toinen meistä oli jo tuttu ryhmän jäsenille, joten osallistuvan havainnoinnin tekeminen oli mahdollista.

Havainnoimalla saadun tiedon yhdistäminen muulla tavoin kerättyyn aineistoon tuo syvyyttä tutkimusaineistoon. Sekä vuorovaikutukseen että kontekstiin liittyvien tietojen kerääminen kuuluu havainnoimiseen. Tarkoituksenmukaisuus toimii hyvänä periaatteena kirjaamisessa. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkijat kirjaavat tutkimuksen kannalta merkitykselliset asiat muistiin. Valikointia tapahtuu jo kirjaamisvaiheessa, joten se, mitä kirjataan ja missä muodossa tulee olla mietittynä ennen havainnoinnin aloittamista. Tutkija voi myös jäsentää omia tunteitaan, epäon-

nistumisiaan ja niiden seurauksia sekä itsensä vaikutusta tutkimuksen kulkuun. Tutkittavista tehdyt alustavat oivallukset sekä tulkinnat vuorovaikutuksesta ja tutkittavien suhteista voi myös kirjata ylös myöhempää analysointia varten. (Grönfors 2007, 155, 161–163.)

Havainnoinnin apuvälineenä käytimme Kivelän ja Lempisen (2010, 92) ohjaajien ryhmäpäiväkirjaa toiminnallisten toteutusten kirjaamiseksi. Kivelän ja Lempisen (2010, 91) mukaan ryhmäpäiväkirja tarkoittaa ohjaajien työvälinettä, jolla tuetaan ryhmän toimintaprosessin kokonaisrakennetta. Päiväkirjan avulla kerätään havain- toja ja huomioita ryhmästä ja sen avulla kerätty materiaali auttaa toiminnan tulok- sellisuuden arvioinnissa. Ryhmäpäiväkirjan avulla kykenimme siis arvioimaan toimintamme hyödyllisyyttä ja työskentelemään tavoitteiden suuntaisesti.

Toteutimme osallistuvan havainnoinnin siten, että toinen vuorollaan ohjasi nuor- ten toimintaa ja toinen keskittyi tekemään havaintoja toiminnasta. Kirjasimme tekemämme havainnot heti ohjauksien jälkeen. Omien havainnointiemme lisäksi pyysimme toiminnallisia ohjauksia seuraavaa opettajaa havainnoimaan nuorten osallistumista sekä toiminnallisten menetelmien toimivuutta. Havainnoinnin tuke- na opettajalla oli käytössään laatimamme havainnointilomake kysymyksineen, joiden mukaan suunnata huomiotaan. Näin saimme lisää luotettavuutta havain- nointiemme ja toteutuksen arvioinnin sekä kehittämisideoiden tueksi.

Havainnointilomakkeella halusimme saada tietoa toiminnallisten menetelmien osallistavuudesta, nuorten osallistumisen asteesta, kehittämisideoista sekä teeman selkeydestä. Opettajalle suunnatun havainnointilomakkeen (Liitteet 3–6) kysy- mykset olivat avoimia, sillä halusimme perusteluja toiminnallisten harjoitusten hyödyllisyydestä sekä toimivuudesta. Oppilaille suunnatun palautelomakkeen (Liite 7) tarkoitus oli saada selville toiminnallisiin harjoituksiin osallistumisen aste (helppous/vaikeus), toiminnan hyödyllisyys sekä se, herättikö toiminta ajatte- lemaan teemaan liittyviä asioita.

Koska pyrimme ohjauksissa avoimeen, keskustelemaan ja herättelevään otteeseen, koemme havainnoimisen olleen erittäin tärkeä menetelmä arvioidessamme toi- minnan onnistumista ja nuorten osallistumista siihen.

5 SEKSUAALI-IDENTITEETTIÄ TUKEMASSA – TOIMINNALLISEN OHJAUKSEN KOKONAISUUS

Tässä luvussa kuvaamme toiminnallisen kokonaisuutemme teemoja, tavoitteita ja sisältöjä. Argumentoimme myös käyttämiämme toiminnallisia menetelmiä. Luvun lopussa on lyhyesti kerrottu toiminnallisten ohjausten, palautteiden ja havainnointien perusteella muodostetun oppaan rakenteesta. Varsinainen opas löytyy työn lopusta (Liite 9).

5.1 Toiminnallisten ohjaukseteiden teemat ja tavoitteet

Toiminnallisten ohjausten teemat nousivat esille aiheen rajaamisen jälkeen. Hyödynsimme teemojen pohdinnassa Bildjuschkinin ja Malmbergin (2000) seksuaali-identiteetin määritelmää ja muokkasimme kyseiselle ikäluokalle sopivat teemat Oma keho, Tunteet ja parisuhde sekä Seksuaalisuus ja seksuaalisuuden muodot.

Tavoitteita asettaessamme perehdyimme Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin (2004) sekä yhteistyökoulumme opetussuunnitelman mukaisiin tavoitteisiin, jotta tavoitteemme ovat yhtenäisessä linjassa ja jotta niiden toteutumista on helpompi arvioida. Toiminnallisten ohjausten tavoitteet olemme määrittäneet 7.–9. luokan terveystiedon tavoitteista ja oppiaineen keskeisistä sisällöistä sekä 5.–6. luokan biologian tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä (Pops 2004, 176–180, 200–201).

5.2 Toiminnalliset menetelmät

Olemme hyödyntäneet toiminnallisissa ohjauksissamme draamallisia menetelmiä, kehollista ilmaisua, leikkejä, median tuottamia videoita ja kuvia sekä nuorten itsensä tuottamia materiaaleja.

Välimaa (2004, 142–144) toteaa median olevan hyödyllinen keino kriittisen ajattelun harjoittamiseen. Median esittämien asenteiden ja käytäntöjen tarkastelu nuorten kanssa on tärkeää, sillä se helpottaa nuoria käsittelemään seksuaalisuuteen ja omaan identiteettiin liittyvää epävarmuutta. Sinivuori ja Sinivuori (2007, 125) näkevät itsetunnon vahvistamisen keinona nuorelle oppia arvostamaan itseään

sellaisenaan. Ihminen pystyy kunnioittamaan toista vasta opittuaan kunnioittamaan itseään. Cacciatoren (2005, 95) mukaan terveystiedon ja seksuaalikasvatuksen sisältöihin kuuluu tärkeänä osana tietolähteiden luotettavuuden arviointi, kriittisyys tiedonkeruussa ja medialukutaidon vahvistaminen, jotta nuoret voivat tehdä seksuaaliterveyttään edistäviä valintoja.

Leikeillä saadaan luotua rento ja iloinen toimintaympäristö. Kuvia voidaan hyödyntää toiminnallisuudessa aiheeseen johdatteluna, niiden avulla voidaan tunnistella tuntemuksia tai niitä voidaan käyttää metaforina käsiteltäville asioille. (Ärväs 2012, 12.) Toivanen (2007, 35) painottaa leikkien merkitystä mielenkiinnon herättäjänä toimintaa kohtaan sekä turvallisen toimintailmapiirin ja ryhmän yhteistoiminnan kehittäjänä. Leikit ovat draamatyöskentelyssä yksittäisiä työtapoja tai osa kokonaista draamatarinaa.

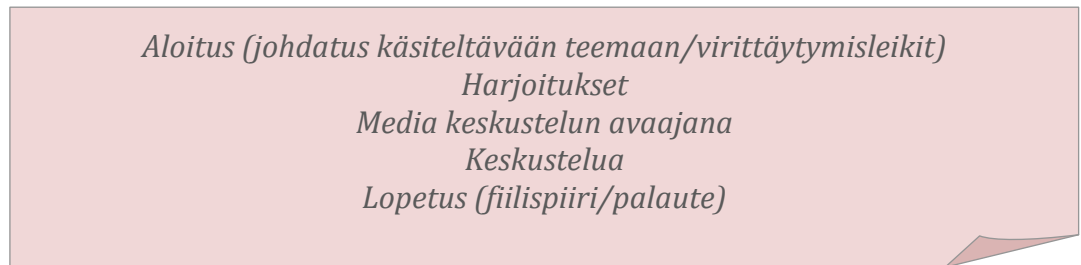
Draaman ja toiminnallisuuden tarkoitus puolestaan on pyrkiä tuomaan esille useita näkökulmia, ratkaisuja tai tulkintoja. Heikkisen (2004, 7) mukaan taideperustainen toiminta tarjoaa kasvatukseen vaihtoehtoja ymmärrykselle, ajattelulle, tunteille ja arvoille. Toiminnallisten menetelmien avulla käsiteltävät asiat on mahdollista etäännyttää itsestä. Toiminnallisuus ja draama luovat mallin toimintaan ja tilan saamiseen. Niiden avulla kyetään luomaan yhteisiä kokemuksia. Osallistava toiminta auttaa tulkitsemaan jo koettuja kokemuksia. (Ärväs 2012, 12.) Draamatyöskentely mahdollistaa nuorelle vaikeistakin asioista puhumisen sekä helpottaa erilaisten tunteiden tunnistamista, joten se soveltuu erityisen hyvin myös seksuaalikasvatukseen (Kotka 2011, 11, 17).

Ihminen havaitsee kehollaan ja kehossaan. Klemolan (1998, 43) mukaan kehon tietoisuutta voidaan syventää harjoituksin, jolloin kehon sisäiset aistimukset saadaan tiedostettaviksi. Kehonkieli kertoo kokemuksista eri tavalla kuin sanallinen viestintä. Kehonkieli kuvaa ihmisen persoonallisuutta ja tunteita.

Visuaalinen kokemus eli toisen liikkeiden näkeminen koetaan omassa kehossa. Liikkeen avulla tuntemukset ja kokemukset tehdään näkyväksi muille ja synnytetään mahdollisuus samaistumisen tunteeseen. (Ylönen 2004.)

5.3 Toiminnallisten ohjausten kuvaus

Tässä alaluvussa kuvailemme toiminnallisten ohjausten kulkua, sisältöjä, käsittelemiämme teemoja sekä ohjaukselle asettamiimme tavoitteita. Ohjaukset oli kaiken kaikkiaan seitsemän ja jokaiseen ohjaukseen käytimme 1,5 tuntia. Ohjaukset kertyivät noudatti pääpiirteittäin seuraavan kuvion 1 mukaista järjestystä.

Kuvio 1 Toiminnallisten ohjausten struktuuri

5.3.1 Tutustuminen

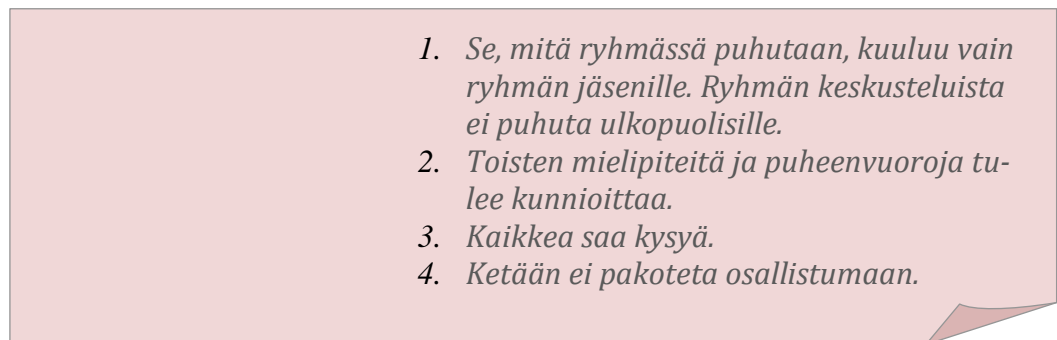
Tutustumiskäynti oli sovittu pidettäväksi ensimmäisen kouluviikon ”seiska” päivän yhteyteen. Seiskapäivä tarkoittaa jokaiselle aloittavalle seitsemännelle luokalle järjestettävää ryhmäytymispäivää. Seiskapäivä järjestettiin Orimattilan nuorisotalolla. Tutustumiskerran tarkoituksena oli tulla tutuiksi, kertoa seitsemän ohjauksen sisällöstä ja aikataulusta. Halusimme tutustumiskerran avulla tarkastella ryhmän dynamiikkaa, mikä auttoi varsinaisten toteutuskertojen suunnittelussa. Tutustumiskäynnin tavoitteena oli luoda turvallinen ilmapiiri avoimelle keskustelulle ja mielipiteiden esille tuomiseksi. Luokan oppilaat olivat tuttuja toisilleen alakoulusta. Ryhmä oli Juhanille jo ennestään tuttu kuluneen kevään leirikoulusta.

Aloitimme esittäytymisellä. Jokainen sai vuorollaan kertoa kuka on ja mitä on tehnyt kesän aikana. Tämän jälkeen kerroimme miksi olemme mukana oppilaiden seiskapäivässä ja mitä tulevat toiminnalliset ohjaukset tulevat pitämään sisällään.

Seuraavaksi laadimme yhdessä ryhmän kanssa säännöt. Ryhmän säännöt toimivat turvallisen ryhmän elementteinä. Sääntöjen avulla saamme mahdollisesti avoimempaa keskustelua toteutuksissa. Olimme miettineet muutaman säännön jo ennen tutustumista ja oppilaat saivat ehdottaa lisää yhteisiä sääntöjä. Sovimme, että

jokainen allekirjoittaa seuraavalla kerralla yhdessä sovitut asiat ja osoittaa näin sitoutuvansa sääntöihin.

Sääntöjen avulla halusimme lisätä luottamuksellisuutta ja turvallisen ryhmän ilmapiiriä. Seksuaalikasvatukseen liittyvien sisältöjen arkaluontoisuuden vuoksi toimme säännöissä esille osallistumisen vapaaehtoisuuden ja ensimmäisen säännön ehdotonta noudattamista. Säännöt edustavat siis luottamuksellisuutta, toisen kunnioittamista, uskallusta sekä vapaaehtoisuutta. (Kuvio 2)

Kuvio 2 Ryhmän säännöt

Tutustumiskerran leikeiksi valitsimme leikit Katseet kohtaa, Kenellä on ja Kivi, sammal, jäkälä. Katseet kohtaa-leikin tarkoitus oli toimia jäänmurtajana, koska siinä ei tarvita sanoja. Leikissä seisotaan piirissä ja kierretään katseella piirissä seisojien katseita myötäpäivään. Katseen kohdatessa toisen kanssa vaihdetaan paikkaa. Kenellä on-leikissä yksi seisoo tuolipiirin keskellä ja kertoo jonkin asian jonka omistaa tai on tehnyt. Kaikki, jotka ovat tehneet saman, vaihtavat paikkaa keskenään. Keskellä olija yrittää päästä tuolille istumaan, kun muut vaihtavat paikkaa. Tämän leikin avulla toisista opitaan jotain uutta ja tutustuminen helpottuu. Kivi, sammal, jäkälä-leikissä muodostetaan ”still” kuvia. Ensin yksi menee keskelle ja sanoo mikä on, esimerkiksi kivi. Sen jälkeen toinen tulee ja koskettaa edellistä vaikka olkapäähän ja sanoo olevansa sammal kiven päällä. Tämän jälkeen tulee kolmas, joka koskettaa nyt sammalta (olkapäähän) ja sanoo olevansa jäkälä. Tämän jälkeen aloitetaan alusta, kierroksen aloittaja voidaan määrätä tai sen voi aloittaa kuka tahansa.

Leikkien jälkeen istuimme piiriin, jolloin jokainen sai kertoa omat tunteuksensa tutustumisesta. Lisäksi kerroimme, koska näemme seuraavan kerran.

Tutustumiskerran alussa nuoret olivat hieman ihmeissään siitä, miksi olemme seiskapäivässä mukana. Levoton kuhina jatkui siihen asti, kunnes esittäydymme ja kerroimme opinnäytetyömme sisällöstä ja tarkoituksesta. Avatessamme tulevia teemoja, alkoi kuulua hihittelyä tyttöjen osalta. Ryhmästä välittyi se, että nuoret tuntevat toisensa entuudestaan. Leikkeihin osallistuminen oli aluksi varovaista, mutta ”jään” murtuessa nauru ja mukaan heittäytyminen yltyi. Sääntöjen miettimisen aikana osa tytöistä supatteli keskenään ja ohjaajien täytyi pyytää heitä kuuntelemaan. Ensimmäisestä ohjauksesta jäi iloinen mieli nuorten huudella ohjaajille ”moi moi”.

5.3.2 Oma keho 1 ja 2

Ensimmäinen teemamme oli Oma keho. Teeman tavoitteita olivat itsetunnon vahvistaminen, nuoren kehon fyysiset muutokset ja niihin suhtautuminen sekä kriittisen suhtautumisen herättäminen median tuottamaa kuvaa ja kauneusihanteita kohtaan.

Ohjauksen alussa keräsimme oppilailta lupalaput osallistumiselle. Kaikki olivat halukkaita osallistumaan, mutta kaksi oppilasta oli unohtanut pyytää vanhempiensa suostumuksen. Ohjaustamme seurannut opettaja ehdotti soittoa vanhemmille, ja saimme näin suostumukset myös heidän osallistumiselleen.

Kertasimme tutustumiskerralla sovitut säännöt. Jokainen oppilas allekirjoitti säännöt ja osoitti näin sitoutuvansa yhteiseen toimintaan. Aloitimme käsittelemällä kauneusihanteita. Näytimme oppilaille valokuvia erinäköisistä vartaloista ja hyödynsimme videota eri aikakausien kauneusihanteista. Kuvien ja median tarkoitus oli toimia kriittisenä näkökulmana keskustelun avaamiselle. Tämän jälkeen pohdimme nuorten muuttuvia vartaloita ja itsensä hyväksymistä. Teimme mielipidekyselyn nuorille heidän tyytyväisyydestä omaan kehoon. Yli puolet nuorista oli tyytymättömiä omaan kehoonsa. Käsitelimme omaa kehoa itsemääräämisoikeuden avulla. Omien rajojen hahmottamiseksi käytimme etäisyysharjoitetta. Nuoret muodostivat kaksi vastakkaista riviä. Toinen parista lähti kävelemään toista kohti ja nuori sai ilmaista, milloin toisen tulee pysähtyä. Harjoitteen tarkoitus oli tuoda konkreettisesti esille se, kuinka lähelle toisen haluaa päästää. Keskustelimme tämän jälkeen omasta tilasta ja etäisyydestä, mikä tuntuu hyvältä.

Jatkoimme tämän jälkeen aistiharjoituksella. Oppilaat saivat valita itselleen parin. Toisen silmät sidottiin huivilla ja pari piti löytää tilasta äänen perusteella. Kumppien parista sai koettaa olla sokkona ja löytää toinen äänen varassa. Keskustelimme harjoitteen herättämistä tuntemuksista sivuamalla aiemmin käsiteltyä omaa tilaa ja omia rajoja.

Lopuksi otimme vielä yhden leikin, jossa kaikki istuvat piirissä ja yksi kuvailee jotain henkilöä piirissä, muut yrittävät arvata kenestä on kysymys. Lopetimme ohjauksen palautteen keräämisellä oppilailta.

Teeman toisen ohjaukserän aloitimme oppilaita herättelevällä leikillä, Lännen nopein. Lännen nopein-leikissä yksi oppilas on keskellä ja hän osoittaa jotakuta sormella. Tämän kuuluu mennä kyykkyyn ja hänen vieressä olevien henkilöiden osoittaa toisiaan mahdollisimman nopeasti. Nopeampi voittaa, voittaja jatkaa piirissä ja hävinnyt siirtyy keskelle. Keskellä ollut tippuu seuraamaan vierestä. Leikin jälkeen oppilaat jakautuivat pareiksi. Leikkasimme kartongista oppilaiden mittaiset paperit, joille he pystyivät piirtämään toistensa ääriviivat. Kehon ääriviivojen piirtämisen jälkeen jaoin ryhmän poikiin ja tyttöihin.

Paperit teipattiin lattiaan kiinni. Käsitelimme murrosikään liittyviä muutoksia eri luokissa. Tyttöjen ryhmä sai ensin itse miettiä kehon muutoksia ja laittaa ajatuksia piirrettyihin kehonkuviin. Kävimme yhdessä läpi, mitä tytöt olivat papereihin kirjoittaneet. Ohjaaja kertoi vielä lisää kehoon kuuluvista muutoksista. Poikien ryhmässä ohjaaja asetti oman kehonkuvansa luokan taululle. Tämän jälkeen keskusteltiin murrosiästä ja sen mukana tulevista muutoksista. Tarkoitus oli tuoda asiat esiin niin, että oppilaat ymmärtävät muutosten tapahtuvan kaikkien kohdalla siten, kun on sen aika.

Kun oppilaat saapuivat samaan luokkatilaan, keskustelu jatkui tyttöjen ja poikien muutosten yhtäläisyyksien ja erojen läpikäymisellä. Näin molemmille sukupuolille tuli esille vastakkaisen sukupuolen muutokset. Katsoimme keskustelun jälkeen lyhyen videon nuoren murrosiästä, ulkonäköpaineista ja seksuaalisesta häirinnästä. Videon päätteeksi pyysimme oppilaat lattialle istumaan piiriin. Jokainen sai kertoa senhetkisen tuntemuksensa. Keräsimme lopuksi palautteen oppilailta.

Ohjaajan kertoessa oppilaille oman kehon kunnioittamisesta, tytöt supisivat keskenään. Etäisyysharjoitus oli nuorille hyvin konkreettinen, mutta selvästi joillekin hieman epämiellyttävä. Jaoimme tarkoituksella parit siten, että tytöt ja pojat olivat vastakkain. Näin sopivan etäisyyden määrittäminen näyttäytyisi heille vahvemmin. Aistiharjoitukset eivät toimineet aivan siten, kuin olimme miettineet. Luokkatilan vaihtaminen rikkoi ryhmän keskittymisen ja nuoret olivat taas levottomia. Kaikki kuitenkin osallistuivat toimintaan hyvillä mielin.

Toisella ohjauksella lämmittelyleikkeihin osallistuminen oli innokasta. Oma keho papereiden leikkaamisen jälkeen piirtäminen osoittautui kikattelua herättäväksi toiminnaksi. Tytöille itsensä paperilla näkeminen tuntui olevan hyvin henkilökohtaista ja se näyttäytyi tyttöjen sanomisissa: ”Näitä ei saa näyttää kellekkään.” Pojat osallistuivat kokoamaan taululle kehon muutoksia keskustellen ohjaajan kanssa. He olivat hyvin aktiivisia. Tytöt olivat toisessa tilassa puolestaan hyvin niukkasanaisia ja varsinaista keskustelua ei saatu aikaan. Emme tiedä johtuiko hiljeneminen mielenkiinnottomuudesta aihetta kohtaan, itsensä ilmaisun vaikeudesta vai häiritsikö kenties ohjausta seuraavan naisopettajan läsnäolo vapaan keskustelun syntyä. Tytöt olivat keskustelussa mukana toisessa luokkatilassa, jolloin kehon muutoksia käytiin yhteisesti läpi. Kaiken kaikkiaan tytöt keskittyivät Oma keho-teeman ohjauksissa kuuntelemaan vain Juhania.

5.3.3 Tunteet ja parisuhde

Toinen teemamme oli tunteet ja parisuhde, joista ensimmäisessä toteutuksessa päätimme käsitellä tunteita. Tunteita käsittelevä ohjauksella toimi hyvänä johdatusena parisuhdeasioihin. Tämän teeman tavoitteita olivat tunteiden tunnistaminen, ilmaisu ja säätely, vuorovaikutustaitojen harjaannuttaminen, toisen kunnioittaminen sekä vastuut ja velvoitteet seksuaalikäyttäytymisessä. Aloitimme toteutuksen vastaamalla edellisen kerran lopussa saatuun kysymykseen. Kaiken kaikkiaan kysymyksiä oli tullut vain yksi, joten päätimme aloituksessa käsitellä edellistä teemaamme Oma keho yleisellä tasolla. Näin saimme samalla vastattua esitettyyn kysymykseen tekemättä siitä sen suurempaa numeroa. Kysymykset oli saanut kirjoittaa edellisen kerran lopussa erilliselle paperille nimettömänä. Saatu kysymys oli ”Onko vaarallista jos rinnat kasvaa hitaasti”.

Tämän jälkeen lähdimme työstämään erilaisia tunteita harjoituksella tuolille. Asetimme luokan perälle kolme tuolia, joiden päällä oli kuvallisia tunnekortteja. Kukin oppilas pääsi vuorollansa tuolin luokse nostamaan kortin ja ilmaisemaan kuvan esittämän tunteen tuolille. Tarkoituksena oli esittää tunne tuolille sanomalla se ja eläytymällä tunnetilaan. Harjoituksen päätteeksi keskustelimme tunteen ilmaisemisen vaikeudesta.

Kävimme läpi yhdessä, yhden kuvan avulla, kuinka kuva voi ilmaista toiselle aivan eri tunteen kuin toiselle. Kierrätimme yhden kuvan piirissä ja jokaisen tuli sanoa tunne, joka kuvasta tuli ensimmäisenä mieleen. Näin pääsimme käsittelemään myös tunteen yksilöllisyyttä. Puhuimme siitä, että jokaiselle tunne on yksilöllinen ja oma, kukaan ei tunne tilannettakaan samalla tavalla kuin toinen.

Jatkoimme ohjausta janatyöskentelyllä. Kyseisessä työskentelyssä kuvitteellisen janan päät edustavat vastakohtia. Tässä harjoituksessa janan toinen pää edusti ”olen” ja toinen pää ”en ole”. Esitettyyn väittämään vastataan asettumalla janalla siihen kohtaan, mitä mieltä on. Käytimme harjoituksessa vahvuuskortteja. Esille tuli mm. olen luotettava, olen vahva, uskallan rakastaa, jne. tyyppisiä piirteitä. Työskentelyn lopussa kävimme läpi oppilaissa heränneitä tunnetiloja.

Seuraava harjoitus oli Peili. Jaoin oppilaat tyttö-poika pareihin. Peilin tarkoitus on lähteä toistamaan parin tekemiä liikkeitä, eleitä ja ilmeitä. Toteutimme harjoituksen siten, että sanoimme oppilaille tunteen, jota kokeilla parin kanssa. Keskustelimme oppilaiden kanssa harjoituksen vaikeudesta.

Lopputuntemukset jaoin piirissä vahvuuskorttien avulla. Jokainen sai valita kortin, joka kuvaa häntä itseään. Kävimme oppilaiden valitsemat kortit vuorotellen läpi. Tämän jälkeen oli palautteen keräämisen aika.

Aloitimme teeman toisen ohjauksen jakamalla tytöt ja pojat kahteen ryhmään. Lämmittelyleikiksi valitsimme Monsterijuoksun. Kukin ryhmä liikkuu ryhmänä määrätyn matkan annettujen ohjeiden mukaan. Ohjaaja antaa ryhmille ohjeet, esimerkiksi neljä jalkaa, kaksi kättä ja yksi peppu. Ryhmän pitää liikkua tietty matka vain näiden ruumiinosien koskettaessa maata. Jalkoja, käsiä, ym. ei saa olla maassa annettua määrää enempää eikä vähempää.

Tästä siirryimme jaetuissa ryhmissä miettimään millaisia ominaisuuksia ja asioita kuuluu parisuhteeseen ja seurusteluun ja millaista kumppania he arvostaisivat. Oppilaat saivat koota parisuhteen ominaisuuksista miellekarttoja noin 15 minuutin ajan. Kirjoitimme luokan taululle kaikki esiin tulleet asiat ja mietimme yhdessä kuinka vaikeata on löytää ihminen, joka täyttäisi kaikki mainitut ominaisuudet.

Tämän jälkeen kerroimme nuorille heidän vastuistaan ja velvollisuuksistaan niin omaa kehoaan kohtaan kuin tulevaa kumppania ja kävimme läpi nuorten seksuaalioikeudet. Katsoimme lyhyen videon parisuhteesta ja keräsimme oppilaiden mietteitä siitä. Kerroimme millaisia asioita seurustelussa kannattaa huomioida kumppanin suhteen ja mitä parisuhde oikeastaan tarkoittaa.

Lopuksi kokoonnuimme lattialle ja kävimme piirissä kaikkien fiilikset läpi, keräsimme oppilailta palautteen ohjaukerrasta ja annoimme kotitehtäväksi miettiä jotain tekemistä viimeiselle yhteenvetokerralle.

Tunteet-teeman harjoitukset olivat nuorille vaikeita. Ensimmäisen harjoituksen heittäytyminen jäi puuttumaan kokonaan. Emme osaa sanoa oliko vastahakoisuuden syynä kenties omien kasvojen menettämisen pelko vai oliko syy itse harjoituksessa. Joka tapauksessa päätimme toteuttaa tilanteessa harjoituksen eri tavalla, koska se ei sellaisenaan toiminut. Keskusteluissa tunteiden ilmaisemisen vaikeus tuotiin esille. Korttikierrokset osoittivat kuinka kuvasta välittyvä tunne on jokaiselle subjektiivinen. Janatyöskentely puolestaan sujui loistavasti. Oman sijainnin avulla vastaaminen näytti olevan nuorille helpompi tapa ilmaista mielipiteensä. Peiliharjoituksessa tyttö-poika-jako tuotti epämuukavuutta. Vastakkaisen sukupuolen kanssa kasvotusten oleminen ei tukenut nuorten osallistumista harjoitukseen.

Parisuhde-teemassa aloitusleikkien merkitys oli suuri. Ryhmissä työskentely miellekartan parissa tuntui kiinnostavan nuoria, sillä jokaisen ryhmän paperissa oli paljon heidän mielestään tärkeitä seurusteluun liittyviä ominaisuuksia. Yhden poikaryhmän työskentely edellytti ohjaajan läsnäoloa, sillä mielenkiinto herpaantui erään pojan kännykällä näpertelyyn. Miellekartan sisältöjen purku taululle yhteisesti herätti aitoa keskustelua ja pohdintaa seurustelukumppanista ja jopa yhtäläisyyksistä ystävien tärkeiden ominaisuuksien kanssa. Seksuaalikäyttäytymiseen liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista kerrottaessa nuoret kuuntelivat hyvin

intensiivisesti. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun nuoret eivät supisseet Jutan ohjauksen aikana. Koimme tämän hyväksymisen ja luottamuksen osoituksena. Nuorten mielenkiinto tätä ohjausta kohtaan johtui varmaan aiheen ajankohtaisuudesta.

5.3.4 Seksuaalisuus ja seksuaalisuuden muodot

Aloitimme jälleen toiminnan lämmittelyleikillä. Kysymys-leikissä tarkoituksena on vuorotellen esittää kysymys eteenpäin. Leikki alkaa siitä, kun yksi piirissä katsoo jotakuta toista ja esittää hänelle kysymyksen. Kysyä saa ihan mitä vain. Kysymykseen tulee vastata kysymyksellä, joka esitetään seuraavalle henkilölle. Jatkoimme lämmittelyä vielä kysymysleikin jälkeen numeroleikillä. Seitsemällä jaollisten lukujen kohdalla piti sanoa numeron sijaan Piip.

Johdatuksena varsinaiseen teemaamme Jutta kertoi nuorille mitä seksuaalisuus on ja millaisia asioita siihen kuuluu. Teeman tavoitteina oli oman seksuaalidentiteetin pohtiminen, myönteisen asenteen herättäminen seksuaalisuuteen sekä tiedonhankinnan merkityksen esille tuominen nuoren itseohjautuvuuden vahvistamiseksi.

Käsittelimme seksuaalisuutta ja siihen liittyviä asenteita sosiometrisen janan avulla. Janan toinen pää oli tällä kertaa ”olen samaa mieltä” ja toinen pää ”olen eri mieltä”. Valitsemamme väittämät liittyivät asenteisiin seksuaalivähemmistöjä ja seksuaalisuutta kohtaan. Tarkoitus oli herättää nuoret ajattelemaan omia käsityksiään ja asenteitaan. Pysähdyimme pohtimaan yhdessä jokaisen väittämän kohdalla, miksi nuoret ovat valinneet juuri kyseisen paikan janalla. Pohdimme lisäksi väittämän paikkansa pitävyyttä. Keskustelimme seksuaalisista suuntautumista ja jokaisen hyväksymisestä sellaisena kuin on.

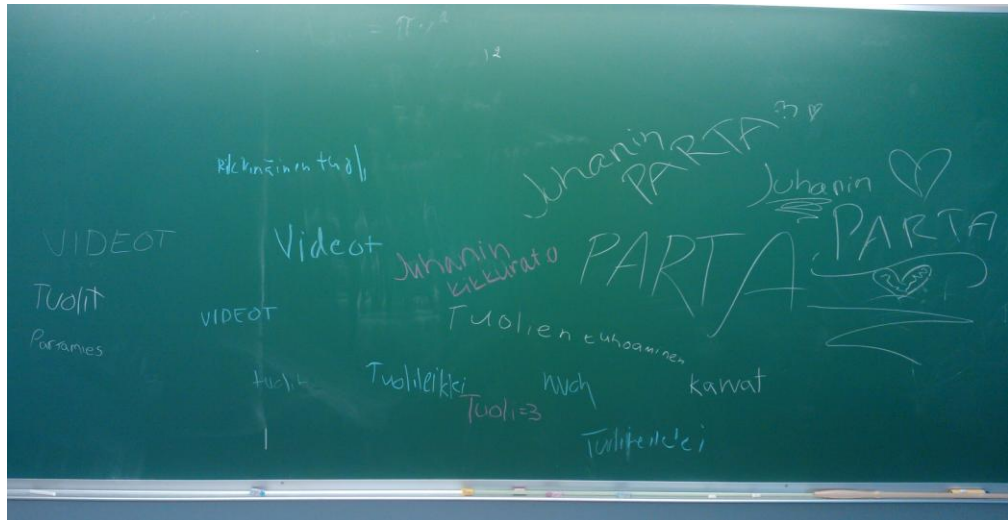
Käytimme mediana Seta ry:n (2012) Moninaisuus on meissä videota, jossa kahdeksan nuorta kertoo millaista on olla seksuaalivähemmistöön kuuluva nuori. Videon avulla seksuaalisen suuntautumisen käsitteet selkiytyivät. Lopetuksessa hyödynsimme jälleen vahvuuskortteja ja keräsimme oppilailta palautteen. Kerroimme tulevamme vielä yhden kerran koululle pitämään yhteenvedon käsitellyistä asioista. Nuoret saivat ehdottaa yhteistä tekemistä viimeiselle kerralle.

Nuoret olivat tullessaan levottomia. Saimme nuoret kuitenkin hieman rauhallisemmiksi leikkien avulla. Seksuaalisuudesta kertominen sai nuoret keskittymään ja kuuntelemaan. Tämän ohjauksen merkittävimmäksi oppimishetkeksi nousi seksuaalisuutta ja seksuaalisuuden muotoja käsittelevä janatyöskentely. Väittämät herättivät paljon ihmettelyä ja kysymyksiä nuorilta. Janatyöskentelyn avulla nuorille selvisi seksuaalisuuteen liittyvät käsitteet, jotka eivät olleet entuudestaan kaikille tuttuja. Tytöt ottivat harjoituksen vakavammin kuin pojat, jotka naureskelivat asialle. Nuorten asenteet välittyivät toisille näkyväksi harjoituksen myötä. Poikien käytöksen vuoksi jouduimme pitämään pienen puhuttelun asianmukaisesta käyttäytymisestä toiminnan aikana. Kun tilanne rauhoittui, pystyimme jatkamaan. Videon näyttäminen sai tytöt keskittymään, mutta pojat eivät vaikuttaneet kovin kiinnostuneen oloisilta.

5.3.5 Lopetus

Olimme suunnitelleet etukäteen pitävämme lopetuskerran hyvin leikkipainotteisena toimintana. Oppilaiden tullessa luokkaan olimme järjestäneet valmiiksi tuolit ympyrään keskelle luokkaa. Oppilaat istuivat alas ja pääsimme näin nopeasti aloittamaan toiminnan. Päätimme antaa oppilaiden leikkiä leikkejä keskenään ja ohjata niitä vain sivummalta. Ensimmäisenä leikkinä oli Salamurhaaja-leikki. Leikissä valitaan kaksi salamurhaajaa. Kaikki sulkevat silmänsä ja ohjaaja koskettaa murhaajiksi valittuja selkään. Tämän jälkeen seisotaan piirissä käsi kädessä. Salamurhaajat ”murhaavat” lähettämällä viisi kädenpuristusta jompaankumpaan suuntaan. Seuraava puristaa aina yhden puristuksen vähemmän ja se kuka saa vain yhden puristuksen on murhattu. Murhattu tippuu pelistä. Oppilaat vaikuttivat innostuneilta ja olivat täysillä mukana leikissä.

Seuraavaksi pyysimme oppilaita miettimään ohjaukertoista jonkin asian, joka on jäänyt mieleen. Oppilaat kävivät kirjoittamassa taululle valitseman asian. Kerroimme jo etukäteen, että emme aio keskustella näistä asioista. Ne toimivat vain dokumentoinnin tukena. Valokuvasimme taulun (Kuva 1).

Kuva 1 Ohjauskerroista oppilaiden mieleen jääneet asiat

Tämän jälkeen leikimme oppilaiden toivomaa tuolileikkiä Kenellä on (kts. Tutustuminen). Jatkoimme kilpailuhenkisellä tuolileikillä, jossa piirissä olevia tuoleja kierretään ympäri ja musiikin sammuessa pitää ehtiä istumaan jollekin tuolille. Tuoleja on yksi vähemmän kuin leikkiin osallistujia. Se, joka jää ilman tuolia tippuu leikistä ja piiristä poistetaan yksi tuoli ja jatketaan. Leikkiä jatketaan niin kauan, että voittaja selviää.

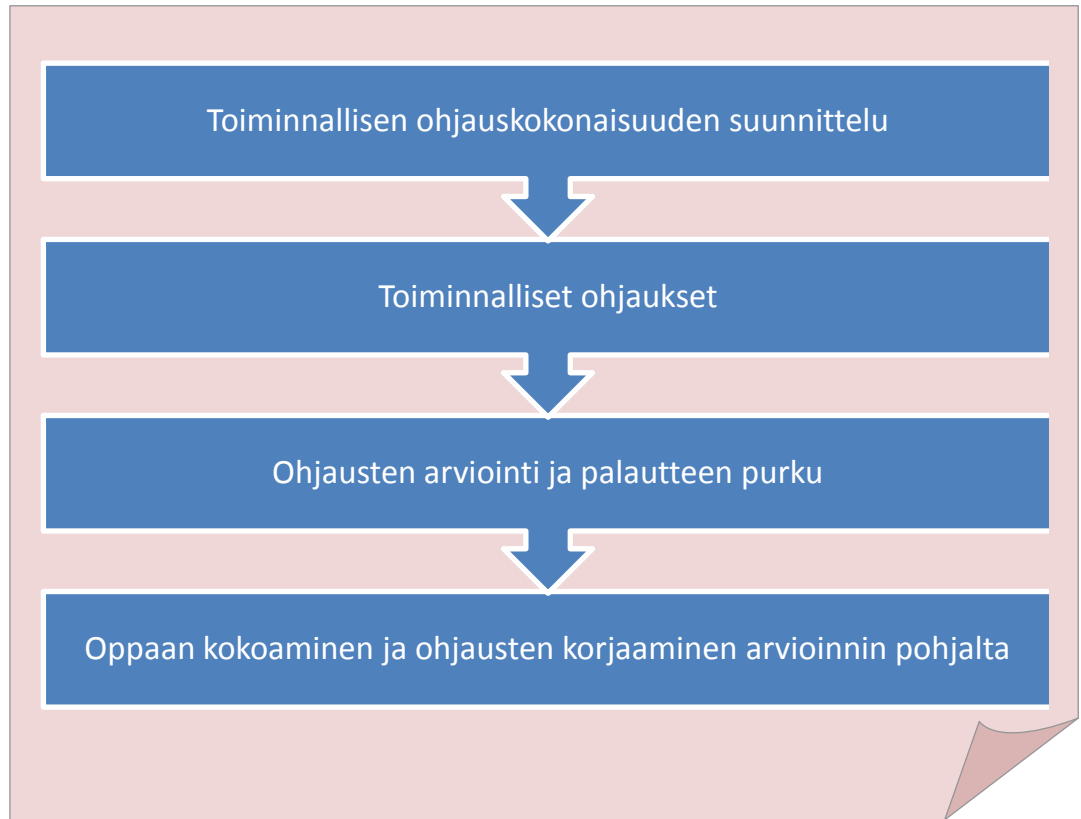
Leikin päätteeksi pyysimme oppilaita siirtymään lattialle piiriin istumaan. Oppilaat ehdottivat vielä yhtä leikkiä ja valitsimme Silmäniskumurhaaja-leikin. Leikki nousi oppilailta itseltään. Tämän jälkeen pyysimme oppilailta palautteen koko toiminnasta ja jaoimme halukkaille A4 paperin, johon oli koottu linkkejä liittyen seksuaalisuuteen ja seksiin, joista saisi lisäinfoa mikäli asiat jäivät askarruttamaan.

Lähtiessään luokasta syömään oppilaat kysyivät voisimmeko tulla joskus vielä ohjaamaan heille lisää toiminnallisia leikkejä. He olivat selvästi pitäneet yhteisistä leikeistä.

5.4 Opas

Olemme toiminnasta kerätyn palautteen perusteella arvioineet toiminnallista suunnitelmaamme. Arviointimme tulosten pohjalta kokosimme tästä kokonaisuudeksi oppaan. Olemme kehittäneet harjoituksia saamamme palautteen pohjalta. Jokaisen teeman ensimmäisellä sivulla on tiivistetty teoreettinen osuus, joka joh-

dattelee kyseiseen teemaan ja siinä oleviin harjoituksiin. Seuraavalle sivulle on koottu harjoitusten nimet, tarkoitus ja tavoitteet. Varsinainen ohjeistus harjoituksiin ja leikkeihin on tämän jälkeen. Tämä siksi, että oppaan hyödyntäminen ja teeman kokonaisuuden hahmottaminen olisi mahdollisimman helppoa.

Kuvio 3 Oppaan prosessikuvaus

Olemme ensin suunnitelleet ohjauskokonaisuuden seksuaali-identiteetin tukemiseen. Ohjauskokonaisuuden suunnittelun jälkeen toteutimme sen kohderyhmälle, joka koostui seitsemäsluokkalaisista. Keräsimme ohjauksista palautetta ja havainnoimme niitä. Havainnoinnin ja palautteen pohjalta arvioimme kokonaisuutta. Kokonaisuuden arvioinnin antamien tulosten pohjalta muodostimme oppaan (Kuvio 3), joka pitää sisällään keskeisen teoreettisen viitekehyksen aiheesta ja toteutetut ohjaukset.

6 ARVIOINTI

Arviointimme koostuu toiminnallisten ohjausten arvioinnista, asettamiemme tavoitteiden saavuttamisen arvioimisesta, oppaan arvioinnista sekä itsearviointeista. Ohjausten arvioinnissa olemme hyödyntäneet oppilailta kerättyä palautetta, ohjauksia seuranneiden opettajien antamaa palautetta sekä keräämäämme havainnointimateriaalia. Jokaisella ohjauskerralla toimintaa seurasi ja arvioi eri opettaja.

6.1 Toiminnallisten ohjausten arviointi

Ensimmäisellä toteutuksella nuoret lähtivät todella hitaasti mukaan keskusteluihin ja purkamaan toiminnassa syntyneitä ajatuksia. Huomasimme ohjausten edetessä, että vaikka lopulta saimmekin keskustelua aikaan toiminnassa, olisi jokaisen toteutuskerran alkuun hyvä ottaa jonkinlainen leikki. Ne toteutuskerrat, joihin oli alkuun otettu leikki, olivat mielestämme hedelmällisempiä ja avoimempia kuin ohjaukset, joista aloitusleikki puuttui. Leikkien avulla nuoret saatiin virittäytymään toimintaan paremmin. Nuoret itse toivat antamassaan palautteessa esiin toiminnan ja leikkien merkityksen ohjauksen mielekkyyteen vaikuttavana asiana seuraavanlaisesti:

Sokko ja sitten ne omakehokuvat.

Noi toimintajutut eli noi leikit.

Ensimmäinen teema oli pojille ajankohtaisempi kuin tytöille ja moni kommentoi oppineensa:

Murrosiän muutoksista.

Muutoksista.

Kasvamisesta.

Muutenkin pojat osallistuivat muutoksista käytyyn keskusteluun rohkeasti. Osalle ryhmää kehon muutoksista puhuminen tuli liian myöhään, kuten muutama tyttö on palautteessaan ilmaissut:

Kaikki oli jo tiedossa.

Perustietoa, mutta vähän myöhässä.

Kysymys oli kuitenkin vain osasta ryhmää, mutta silti mielestämme aiheen esiin nostaminen jo varhaisemmassa vaiheessa olisi tärkeää. Murrosiästä puhuttaessa tulee kuitenkin ottaa huomioon jokaisen yksilöllinen kehitys ja tästä syystä aihetta on hyvä käsitellä pienissä ryhmissä pikkuhiljaa nuorten kehitystä seuraten. Asioita olisi kuitenkin hyvä käsitellä ryhmässä, sillä opiskelijat kokivat puhumisen ja vertaistuen tärkeäksi mikä selvisi palautteesta:

No sai puhua toisten kaa.

Ensimmäisessä teemassa keskityttiin nuorten omaan kehoon ja sen hyväksymiseen, sekä oman kehon rajoihin. Nuoret pitivät merkittävänä juuri toimintaa, ja toiminnan kautta palautteista oli nähtävissä, että asiat olivat myös jääneet mieleen. Kehollisuus oli koettu myös hyödyllisenä, esimerkkinä etäisyysharjoitteesta saatu palaute ja tunnista mieleen jääneet ajatukset omasta kehosta:

Miten lähelle saa tulla, koska se on tärkeä asia.

Se missä piti lähestyä toista ja sanoa seis.

Että oma keho kannattaa hyväksyä sellaisena kuin se on.

Kaikki on hyviä omina itsenään.

Toiminnallisuus tuki nuorten osallistumista, mikä nousi selvästi esille palautteista:

Tunteita on vaikea näyttää.

Osittain koska uskaltaa ehkä paremmin ilmaista tunteitani.

Kun me piirrettiin meidän parit.

Julkisen median tuottaman materiaalin käyttäminen osoittautui myös ajatuksia herättäväksi keinoksi ja pidimme sen nostamaa keskustelua erittäin hyvänä ryhmässä. Palautteista oli myös huomattavissa, että sitä pidettiin hyvänä asiana. Palautelomakkeessa oli avoimena kysymyksenä ”mitä toiminnasta jäi mieleen?” ja ensimmäisen kerran osalta useammassa lomakkeessa mainittiin joko kuvat tai video:

Ehkä se video mikä katottiin 😊.

Tunteet-ohjauksen sisältöä suunnitellessamme mietimme aiheen arkuutta ja sitä kautta mahdollisia haasteita ohjaustilanteessa ja miten nuoret osallistuvat toimintaan. Ohjaustilanteessa nuoret olivat jostain syystä todella levottomia ja tästä johtuen ohjaustaitomme joutuivat koetukselle, koska nuoret tuntuivat haluavan vain keskustella keskenään. Opettajan palautteen perusteella onnistuimme kuitenkin ohjaamaan ryhmää mallikkaasti, vaikka oppilaiden oli vaikea keskittyä toimintaan. Ryhmästä löytyi muutamia hyvin tarkasti seuraavia opiskelijoita, jotka olivat selkeästi kiinnostuneita aiheesta. Palautelomakkeiden perusteella kahdeksan oli sitä mieltä, että oppi uutta, kun taas yhdeksän koki, että ei oppinut mitään uutta.

Ohjauksessa korostui toiminnallisuuden merkitys vaikeiden asioiden läpikäymisessä. Vaikka nuoret olivat levottomia, toiminta sai heidät kuitenkin pysymään mukana ja palautteessa näkyi, että nuoret ovat heränneet ajattelemaan asioita:

Tietää että ei ole helppoa tunteiden avautumiseen.

Osittain koska uskaltaa ehkä paremmin ilmaista tunteitani.

Toiminnan sisältöä pohdimme ryhmäpäiväkirjassa paljon ja tulimme siihen tulokseen, että valitsemamme tunteet tuolille-harjoitus ei suoranaisesti soveltunut kyseiselle ryhmälle. Se olisi onnistunut paremmin pienissä ryhmissä keskustellen korttien herättämistä tunnetiloista. Lisäksi näimme aloitusleikin puuttumisen vaikuttavan toiminnan onnistumiseen melko paljon. Oman ohjaamisemme näimme kuitenkin onnistuneen todella hyvin. Tätä ajatusta tuki opettajan antama palaute:

Ohjaajat olivat ilmeisen tuttuja ja turvallisia.

Ohjaajat puuttuivat toimintaan hyvin.

Muuten ohjaus oli sisällöllisesti hyvä, varsinkin janatyöskentely tuntui toimivan ja sen avulla saatiin esille oppilaiden mielipiteitä todella tehokkaasti. Opettaja arvioi antamassaan palautteessa toiminnallisuuden onnistumisen haastavuutta herkkää aihetta kohtaan:

Tunteiden sanallinen ilmaisu nuorille vaikeaa, toiminnallisuus toimi ohjaajien kautta.

Herätti ainakin ajatuksia, näin uskoisin.

Olimme edellisten kertojen pohjalta päättäneet ottaa alkuun selkeän aloitusleikin Parisuhde-ohjaukseen, jotta tilanne saataisiin rauhoitettua. Ryhmäpäiväkirjassa mietimme ohjauksen onnistuneen todella hyvin. Sitä emme osaa sanoa tarkasti mistä onnistuminen johtui, mutta oppilaat olivat kuitenkin todella hyvin mukana. Mietimme vaihtoehtoiksi orientoitumista toiminnalliseen työskentelyyn ja sen avulla oppimiseen tai sitä, että aihe oli nuorille ajankohtainen. Tietyllä tavalla näimme kuitenkin aiheen olleen ajankohtainen ja juuri tähän ikäryhmään sopiva. Ryhmän tietoisuuden lisääntyminen seksuaali-identiteetistä ja siihen liittyvistä asioista näkyi selkeästi. Nyt nuoret pystyivät ”puhumaan” aiheista ja asioista niiden oikeilla nimillä. Tytöt eivät enää hihitelleet kuullessaan sanan seksi. Nuoret olivat selkeästi kiinnostuneita aiheista ja paneutuivat parisuhteen miellekartan tekoon todella syvällisesti. Palautteessaan 10 oppilasta 16:sta koki tunnista olleen hyötyä:

Sain ohjeita seurusteluun.

Oli kiva tietää uusia juttuja.

Toiminnan sisältö sopi nuorille hyvin ja tuki teemamme tavoitteita opettajan arvioiden mukaan. Opettaja arvioi toiminnan tukeneen nuorten suhtautumista positiivisesti seurustelua, toisen kunnioittamista ja seksuaalikäyttäytymistä kohtaan:

Keskusteluissa tuotiin esille itsensä kunnioittaminen, mikä on kaikista tärkeintä.

Kunnioittaminen mainitaan myös oppilaiden palautteissa ja se tukee näin ollen sisällön osuvuutta juuri tavoitteiden näkökulmasta:

Että seurustelussa pitää kunnioittaa myös itseään?

Jotain, tulee ajateltua tulevaisuudessa asioita varmaankin enemmän.

Oppilaat kuuntelivat todella keskittyneesti ja osallistuivat keskusteluun vastuista ja velvollisuuksista seksuaalioikeuksiin liittyen. Opettajan palaute tuki havaintojamme ryhmän keskittymisestä:

Nuoret kuuntelivat aktiivisesti.

Ryhmäpäiväkirjassa mietimme myös ohjauksen merkitystä onnistumiselle. Oppilaat uskalsivat tuoda enemmän mielipiteitään esille, mikä viestii meille hyväksynnän ja luottamuksen osoittamisesta. Onnistuneesta ohjauksesta meille viestii esimerkiksi seuraavat nuorten kommentit:

Uskallan kysyä.

No opin ja ymmärsin tiettyjä juttuja.

Yleisesti nuoret kokivat, että toimintaan osallistuminen ei ollut vaikeaa. Nuorilla on ollut kuitenkin myös kommentteja asioista, jotka ovat tuntuneet ohjauksessa pahalta:

Kuvien katsominen. (Oma keho)

Puhuminen. (Oma keho)

Se peilijuttu. (Tunteet)

Videon katsominen. (Seksuaalisuus ja seksuaalisuuden muodot)

Myös tyttö-poika-parijako oli Peili-harjoituksessa herättänyt epämiellyttäviä tunteuksia:

Koska se ei ollu ystävä.

Koska pari oli erilainen, jos se olis ollu kaveri se olis ollu helpompaa.

Kokonaisuudessa katsomme kuitenkin ohjausten saavuttaneen paljon. Nuoret itse kokivat kokonaisuuden merkittävänä ja olivat sitä mieltä, että samankaltaista toimintaa tulisi järjestää jatkossakin. Nuorilta kerätyn palautteen perusteella ohjauksemme keskiarvo kouluarvosananana kipusi 8,88 ja nuorten arvio sisällöstä oli 8,85. Loppuarvioinnin mukaan 15 nuorta 18 nuoresta oli sitä mieltä, että kyseistä toimintaa tulisi järjestää kouluissa. Nuoret perustelivat toimintaa seuraavin kommenttein:

Ne ovat hyvää perustietoa.

Niistä voi saada itsetunnon paremmaksi.

Ne saattaisi auttaa muita nuoria.

6.2 Toiminnallisten ohjausten tavoitteiden saavuttaminen

On vaikeaa sanoa tarkasti onnistuimmeko tavoitteemme mukaisesti luomaan turvallista ilmapiiriä ryhmälle. Näemme kuitenkin tehneemme parhaamme avoimen keskustelun ja sallivan ilmapiirin eteen. Loimme ryhmällemme säännöt, joihin jokainen sitoutui. Tätä pidetään turvallisen ryhmän yhtenä elementtinä ja siltä osin voimme sanoa tavoitteen täytyneen. Ryhmä myös tunsu Juhanin jo kevään luokkaretkestä hyvin ja näin ollen uskomme ohjaustilanteiden olleen mahdollisimman rentoja ja turvallisia yleiselle keskustelulle. Tosin jokaiselle kerralle emme onnistuneet luomaan yhtä rentoa tunnelmaa. Näimme yhteyden aloitusleikillä ja rennolla osallistumisella. Niillä toteutuksilla, joissa meillä ei ollut aloitusleikkiä, emme

saaneet luotua selkeää avointa keskustelua. Tämän osalta saavutimme tavoitteen, mutta jollain osa-alueilla jäimme siitä.

Oppilaiden antaman palautteen pohjalta näemme onnistuneemme täyttämään hyvin pitkälti oma keho toteutukselle annetut tavoitteet. Nuoret nostavat palautteensa esille omaan kehoon suhtautumisen ja itsensä hyväksymisen omina itseinään:

Pitää tykätä itsestä sellaisena kun on ja hyväksyä itsensä.

Nuoret kirjoittavat myös tietävänsä mitä murrosiässä tapahtuu ja millaisia muutoksia he voivat odottaa:

Tietää mitä murrosiässä tapahtuu.

Koska useammassa palautelomakkeessa on mainittu kehonkuvat, näemme onnistuneemme myös tuottamaan ainakin ajattelua median tuottamaa kuvallista materiaalia kohtaan. Siitä, suhtautuvatko nuoret tämän jälkeen kriittisesti mediaa kohtaan, emme osaa sanoa. Esille on kuitenkin tuotu, että kaikki ei aina ole sitä miltä näyttää.

Tunteet-ohjauksen tavoitteiden täyttymisessä jouduimme pohtimaan syvemmin asetettuja tavoitteita ja toteamaan, että ne oli asetettu melko korkealle. Kuinka opastaa ihminen tunnistamaan tunteita yhdellä kertaa? Toki nuoret varmasti tunnistavat että tuntevat, mutta tunteen tunnistaminen joksikin vaatii hieman enemmän kuin yhden kerran. Emmekä usko, että nuoret pystyvät tämän pohjalta ilmaisemaan tunteitaan selvästi. Toimme kuitenkin asian myönteisesti esille ja herätelimme nuoria ajattelemaan, että kaikki tunteet ovat sallittuja. Tämä oli myös nähtävissä heidän palautteessaan:

Tunteita on vaikea näyttää.

Opin enemmän tunteista.

Tunteita ei pidä padota sisällä.

Toisen kunnioittamisen näemme nousseen esiin ohjauksemme kautta pitämällä hyvin vahvasti kiinni säännöistä, jotka loimme. Tämän kautta toisen kunnioittaminen näkyi ohjauksessa: kukaan ei saanut puhua toisen päälle eikä toisen mielihetkelle saanut nauraa. Jokaisella oli tasavertainen oikeus puhua ja jokaista kuunneltiin. Uskomme esimerkkimme osoittaneen kunnioitusta ja aiheissamme nos-

timme esille toisen kehon kunnioittamisen. Osassa toiminnallisista harjoituksista oli tarkoitus havainnollistaa niin nuorten omia rajoja kuin tuoda esille se, että toisen vaatimaa tilaa tulee myös kunnioittaa. Jälkikäteen miettiessämme kokonaisuutta, näemme kunnioittamisen kulkeneen kaikissa ohjauksissamme keskeisenä ajatuksena mukana.

Vuorovaikutustaitojen harjoittelu on toteutunut harjoitusten myötä. Osallistuminen on edellyttänyt toisten kanssa kommunikointia ja toimeen tulemistä. Nuoret ovat olleet vuorovaikutuksessa toistensa kanssa myös nonverbaalisesti.

Vastuiden ja velvoitteiden merkitystä seksuaalikäyttäytymisessä käsitelimme seksuaalioikeuksien avulla. Nuoret kuuntelivat aktiivisesti, mitä kaikkea oman hyvinvoinnin ja myönteisen seksuaalisuuden kokemisessa on hyvä huomioida. Kerroimme seksuaalikäyttäytymiseen liittyvistä odotuksista, paineista ja itsensä arvostamisesta käytännön esimerkkien kautta. Tytöt olivat erityisen kiinnostuneita oloisia, kun toimme esille oman valmiuden aloittaa seksikokeilut. Koimme tärkeänä käsitellä ulkopuolelta (ystäväpiiri, vanhemmat kumppanit) tulevaa painostusta suhteessa omaan valmiuteen ja kehoitimme luottamaan omiin tunteuksiin seksikokemusten aloittamisessa.

Myönteisen asenteen luominen seksuaalisuuteen välittyi varmasti meistä nuoriin, mutta näkyykö se nuorten käyttäytymisessä, on nähtävissä pidemmällä aikavälillä. Nuoret kuitenkin kommentoivat palautteissaan seuraavasti:

Jokainen pitää hyväksyä.

Homoissa ei ole vikaa.

Käyttämämme videon pohjalta uskomme nuorten kuitenkin ymmärtävän asenteiden merkityksen yksilölle. Videolla seitsemän eri homoseksuaalia kertoo omaa tarinaansa ja sitä kuinka heitä on kiusattu oman suuntautumisen vuoksi. Näemme videon koskettaneen ainakin yhtä nuorta saamamme palautteen pohjalta:

Kaikki on omanlaisia, kiitos ☺.

Itseohjautuvuuden suhteen kehoitimme nuoria tutustumaan aiheeseen lisää oman kiinnostuksen mukaan. Puhuimme siitä, mitä itsestä huolehtiminen merkitsee kunkin hyvinvoinnin kannalta ja uskalluksesta ottaa häpeilemättä yhteyttä tervey-

denhoidon puoleen silloin, kun siihen on aihetta. Kerroimme paikoista, joihin voi hakeutua. Lopetuksen yhteydessä jaoin a4 paperin, johon oli listattu linkkejä, joiden kautta löytyy luotettavaa tietoa liittyen seksuaalisuuteen, itsestä huolehtimiseen ja ehkäisyyn. Seksuaalisuutta käsitellyt ohjaus sai luultavasti nuoret myös miettimään omaa seksuaalisuuttaan ja näkemään seksuaalisuuden laajemmin:

Jokainen tietää itse onko hetero vai ei, eikä siitä kenenkään tarvitse kommentoida mitään! tai jotai sellasta ☺.

6.3 Opinnäytetyön tavoitteiden saavuttaminen

Asettamiimme tavoitteita opinnäytetyöprosessissa olivat jo mainitut nuorten tietoisuuden lisääntyminen omasta kehosta ja omista rajoista, nuorten osallistaminen toiminnallisten menetelmien ja avoimen keskustelun avulla sekä seksuaalikasvatukseen soveltuvien toiminnallisten harjoitusten suunnittelu ja toteutus. Nuorilta saadun palautteen perusteella voimme sanoa ensimmäisen tavoitteen täyttyneen.

Nuorten osallistaminen on mielestämme toteutunut ohjauksissamme siten, että olemme tarjonneet nuorille mahdollisuuden osallistua keskusteluihin ja painottaneet osallistumisen vapautta ohjauksissa. Opettajat ovat arvioineet nuorten osallistumista toimintaan seuraavin kommentein:

Hyvin, aluksi vähän levottomia.

Yllättävän hyvin.

Näemme myös onnistuneemme melko hyvin toiminnallisten harjoitusten suunnittelussa ja toteutuksessa. Melko hyvin siksi, että kokonaisuudessa oli parannettavaa selkeästi aloitusten osalta. Tämä näkyi selvästi suunnittelussa. Alkuperäiset suunnitelmat toiminnallisista ohjauksista muuttuivat sen myötä, kun olimme tutustuneet ryhmään ja pystyimme huomioimaan ryhmää paremmin. Toteutusten tasolla saimme positiivista palautetta. Eräs ohjausta seurannut opettaja mainitsi palautteessaan:

Loistavat ohjaajat.

Uskomme, että opettajalle ja ryhmälle on välittynyt voimakas kiinnostuksemme aihetta ja ryhmää kohtaan. Kyseisellä kerralla puhuimme seksuaalisuudesta ja seksuaalisuuden muodoista ja koimme itsemme todella varmoiksi aiheen suhteen. Tämä on varmasti myös välittynyt eteenpäin.

Suunnittelun osalta näemme olevamme vielä ammatillisuutemme alkutaipaleella ja kokemuksen kautta uskomme löytävämme varmemman tavan muodostaa kokonaisuuksia.

6.4 Oppaan arviointi

Oppaan sisältöön valikoimme havainnointiemme ja opettajilta saadun palautteen perusteella parhaiten onnistuneet harjoitukset ja kehitimme niitä harjoituksia, jotka eivät nuorten kanssa sellaisenaan toimineet. Oppaan tarkoitus on olla ammattilaisten apuväline seksuaalikasvatuksessa. Mietimme jo opinnäytetyön alkutaipaleella, että oppaan tulisi toimia tiiviinä pakettina toiminnallisesta seksuaalikasvatuksesta ja että tiedon tulisi olla helposti saatavilla. Tästä syystä opas rakentui pitkälti perusasioiden varaan.

Johdannossa on kuvattu oppaan sisältö ja sen käyttötarkoitus. Teoriapohjaan valikoimme seksuaali-identiteetin keskeiset elementit ja oppaan lopusta löytyy kirjallisuusluettelo, johon voi tarvittaessa perehtyä syvemmin. Oppaassa käsiteltävät teemat on kuvailtu lyhyesti ja niiden tavoitteet ja tarkoitus on tuotu selkeästi esille. Jokaisessa teemassa on nuorten kanssa toteutettu ohjaus, jota voi käyttää sellaisenaan. Oppaasta löytyy myös muutamia aloitukseen tai ryhmäytymiseen soveltuvia perusleikkejä ja internetlinkkejä.

Opas on ensimmäinen tällä vuosikymmenellä tehty ohjeistus, joka on suunnattu koulujen seksuaalikasvatuksen opetukseen, mutta ei käsittele itse seksiä. Opas keskittyy nuoren itsensä hyväksymiseen. Oppaan lähestymistapa on avoin ja keskusteleva. Aiheesta on tehty paljon erilaisia tutkimuksia ja niiden pohjalta luotu erilaisia oppaita, mutta niiden keskiössä on kuitenkin ollut aina jokin erityisyys. Esimerkiksi Salmi ja Takkinen (2012) ovat tutkimuksessaan ”*Mitä se minuuks on?*” – toiminnallinen pienryhmäprojekti *Helsingin seudun Setassa*, käsitelleet minuutta seksuaalivähemmistöön kuuluvien nuorten kanssa.

Opas on sisällöllisesti nähty nuorten keskuudessa merkittävänä ja samankaltaista toimintaa toivotaan jatkossakin. Näin ainakin koki 15 nuorta 18 nuoresta, joita ohjasimme. Oppaaseen valittu teoria on opinnäytetyömme teoriapohjasta.

6.5 Itsearviointi

Olemme pohtineet henkilökohtaisesti asettamiemme tavoitteiden toteutumista opinnäytetyöprosessin aikana seuraavissa kappaleissa.

Jutan tavoitteet

Asetin itselleni tavoitteiksi opinnäytetyöprosessissa positiivisen mallin tarjoamisen nuorille, oman kasvattajaroolin vahvistamisen, prosessinhallintaosaamisen vahvistamisen sekä omien asenteiden tarkastelun seksuaalisuuteen.

Koska seksuaalisuus ja siihen liittyvät tuntemukset ja kokemukset ovat hyvin henkilökohtainen asia, oli hyvin merkityksellistä pohtia omia ajattelumalleja. Pohdimme yhdessä Juhaniin kanssa seksuaalisuuteen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviä tabuja ja stereotyyppioita, koska halusimme välittää nuorille avoimen tavan nähdä ja ajatella teemoissa käsiteltävät asiat. Ohjauksessa erityisesti median käyttö oli keino herätellä ja kärjistää tietynlaisia aiheita, jotta stereotyyppisyys huomataan. Asenteita tarkastellessamme päädyimme siihen lopputulokseen, että opinnäytetyömme aihe lähtee itsetuntemuksesta ja hyväksynnän tunteesta. Oli siis perusteltua aloittaa ohjaukset omasta kehosta.

Oma asenteemme käsiteltävään aiheeseen eli seksuaalisuuteen ja nuoriin on välitynyt tavastamme ohjata. Aikuisina toimimme roolimalleina, joten olemme pohtineet omaa suhtautumistamme seksuaalisuuteen ja omia arvojamme kasvattajina. Itsetutkiskelu oli meille osa ohjauksiin valmistautumista, jotta kykenimme kertomaan ja käsittelemään asioita nuorten kanssa luontevasti asioiden oikeilla nimillä. Kasvattajana toimiminen edellyttää kriittistä reflektiota oman ammatillisuuden ja omien arvojen kanssa. Tällä tavalla herätelimme nuoria ajattelemaan seksuaalisuuteen liittyviä asioita itse. Mielestämme terveen seksuaali-identiteetin välittäminen omalla myönteisellä asenteella on keino rohkaista nuoria.

Ennen jokaista ohjausta halusin miettiä miten puhun nuorten kanssa kyseessä olevasta aiheesta. Mielestäni kasvattajaroolissa asioiden esittämistapa on ehkä jopa merkityksellisempää kuin itse sisältö. Puhuessamme niinkin herkkäluontoisesta asiasta kuin seksuaalisuus, ilmaisun kautta toisille välittyy aina jonkinlainen mielikuva tai tunne. Luonteva tapa puhua luo nuorille mielikuvan seksuaalisuudesta positiivisena, elämään kuuluvana asiana.

Opinnäytetyöprosessi oli huomattavasti työläämpi kuin osasin kuvitella. Prosessin hallintaa on tukenut sovittujen ohjausaikojen noudattaminen, asioiden kirjaaminen tutkimuspäiväkirjaan sekä oikeanlainen opinnäytetyöpari. Toiminnallisen osuuden ajankohdan sopiminen hyvissä ajoin helpotti suunnittelua, teoriaan perehtymistä sekä vauhditti toiminnallisen kokonaisuuden valmistumista. Oma tiivis prosessinsa oli toiminnallisen kokonaisuuden suunnittelu, ohjaus, arviointi ja pohdinta. Minulle sopii tiivis aikataulutus, sillä tarvitsen jotain mitä kohti edetä tietyssä ajassa. Esimerkiksi vuoden mittainen opinnäytetyöprosessi olisi saanut mielenkiinnon omaa aihetta kohtaan loppumaan. Opinnäytetyöparin kanssa työskenteilyn etu on ollut toisen täydentävänä osapuolena oleminen ja tsempparina toimiminen.

Juhanin tavoitteet

Asetin itselleni yhdeksi opinnäytetyön tavoitteeksi onnistumisen omissa vahvuusalueissani, varsinkin ohjauksessa. Muut tavoitteeni olivat toimia yhteisymmärryksessä ja sovussa opinnäytetyöparin kanssa ja tuottaa jotain hyödyllistä materiaalia muiden ammattilaisten käyttöön.

Olen ohjannut nuoria paljon ja koen sen olevan itselleni ominaista, vai sanoisinko luontaista, lainatakseni kollegani sanoja. Ryhmän ohjaamisen osalta näen tavoitteeni täyttyneen hyvin saadun palautteen perusteella ja oppilaiden antaman vaikutelman perusteella. Lopetuskerralla oppilaat kysyivät tulisimmeko vielä ohjaamaan heille jotain ja he toivoivat kovasti, että tulisimme.

Pidin opinnäytetyöparin kanssa toimeen tulemistä tärkeänä myös onnistuneen opinnäytetyön kannalta, sillä jos näkemyksemme olisivat eriytyneet kesken prosessin, olisi ollut vaikeaa saada aikaan hyvää opinnäytetyötä. Koen yhteistyön onnistumisen olleen yksi keino saada aikaan hyödyllinen opinnäytetyö, jota voi-

daan käyttää työvälineenä. Miksi tekisimme sellaisen opinnäytetyön, joka olisi sisällöltään turha?

Koen säilyttäneeni välini Juttaan koko prosessin ajan, vaikka ajoittain olenkin ollut huolimaton. Olemme pystyneet puhumaan asioista avoimesti ja työ on edennyt rakentavien keskusteluiden avulla kohti yhteisiä ratkaisuja ja päätöksiä siitä, mikä on opinnäytetyön todellinen sisältö. Näen tämän myös lisäävän opinnäytetyömme arvoa. Se, onko opinnäytetyöstä kenellekkään mitään hyötyä jää nähtäväksi tulevaisuudessa, mutta ainakin voin ajatella ohjatun ryhmän saaneen meiltä paljon palautteiden perusteella.

7 POHDINTA

Tässä luvussa olemme pohtineet, miten opinnäytetyömme pohjalta tuotettu toiminnallisten harjoitusten opas on hyödynnettävissä ammatillisesti kasvatustyössä ja millaisia eettisiä rajoituksia ja perusteluja olemme opinnäytetyöprosessimme aikana tehneet. Kehittämissideoissa olemme pohtineet paljon toiminnallisten harjoitusten sopivuutta ja tarkoituksenmukaisuutta lasten ja nuorten seksuaalikehityksen mukaan. Viimeiseen kappaleeseen olemme koonneet opinnäytetyömme merkittävimmät tulokset.

7.1 Opinnäytetyön hyödynnettävyys, eettisyys ja luotettavuus

Mielestämme tuottamamme opas on hyödynnettävissä joko sellaisenaan tai valitsemalla sieltä jonkin teeman, johon syventyä pidemmäksi aikaa. Vaikka ohjauskokonaisuutta on kokeiltu koulussa ja se on suunniteltu ensisijaisesti koulujen opetusta varten, näemme oppaan käytön mahdolliseksi muillakin opetus- ja kasvatustalouden tahoilla. Laatimamme kokonaisuus toimii kasvattajan työssä apuvälineenä ja oppaan selkeyden vuoksi sieltä on helppo löytää kunkin toiminnallisen ohjauksen tarkoitus, tavoitteet ja toteutusten rungot. Kaikki ohjaukset ovat muovattavissa ryhmän tarpeita vastaaviksi ohjaajan tai opettajan ammattitaidon avulla. Esimerkkinä Tunteet-ohjaus, jota voidaan hyödyntää vaikkapa puhuttaessa koulukiusaamisesta ja siihen liittyvistä tunteista.

Koska kohderyhmämme koostui lapsista, olemme pohtineet toiminnallisten ohjaustemme ja koko opinnäytetyöprosessin eettisyyttä huolellisesti. Vilkan (2005, 30) mukaan tutkimusetiikka merkitsee tutkimuksen eri osapuolten välisiä yhteisesti sovittuja käytänteitä. Osapuoliin lukeutuvat tutkittava ryhmä, lasten vanhemmat sekä toimeksiantaja.

Ennen toiminnallisten ohjaustemme aloittamista teimme toimeksiantosopimuksen yhteistyökoulumme kanssa ja anoimme tutkimusluvan (Liite 1) Orimattilan sivistystoimelta. Eettisten periaatteiden mukaisesti anoimme toimintaan osallistuvien lasten vanhemmilta suostumuksen. Vanhemmille suunnatussa saatekirjeessä (Liite 2) kerroimme mistä opinnäytetyössämme on kyse, ilmaisimme sitoutumisemme vaitiolovelvollisuuteen ja lupasimme opinnäytetyön valmistuessa hävittää kerätyt

palautteet sekä havainnointimateriaalin asianmukaisesti. Luottamuksellisuus on ollut tärkeä osa oppilaiden kanssa toimimista ja sen vuoksi halusimme ryhmän yhteisten sääntöjen kautta tehdä sen näkyväksi sekä itsellemme että oppilaille. Sääntöihin on koottu myös nuorten itsemääräämisoikeutta kunnioittava lause toimintaan osallistumisen vapaaehtoisuudesta.

Eettisyyteen liittyy tutkimuksesta tiedottaminen tutkittaville. Oppilaille annoimme tutkimuksesta tarvittavan informaation tutustumiskerralla, kun esittäydyimme, kerroimme mihin tähtäämme toiminnallisella ohjauksellamme ja mikä on oppilaiden osa koko prosessissa. Päätimme kuitenkin olla kertomatta oppilaille sen, että havainnoimme ryhmää ohjauksen aikana. Mielestämme havainnoinnista kertominen olisi saattanut muuttaa ryhmän jäsenten osallistumista tai uskaltautumista kommentoimaan keskusteluissa. Eskolan ja Suorannan (2005, 56) mukaan tutkittaville tulee antaa riittävä määrä informaatiota tutkimuksen luonteesta ja tavoitteesta ja osallistumisen vapaaehtoisuudesta. Kuitenkin osallistuvasta havainnoinnista kertomatta jättäminen on sallittua, mutta anonymiteetin säilyttämisen merkitys osallistuvassa havainnoinnissa tulee varmistaa.

Luotettavuutta lisää opinnäytetyössämme se, että olemme kirjanneet havainnoitimme sellaisina kuin ne ovat tapahtuneet. Olemme pyrkineet lähestymään nuoria puolueettomasti. Vilkan (2005, 160) mukaan puolueettomuusnäkökulma merkitsee tutkimuksessa sitä, että tutkijat ovat usein itse osana tutkittavaa yhteisöä ja sen toimintaa. Tutkimuksen tulisi olla arvovapaata, mutta tutkija tuo arvojaan esille tekemissään valinnoissa. Arvovapaus syntyy silloin, kun tutkija perustelee tekemiensä valintojen taustalla olevat arvot. Olemme toiminnallisessa opinnäytetyössämme toimineet avoimina roolimalleina nuorille omina itseinä. Se, että olemme valinneet havainnoinnin tavaksi osallistuvan havainnoinnin, on nostanut esille sen, että emme ole kertoneet nuorille tekemästämme havainnoinnista, kuten aiemmin mainitsimme. Koemme, että muutoin heidän osallistumisen tapansa olisivat voineet muuttua epäaidoiksi.

Olemme valinneet tietoisesti mukaan sellaisia harjoituksia, joissa kärjistetään asioita ja hyödynnetään esimerkiksi stereotyyppioita seksuaalisuuteen suhtautumisessa, jotta toiminta herättäisi enemmän ajatuksia nuorten keskuudessa. Oma toimimis-

mallimme on ollut kaikki hyväksyvä, jotta aiheiden käsittely tuntuisi nuorista helpommalta.

Pohdimme yhteistyökoulun nimen mainitsemista opinnäytetyössämme. Päädyimme anonymiteetin varmistamiseksi mainita vain sen, että kyseessä on Orimattilassa sijaitseva koulu, sillä kunta on sen verran pieni.

Opinnäytetyömme luotettavuutta on lisännyt sekä tutkijatriangulaatio että menetelmätriangulaatio. Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006b) määrittelevät triangulaatio-käsitteen siten, että erilaisia menetelmiä, tutkijoita ja teorioita pyritään yhdistämään yhden tutkimuksen aikana. Useampien näkökulmien yhdistäminen, tutkijatriangulaatiossa useamman tutkijan osallistuminen tutkittavaan asiaan, ja menetelmätriangulaatiossa usean tiedonhankintamenetelmän hyödyntäminen, tuovat lisää syvyyttä ja luotettavuutta tutkimukseen. Meitä on ollut opinnäytetyöprosessin aikana kaksi ja olemme kyenneet hyödyntämään toistemme osaamista. Tutkimusmenetelminä olemme käyttäneet osallistuvaa havainnointia ja argumentoinnit havainnointejamme oppilailta kerätyn palautteen ja opettajien antaman palautteen avulla. Palautteet ovat siis toimineet tulkintamme lähdeaineistona.

Tutkimusaiheemme Seksuaali-identiteetin tukeminen on ollut arkaluontoinen, ja se on näkynyt oppilaiden antamissa palautteissa esimerkiksi siten, että avoimiin kysymyksiin on osassa lomakkeista jätetty vastaamatta tai vastaukset ovat olleet hyvin lyhyitä. Pohdimme tätä jo lomakkeiden laatimisvaiheessa. Kysymykset ovat hyvin selkeitä kyllä/ei-vaihtoehdon tarjoavia juuri sen vuoksi, että saamme tarvitsemamme tiedon ohjauksiin osallistumisen helppoudesta/vaikeudesta ja hyödystä, vaikka avoimiin kysymyksiin ei olisikaan tullut vastausta. Pohdimme myös ikäluokan kiinnostusta palautteen antamiseen jokaisen ohjauksen päätteeksi.

Opettajille laaditut palautelomakkeet koostuivat avoimista kysymyksistä, joten ne olivat informatiivisempia kuin oppilaiden palautteet. Mielestämme opettajilta saatu palaute on luotettavaa, sillä he tuovat arvioinnin tueksi arvokasta ammatillista näkökulmaa. Opettajilta saatu palaute oli myös puolueetonta, sillä jokaista ohjausta seurasi eri opettaja.

7.2 Kehittämisideat

Kokonaisuutena näemme toiminnallisten menetelmien toimivan hyvin nuorten kanssa. Nuorilla itsellensä vaikuttaa olevan vaikeaa pohtia ja keskustella itseä koskevista ajatuksista ja tunteista. Toisaalta yksilöllisyys näkyy myös tässä. Yksilöllisyyden lisäksi tulee ottaa huomioon nuoren perhekulttuuri ja taustat. Toimittaessa aiheen parissa, josta on mahdollisesti vaiettu monessa perheessä, ei voida olettaa nuoren pystyvän keskustelemaan aiheesta, josta ei ole kotona lupa puhua. Tämän takia juuri toiminnalliset menetelmät sopivat vaikeiden sekä arkojen aiheiden läpikäymiseen ryhmässä. Toiminnan kautta nuori voi välittää ajatuksiaan ja asenteitaan huomaamattaan ja näin nuorella on myös mahdollisuus oppia toiminnan kautta mahdollisesti toisenlaista suhtautumista asiaan. Myöhemmin voidaan edetä keskusteluun ja sitä kautta ilmaista sanallisesti omia ajatuksia.

Ohjaukokokonaisuutta emme sinänsä koe tarpeelliseksi muuttaa, kehittämistä toki on. Jokaisen ohjauksen alussa olisi hyvä olla lämmittelyleikki, joka vapauttaa tunnelmaa ja virittää toimintaan. Itsellämme ei jokaisessa ohjauksessa ollut lämmittelyleikkiä.

Toteuttamamme kokonaisuuden kohderyhmänä oli 7. luokka ja näiden ohjauksien pohjalta olemme pohtineet kokonaisuuden jakamista useammalle vuodelle. Koimme muun muassa sen, että murrosiästä olisi hyvä puhua jo paljon aiemmin. Nyt moni tyttö oli jo pitkällä omassa kehityksessään ja pojista muutamalla oli selkeästi havaittavissa murrosiän muutokset. On hyvä tuoda murrosiän muutokset esiin ennen kuin ne ovat jo tapahtuneet. Ajatustamme tukee Korteniemi-Poikelan & Cacciatoren (2010, 154) näkemys, jonka mukaan nuorten tulisi saada jo etukäteen tietoa murrosiän muutoksista, yleisimmistä vaivoista ja siitä, mistä saada apua.

Oman kehon muutoksia ja oman kehon hyväksymistä olisi parasta pohtia mielestämme juuri muutosten ollessa päällä. Eli luokat 6 ja 7 toimisivat mielestämme hyvin tämän aiheen käsittelyn ajankohtana. Lisäksi olisi tärkeää kuljettaa jollain tavalla opetuksessa mukana yksilöllisyyttä. Tarkoitamme tällä sitä, että puhuttaessa oman itsensä hyväksymisestä juuri itsenään, tulisi myös opettajan hyväksyä oppilaat juuri sellaisina kuin he ovat. Korteniemi-Poikela ja Cacciatore (2010,

155–156) kirjoittavat, että nuori tarvitsee tukea murrosiän tuomien muutosten hyväksymisessä, kun nuoren tuntemukset ovat herkkiä ja niihin tulisi suhtautua varoen. Tiedon antamisella voidaan välttyä hauraan seksuaalisuuden pirstoutumiselta, jolloin nuori saa tämän mukanaan aikuisuuteen.

Tunteet-ohjauksen ajoitus oli mielestämme melko hyvä. Pohdimme, olisiko tunteista puhuminen auennut paremmin vuotta myöhemmin, eli vuosiluokalla 8. Koimme kuitenkin luokat 7 ja 8 aikakaudeksi, jossa käsitellä tunteita ja niiden tunnistamista nuorten kanssa. Korteniemi-Poikela ja Cacciatore (2010, 62) näkevät nuoren tunteiden ilmaisun ja tunnistamisen kehityksen ajoittuvan luokille 3–8. Heidän mukaansa nuori omaksuu malleja ilmaista tunteita ympäröivästä yhteisöstä.

Parisuhde-ohjaus osoittautui asettuvan juuri oikeaan aikaan. Se, kuinka syvälle parisuhde asioissa tarvitsee 7. luokalla mennä, on mielestämme vain keskustelua siitä kuinka ollaan yhdessä ja mitä seurustelu merkitsee. Tässä vaiheessa nuori pohtii eroa hyvästä ystävystä välittämisen ja ihastumisen kanssa (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2010, 62,79). Luokilla 8 ja 9 tulisi mielestämme palata aiheeseen syventymällä enemmän yhdessä olemisen sääntöihin ja seurusteluun. Viimeisen teemamme Seksuaalisuus ja seksuaalisuuden muodot sisältö olisi hyvä käydä läpi 7. tai viimeistään 8. luokalla. 9. luokalla nuorten kanssa voisi aloittaa keskustelun varsinaisesta seksistä ja siitä miten seksiä tehdään.

Korteniemi-Poikela ja Cacciatore (2010, 156, 107 ja 118) lisäävät, että nuoren seksuaalisuus hakee suuntaa murrosiässä ja ympäristön suhtautumistavalla erilaisuutta kohtaan voi olla todella suuri merkitys. Nuoret aloittavat seksuaalisen kanssakäymisen hyvin eri-ikäisinä; joidenkin kohdalla se voi tapahtua jo ennen 9. luokkaa.

Sisällöllisesti opasta voisi lähteä kehittämään suuntaan, jossa sisältö integroitaisiin osaksi useamman aineen opetusta ja näin pyrittäisiin vahvistamaan nuoren itsetuntoa ja ehkäisemään syrjäytymistä jo varhaisessa vaiheessa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2010, 12) mukaan seksuaalikasvatus nähdään monialaisena oppiaineena, joten siinä käsiteltäviä teemoja ja aihepiirejä voi kuljettaa osana biologian, sosiaalisten taitojen opetteluun, terveystiedon, filosofian, uskonnon, kielten

ja liikunnan oppisisältöjä. Käsiteltävien asioiden painopiste tai tarkastelunäkökulma vain vaihtelee sen mukaan mihin oppiaineeseen se on liitetty.

Voimme todeta, että ryhmämme nuorilla oli epävarmuutta omasta kehostaan, kehityksestään ja omasta normaaliudestaan. Vaikka moni ajattelee, että yhteiskunnassamme asioista puhutaan ja saadaan tietoa, voidaan kuitenkin todeta, että monessa perheessä ei välttämättä puhuta näistä asioista ja silloin seksuaalisuuteen liittyvä kasvatustavoite jää koulun harteille. Mikäli koulussa ei puhuta asioista, jää tietämys huhupuheisiin ja siihen mikä välittyy median kautta. Iltalehden kannessa olevat naiset toimivat hyväksyttävänä mallina nuorelle, jos seksuaalisuuteen kasvamisesta ei tueta positiivisesti.

Jatkotutkimuksia mietittäessä voisimme nähdä hyvänä asiana selvittää lasten vanhempien näkemyksiä seksuaalikasvatuksen merkityksestä ja kenelle vastuu siitä kuuluu. Tämän kaltainen tieto kertoisi ammattilaisille miten moni vanhempi olettaa koulun vastaavan seksuaalikasvatuksesta ja näin ollen jättää aiheesta puhumisen kotona. Toisaalta koemme myös, että asioista puhuminen tulisi jättää henkilölle, joka pystyy puhumaan asiasta luontevasti. Cacciatore (2006, 205–206) näkee seksuaalikasvatuksen ongelman olevan siinä, että kukaan ei ole saanut riittävää, asiallista ja jatkuvaa ikään sopivaa seksuaalikasvatusta. Jokainen, joka kasvattaa lasta tai nuorta toimii väistämättä myös seksuaalikasvattajana. Seksuaalikasvatus on osa jokaisen kasvua. Kasvattaja välittää oman mallinsa miehestä ja naisesta, asenteet erilaisuutta, nautintoa sekä keskeneräisyyttä kohtaan.

Jos nuorelle puhutaan häpykarvojen kasvusta ja peniksen kasvusta häpeillen, välittyy asenne nuorille. Kysymyksessä on kuitenkin yksi luonnollisimmista asioista meidän elämässämme. Lisäksi olisi mielenkiintoista saada laadullista tutkimustulosta nuorten suhtautumisesta koulussa järjestettäviä seksuaalikasvatustunteja kohtaan.

7.3 Johtopäätökset

Toiminnallisuus osoittautui oikeaksi valinnaksi, sillä nuoret kokivat toiminnan auttaneen tuomaan aiheeseen mielekkyyttä. Aallon (2000, 149–150) mukaan toiminnallisia menetelmiä käytettäessä saadaan aikaan kokemuksellista oppimista,

josta syntyneet elämykset vaikuttavat suoraan mm. ihmisen tunne-, asenne ja käyttäytymisen tasoille.

Nuoret näkivät toiminnan tukeneen osallisuutta ja toiminnan kautta nuorten nähtiin selkeästi oppineen mm. omia rajoja. Aalto (2000, 149–150) onkin sitä mieltä, että itse prosessiin osallistuminen saa nuoren ymmärtämään ja oppimaan paremmin. Toiminnan kautta itsensä toteuttaminen kehittää luottamusta omaan itseensä, kykyihin ja toimintavalmiuksiin (Nivala 2010, 115–116).

Myös me katsomme toiminnan vaikuttaneen osallisuuteen ja sitä kautta nuoret ovat heränneet ajattelemaan asioita uudella tavalla. Nuorten oli varmasti helpompi lähteä toimintaan ja sitä kautta nousseet ajatukset ovat askel kohti vahvempaa seksuaali-identiteettiä. Vilkka (2010, 143) pitääkin seksuaali-identiteetin kivijalkana juuri omaan kehoon ja sen tuntemuksiin tutustumista. Itsensä tuntemista ja sen avulla tehtävää identiteettityötä korostetaan myös sosiaalipedagogiikassa, joka toimii toiminnallisuutemme viitekehyksenä (Hämäläinen 1999, 67–69).

Keräämästämme palautteesta nousi esille myös median vaikutus ajattelun herättäjänä. Valitsimme tarkoituksenmukaisesti kuvia ja videoita, joilla saimme herätettyä ajatuksia nuorissa. Smolak (2004, 22–28) katsoo median luovan kuvaa ihanteista varsinkin nuorille tytöille. Hänen mukaan nuorille on tärkeää tuoda esiin normaaliutta, jotta tyytymättömyys omaan kehoon voitaisiin välttää tai ainakin vähentää sitä.

Opettajien antamasta palautteesta nousi esille huomio, jota emme itse olleet paljon pohtineet, ja tämä oli ohjaamisen merkitys ohjausten onnistumiseksi. Useamman opettajan palautteessa oli mainittu ohjauksemme merkitys onnistuneelle kokonaisuudelle. Ranteen (2002, 114) mukaan omien vahvuuksien, taitojen ja persoonan tarkoituksenmukainen käyttö kuvaa ammatillisuutta. Ruususen (2005, 54–58) mukaan sosiaalipedagogisen ammatillisen orientaation sisäistäminen edellyttää itsereflektiota ja itsensä tuntemista, ja mielestämme se välittyy seuraavista palautteista:

Toiminnallisuus toimi ohjaajien kautta.

Ohjaajat puuttuivat toimintaan hyvin.

Pohdimme myös ryhmäpäiväkirjassa paljon onnistuneiden ohjausten sisältöjä ja niiden merkitystä onnistumiselle. Koimme ainakin ”Icebreaker”-leikkien olleen merkittävässä osassa onnistunutta kokonaisuutta. Icebreaker-leikeistä puhuttaessa tarkoitetaan lämmittelyleikkejä, joilla ryhmä herätellään tulevaan toimintaan (Toivanen 2007, 35).

Ympäristön ja ympärillä olevien ihmisten merkitys nuoren kehitykselle on merkittävässä roolissa. Nuoret kohtaavat jatkuvasti aikuisia ihmisiä, joilta ottavat esimerkkiä muihin suhtautumisessa ja asenteissa. Mietimme ryhmäpäiväkirjassamme oman esimerkkimme vaikutusta nuoriin. Koimme omaavamme hyvin avoimen asenteen identiteettiin ja seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Pohdimme kuitenkin mahdollisten asenteiden vaikutusta nuoriin, kuinka suhtautuminen muuttuisi jos asia esitettäisiin asenteellisesti. Cacciatoren (2005, 154–156) mukaan kasvattaja voi tukea nuorta keskustelemalla hänen kanssaan seksuaalisuuden yleisistä normeista. Aikuinen välittää kuitenkin omat asenteensa ja mallinsa nuorelle (Cacciatore 2006, 205–206).

Koulujen seksuaalikasvatus painottaa seksuaalisuuden fyysisiä puolia, kuten seksiä ja sukupuolitauteja. Nuoria kuitenkin kiinnostavat ja askarruttavat myös kysymykset esimerkiksi tunteista, seurustelusta ja omasta normaaliudesta. Seksuaalikasvatus on hitaasti laajentumassa myös seksin ja seksuaalisuuden tunnepuolen käsittelyyn, mutta tällä tiellä ollaan vasta alkutaipaleella. Opinnäytetyömme tarkoitus on omalta pieneltä osaltaan olla mukana edistämässä tätä kehitystä. Itsetunnon vahvistaminen seksuaalikasvatuksen yhteydessä auttaa nuorta ymmärtämään ja hyväksymään erilaisuutta ja arvostamaan itseään sellaisena kuin hän on, mikä taas auttaa nuorta myös pitämään huolta itsestään seksi- ja ihmissuhteissaan. Tämän opinnäytetyön perusteella nuoret voivat kokea seksuaali-identiteetin tukemisen tärkeäksi ja hyödylliseksi, ja seksuaali-identiteettiin liittyvien kysymysten käsittely voi antaa nuorille uutta tietoa. Opinnäytetyö osoittaa myös, että toiminnalliset menetelmät soveltuvat hyvin seksuaalisuuden kaltaisen herkän aiheen käsittelyyn nuorten ikätasolle sopivalla tavalla. Opinnäytetyön osana tuotettu opas kouluille on tarkoitettu antamaan opettajille ja muille kasvattajille eväitä auttaa nuorta kasvamaan tasapainoiseksi ihmiseksi myös seksuaalisuuden ja ihmissuhteiden saralla.

LÄHTEET

- Aalto, M. 2000. Ryppäästä ryhmäksi. 4. Painos. Hausjärvi: My Generation Oy.
- Aaltonen, J. 2012. Turvataitoja nuorille. Opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Aaltonen, M., Ojanen, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 2007. Nuoren aika. 2.-3.painos. Helsinki: WSOY.
- Anttila, A. 2004a. Tyttöjen ja poikien käsitykset kaupallisesta seksistä. Teoksessa Kosunen, E. & Ritamo, M. (toim.) Näkökulmia nuorten seksuaaliterveyteen. Raportteja 282. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES, 72–82.
- Anttila, A. 2004b. Tytöt, pojat ja porno. Kaupallinen seksimarkkinointi ja lapsuus. Elore 1/2004, 11. vuosikerta. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. [viitattu 11.10.2013] Saatavissa: http://www.elore.fi/arkisto/1_04/ant104.html
- Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2010. Aistiva keho. Teoksessa Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. (toim.) Selkee! Turun kaupunki: sosiaali- ja terveystoimen julkaisuja 6/2010, 37–40.
- Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2010. Seksuaalisuuden tukipilarit. Teoksessa Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. (toim.) Selkee! Turun kaupunki: sosiaali- ja terveystoimen julkaisuja 6/2010, 55–64.
- Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2010. Seksuaalikasvattajan oma seksuaalisuus, opettajuus ja ohjaajuus. Teoksessa Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. (toim.) Selkee! Turun kaupunki: sosiaali- ja terveystoimen julkaisuja 6/2010, 151–158.
- Bildjuschkin, K. & Malmberg, A. 2000. Kerro meille seksistä. Nuoren seksuaalikasvatus. Helsinki: Tammi.
- Cacciatore, R. 2006. Lasten ja nuorten seksuaalisuus. Teoksessa Apter, D., Väisälä, L. & Kaimola, K. (toim.) Seksuaalisuus. Helsinki: Duodecim, 205–225.

Cacciatore, R. 2005. Kasvun ja kehityksen aika – kiva opettaa kasvavalle ja kehittyvälle. Teoksessa Peltonen, H. & Kannas, L. (toim.) Terveystieto tutuksi - ensiapua terveystiedon opettamiseen. Helsinki: Opetushallitus, 94–146.

Cacciatore, R. 2005. Seksuaalisuus – etu vai haitta koulutyölle? Teoksessa Peltonen, H. & Kannas, L. (toim.) Terveystieto tutuksi - ensiapua terveystiedon opettamiseen. Helsinki: Opetushallitus, 147–188.

Dunderfelt, T. 2011. Elämänkaaripsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. 14. uudistettu painos. Helsinki: WSOYpro.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 7.painos. Jyväskylä: Vastapaino.

Grönfors, M. 2007. Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 2.painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 151–167.

Hakkarainen, P. 2008. Leikki ja leikin ohjaus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Helenius, A. & Korhonen, R. (toim.) Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja – kehitykseen. Helsinki: WSOY, 99–107.

Hargreaves, D. A. & Tiggemann, M. 2004. Idealized media images and adolescent body image: "comparing" boys and girls. *Body Image* 1. Elsevier, 351–361.

Heikkinen, H. 2004. Vakava leikillisuus. Draamakasvatusta opettajille. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Helenius, A. 2008. Mitä pedagogisella prosessilla tarkoitetaan? Teoksessa Helenius, A. & Korhonen, R. Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja – kehitykseen. Helsinki: WSOY, 52–56.

Helenius, A. 2008. Lapset ryhmässä. Teoksessa Helenius, A. & Korhonen, R. Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja – kehitykseen. Helsinki: WSOY, 57–68.

- Huldén, A. 2010. Seksuaalikasvatusta kaikissa sateenkaaren väreissä. Teoksessa Bildjusckin, K. & Ruuhilahti, S. (toim.) Selkee! Turun kaupunki: sosiaali- ja terveystoimen julkaisuja 6/2010, 85–94.
- Hämäläinen, J. 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Kaljonen, P. 2005. Ammatillisen kasvun kiintopisteitä etsimässä. Teoksessa Ranne, K., Sankari, A., Rouhiainen-Valo, T. & Ruusunen, T. (toim.) Sosiaalipedagoginen ammatillisuus. Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu, 20–26.
- Kaltiala-Heino, R. 2004. Seksuaalisuus ja mielenterveys nuoruusiässä. Teoksessa Kosunen, E. & Ritamo, M. (toim.) Näkökulmia nuorten seksuaaliterveyteen. Raportteja 282. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES, 61–71.
- Karila, K., Kinos, J. & Virtanen, J. 2001. Varhaiskasvatus muuttuvassa yhteiskunnassa. Teoksessa Karila, K., Kinos, J. & Virtanen, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Jyväskylä: PS-kustannus, 13–24.
- Kaunisto, S. 2012. Nuoren elämänhallinnan edistäminen toiminnallisilla menetelmillä. Elämänhallintakurssi ammattikoulunuorille. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. [viitattu 20.11.2013] Saatavissa: https://www.theseus.fi/xmlui/bitstream/handle/10024/38570/Kaunisto_Susanna.pdf?sequence=1
- Kivelä, V. & Lempinen, J. 2010. Arki hallintaan. Nuorten ryhmätoiminnan ohjaaminen. 2.painos. Turku: KOTA – Lasten ja nuorten hyvinvointi ry.
- Klemola, T. 1998. Ruumis liikkuu - liikkuko henki? Fenomenologinen tutkimus liikunnan projekteista. Tampere: Tampereen yliopisto, filosofian laitos. Väitöskirja. [viitattu 25.9.2013] Saatavissa: <http://files.kotisivukone.com/finevision.kotisivukone.com/tiedostot/vaitos2.pdf>

- Kokkonen, M. & Siponen, U. 2005. Sosioemotionaaliset taidot terveystiedon tavoitteina. Teoksessa Peltonen, H. & Kannas, L. (toim.) Terveystieto tutuksi - ensiapua terveystiedon opettamiseen. Helsinki: Opetushallitus, 189–210.
- Kontula, O. 2010. Seksin ja seksuaalisuuden merkitys ihmisen hyvinvoinnille. Teoksessa Bildjuskin, K. & Ruuhilahti, S. (toim.) Selkee! Turun kaupunki: sosi-aali- ja terveystoimen julkaisuja 6/2010, 119–124.
- Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. 2010. Portaita pitkin. Lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehittyminen. 2.painos. Juva: WSOY.
- Kotka, R. 2011. Tarinat tunteiden tulkkina. Toiminnallisia ideoita satujen ja draaman maailmasta. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kurki, L. 2001. Sosiaalipedagoginen näkökulma varhaiskasvatukseen. Teoksessa Karila, K., Kinos, J. & Virtanen, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Jyväskylä: PS-kustannus, 112–135.
- Lindqvist, M. 2005. Sosiodraama matkana yhteisön kollektiiviseen alitajuntaan. Teoksessa Lindqvist, M.; Kopakkala, A.; Nieminen, S.; Sura, S. (toim); Tuomisto, M.; Eklund, K.; Janhunen, T.(toim); Tervämäki, P.; Tarkiainen, L.; Salomäki, J. & Partanen-Hertell, M. Miten käytän toiminnallisia menetelmiä? Psykodraaman ohjaajat kertovat. Pieksamäki: RT-Print Oy.
- Mikkola, H. & Oinas, M-M. 2007. Nuorten kehonkuva ja IRC-Galleriassa tapahtuva identiteetti-ilmaisu. Oulu: Oulun yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta. Pro Gradu – tutkielma. [viitattu 4.6.2013] Saatavissa: http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sites/default/files/tapahtumatiedostot/Mikkola_Oinas_Gradu.pdf
- Mikkonen, P. & Nivalainen, K. 2009. Lapselle hyvä päivä tänään - näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. 2. painos. Vantaa: Pedatieto.
- Mäkilä, H. 2009. Kahdeksaluokkalaisten näkemys kehonkuvasta ja tiedot syö-mishäiriöistä. Rauma: Satakunnan ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. [viitattu 4.6.2013] Saatavissa:

https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/2791/Makila_Heidi_2009.pdf?sequence=1

Mäkikä, P., Raatikainen, E., Rahikka, A. & Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOY.

Mönkkönen, K., Nurro, M. & Väisänen, R. 2003. Sosiaalipedagogiikan käytännön sovellutuksia. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Niiranen, P. & Kinos, J. 2001. Suomalaisen lastentarha- ja päiväkotipedagogiikan jäljillä. Teoksessa Karila, K., Kinos, J. & Virtanen, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Jyväskylä: PS-kustannus, 58–85.

Nissinen, J. 2006. Seksuaalinen suuntautuminen. Teoksessa Apter, D., Väisälä, L., Kaimola, K. (toim.) Seksuaalisuus. Helsinki: Duodecim, 130–156.

Nivala, E. 2010. Osallistuminen sosiaalipedagogisen toiminnan periaatteena. Teoksessa Hämäläinen, J. & Nivala, E. (toim.) Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja 2010. Kuopio: Suomen sosiaalipedagoginen seura ry., 111–122.

Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2008. Ihmisen psykologinen kehitys. 1.-3.painos. Helsinki: WSOY.

Paalanen, T. 2010. Nuorten oikeus seksiin. Kysymyksiä itsemääräämisoikeudesta ja kasvatuksesta. Teoksessa Bildjusckin, K. & Ruuhilahti, S. (toim.) Selkee! Turun kaupunki: sosiaali- ja terveystoimen julkaisuja 6/2010, 95–114.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2004. Helsinki: Opetushallitus.

Piispa, M. 2013. Seksin viihdekäyttö unohtaa nuorten oikeudet. Blogi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. [viitattu 11.10.2013] Saatavissa: https://blogi.thl.fi/blogi/-/blogs/seksin-viihdekaytto-unohtaa-nuorten-oikeudet;jsessionid=F3844C2481DAD04FD9D14FD21F3CDF50?p_p_auth=hgD0tggk
W

Pitkänen, E. 2012. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvan nuoren hyvinvointi ja ammatillinen kohtaaminen – Vihko nuorten kanssa työskenteleville. Hel-

sinki: Diakonia ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. [viitattu 4.6.2013] Saatavissa: <http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/51799/SEKSUAALI-%20JA%20SUKUPUOLIVAHEMMISTOON%20KUULUVAN%20NUOREN%20AMMATILLINEN%20KOHTAAMINEN.pdf?sequence=1>

Puolimatka, T. 2004. Kasvatus, arvot ja tunteet. Helsinki: Tammi.

Ranne, K. 2008. Sosiaalipedagogisen ja sosiaalisen todentuminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hämäläinen, J. & Nivala, E. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja 2008. Kuopio: Suomen sosiaalipedagoginen seura ry, 107–116.

Ranne, K. 2005. Sosiaalipedagogiikka koulutuksessa ja työelämän kehittämisessä. Teoksessa Ranne, K., Sankari, A., Rouhiainen-Valo, T. & Ruusunen, T. (toim.) Sosiaalipedagoginen ammatillisuus. Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu, 14–19.

Ranne, K. 2002. Sosiaalipedagogiikan ydintä etsimässä. Sosiaalipedagogiikka suomalaisten ja ruotsalaisten asiantuntijahaastattelujen sekä dokumenttien valossa. Turku: Turun yliopisto.

Reeve, J. 2009. Understanding motivation and emotion. 5th edition. University of Iowa: Wiley.

Repo, A. & Rissanen, E. 2009. ”ALETANKS OLEEN?” Opetusmateriaali seurustelusta, murrosiästä ja seksuaalisuudesta erityistä tukea tarvitseville nuorille. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. [viitattu 4.6.2013] Saatavissa: https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/4557/Repo_Anna.pdf?sequence=1

Rinta-Harri, A. 2005. Kehollinen ilmaisu sosiaalipedagogiikan ammattipätevyytenä. Teoksessa Ranne, K., Sankari, A., Rouhiainen-Valo, T. & Ruusunen, T. (toim.) Sosiaalipedagoginen ammatillisuus. Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu, 72–82.

Ruusunen, T. 2005. Ilmaisulliset menetelmät – siltoja itseen ja toisiin. Teoksessa Ranne, K., Sankari, A., Rouhiainen-Valo, T. & Ruusunen, T. (toim.) Sosiaalipe-

dagoginen ammatillisuus. Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu, 54–61.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006a. Havainnointi. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. [viitattu 10.8.2013] Saatavissa: https://fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_4.html

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006b. Triangulaatio. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. [viitattu 23.10.2013] Saatavissa: http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_4.html

Salmi, R. & Takkinen, K. 2012. ”Mitä se minuus on?” – toiminnallinen pienryhmäprojekti Helsingin seudun Setassa. Tikkurila: Laurea ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. [viitattu 4.6.2013] Saatavissa: https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/33972/salmi_riina.pdf.pdf?sequence=1

Salonen, M. 2008. Mitä seksuaali-identiteettejä käsittelevissä keskusteluissa tapahtuu? Teoksessa Lahikainen, A., Punamäki, R.-L. & Tamminen, T. Kulttuuri lapsen kasvattajana. Helsinki: WSOY, 266–279.

Saltiola, L. 2007. Tunteet seksuaalisuuden osana. Nuorten aikuisten näkemys aiheesta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. [viitattu 15.11.2013] Saatavissa: <http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/19008/TMP.objres.474.pdf.pdf?sequence=2>

Seta ry. 2012. Moninaisuus on meissä. [viitattu 23.9.2013] Saatavissa: <http://www.seta.fi/index.php?k=16213>

Siimes, E. & Turunen, O. 2012. Nuoret tietoiSEKSI – keskustellen ja toimien seksuaalikasvatuksessa. Tikkurila: Laurea ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. [viitattu 4.6.2013] Saatavissa: https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/40601/Siimes_Eine%20ja%20Turunen_Oona.pdf.pdf?sequence=1

- Sinivuori, P. & Sinivuori, A. 2007. Esiripusta arvoihin. Toiminnallinen draamakasvatuskirja. Jyväskylä: Atena kustannus Oy.
- Smolak, L. 2004. Bodyimage in children and adolescents: where do w ego from here? Body Image 1. Elsevier, 15–28.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2010. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. [viitattu 16.11.2013] Saatavissa: <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246>
- Tiusanen, E. 2008. Päivittäiset toiminnot päivähoitossa. Teoksessa Helenius, A. & Korhonen, R. Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja –kehitykseen. Helsinki: WSOY, 79–98.
- Toivanen, T. 2007. Lentoon! Draama ja teatteri koulussa. Helsinki: WSOY.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Helsinki: Stakes. [viitattu 15.11.2013] Saatavissa: <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066>
- Vilkka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Vilkka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.
- Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.
- Virtanen, J. 2002. Kliininen seksologia. Helsinki: WSOY.
- Välimaa, R. 2004. Terveystieto ja seksuaaliopetus. Teoksessa Kosunen, E. & Ritamo, M. (toim.) Näkökulmia nuorten seksuaaliterveyteen. Raportteja 282. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES, 137–146.
- Ylönen, M. 2004. Sanaton dialogi. Tanssi ruumillisena tietona. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, liikunta- ja terveystieteiden laitos. Väitöskirja. [viitattu 25.9.2013] Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/37836/951391772x.pdf?sequence=1>

Ärväs, T. 2012. Draama ja toiminnalliset menetelmät ohjausvuorovaikutuksen tukena. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteiden laitos. Pro Gradututkielma. [viitattu 25.9.2013] Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/40023/URN:NBN:fi:jyu-201210182715.pdf?sequence=1>

LIITTEET

LIITE 1 Tutkimuslupa

LIITE 2 Lupakirje vanhemmille

LIITE 3 Havainnointilomake opettajalle Oma keho

LIITE 4 Havainnointilomake opettajalle Tunteet

LIITE 5 Havainnointilomake opettajalle Parisuhde

LIITE 6 Havainnointilomake opettajalle Seksuaalisuus ja seksuaalisuuden muodot

LIITE 7 Oppilaiden palautelomake

LIITE 8 Kokonaispalautelomake oppilaille

LIITE 9 Opas

ORIMATTILAN KAUPUNKI

VIRANHALTIJAPÄÄTÖS

Sivistystoimenjohtaja

27.06.2013

86 §

Asia Tutkimuslupa/Autio ja Kuisma
Vireillepanija Autio Juhani Kuisma Jutta
Päätös ja perustelut Lahden ammattikorkeakoulun opiskelijat Juhani Autio ja Jutta Kuisma anoavat tutkimuslupaa tutkimukselleen nuorten seksuaali-identiteetin tukemisesta. Tutkimus tehdään toiminnallisina ohjauksina elo-syyskuussa 2013.

Liite

Päätän myöntää tutkimusluvan Juhani Autiolle ja Jutta Kuismalle.

Timo Ahvo
Sivistystoimenjohtaja

Jakelu

Autio Juhani/ Kuisma Jutta

Sivistys- ja vapaa-aikalautakunta

17.5.2013

Orimattilan sivistystoimi
Sivistystoimen johtaja Timo Ahvo
Pappilantie 2
PL 44
16301 Orimattila

TUTKIMUSLUPA-ANOMUS

Olemme sosionomi opiskelijoita Lahden ammattikorkeakoulusta. Suuntautumisvaihtoehtomme on sosiaalipedagoginen lapsi- ja nuorisotyö. Valmistumme joulukuussa 2013.

Opinnäytetyömme aiheena on nuorten seksuaali-identiteetin tukeminen ja opinnäytetyön toiminnalliset ohjaukset olisi tarkoitus toteuttaa Orimattilan koulussa.

Opinnäytetyömme tarkoituksena on tuottaa toiminnallisten ohjauksetojen avulla opas, jota kouluissa voitaisiin seksuaalikasvatuksen opetuksessa hyödyntää.

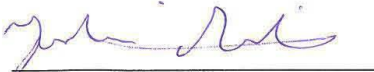
Tulemme keräämään palautetta toiminnallisista osuuksista nuorilta sekä opettajajeniköstöltä. Toiminnallisten ohjauksetojen ajoitus tulisi olemaan elo-syyskuussa 2013 ja ne sisällytettäisiin osaksi terveystiedon oppitunteja. Ohjauksetoja on kaiken kaikkiaan 7.

Pyydämme lisäksi nuorten huoltajilta suostumuksen osallistua tutkimukseemme.

Alla yhteystietomme mahdollisia lisäkysymyksiä varten:

Juhani Autio (ent. Ojanen) 0509170823

juhani.ojanen@student.lamk.fi

Jutta Kuisma 040-7270772

jutta.kuisma@student.lamk.fi

Tutkimuslupa myönnetty / evätty

Paikka ja aika

Timo Ahvo

Opinnäytetyön sisältöä:

Opinnäytetyön aihe ja rajaus:

-Aiheemme seksuaali-identiteetin tukeminen kuuluu oikeastaan yläkäsitteen seksuaalisuus alle. Lähtiessämme aiheita suunnittelemaan ja rajaamaan, sovimme yhdessä että molemmat lukevat seksuaalisuuteen liittyvää kirjallisuutta tahollansa. Tämän jälkeen istuimme yhdessä alas ja piirsimme miellekartan. Miellekarttaa piirtäessämme huomasimme itseämme selkeästi kiinnostavan juuri identiteetin. Sovimme yhdessä rajaavamme työmme seksuaali-identiteettiin. Pidemmän pohdimisen myötä nostimme esiin käsitteitä tasa-arvon, itsetunnon (minäkuvan), kehonkuvan ja itsemääräämisoikeuden. Katsomme näiden asioiden liittyvän selkeästi identiteetin kehitykseen ja sitä kautta olevan olennainen osa opinnäytetyötämme. Haluamme myös toiminnallisessa osuudessa tuoda nuorille esille seksuaalisuuden eri muotoja, ajatuksella jokainen saa olla oma itsensä. Emme kuitenkaan opinnäytetyössä keskity kyseiseen aiheeseen, vaan sivuamme sitä sen vaatimalla tavalla. Sosiaaliset suhteet tulevat nousemaan esiin monessa kohtaa, sosiaalisten suhteiden vaikutus minäkuvaan, identiteettiin ja tasa-arvoon on kuitenkin merkittävä.

Toiminnalliset toteutukset:

-Toteutetaan koulussa Orimattilassa 7- luokkalaisille

-Toteutuksia on 7. Joista ensimmäinen on varattu tutustumiseen ja tutuiksi tulemiseen, sekä viimeinen kerta joka kokoaa kaiken yhteen.

-Toteutuksiin on varattu 1,5h per kerta. Toteutuksen on alustavasti suunniteltu pidettäväksi osana terveystiedon opetussuunnitelmaa.

Arviointi toteutuksista:

-Oppilailta kerätään palaute jokaisen toteutuskerran arviointilomakkeella

-Lisäksi toteutusta seuraavalta opettajalta kerätään lomakkeella palaute, jossa opettaja arvioi niin ohjausta kuin toiminnan sisältöä

-Tutkijoina refleктоimme jokaisen toteutuksen jälkeen suoritusta ja kokoamme reflektionista kirjallisen arvion omasta työskentelystä toteutuspäiväkirja muodossa

ORIMATTILAN KAUPUNKI

VIRANHALTIJAPÄÄTÖS

Sivistystoimenjohtaja

27.06.2013

86 §

ORIMATTILAN KAUPUNKI
VH:n NIMIOIKAISUVAATIMUSOHJEET
Kunnallisasiat

LIITE

Päivämäärä

Pykälä

Sivu

Oikaisuvaatimusoikeus	Päätökseen tyytymätön voi tehdä kirjallisen oikaisuvaatimuksen. Oikaisuvaatimuksen voi tehdä se, johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa (asianosainen) sekä kunnan jäsen.
Oikaisuvaatimusviranomainen	Viranomaiselle, jolle oikaisuvaatimus tehdään, osoite ja postiosoite Sivistyslautakunta Pappilantie 2, PL 44 16300 ORIMATTILA
Oikaisuvaatimusaika ja sen alkaminen	Oikaisuvaatimus on tehtävä 14 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Kunnan jäsenen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon, kun pöytäkirja on asetettu yleisesti nähtäväksi. Asianosaisen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon, jollei muuta näytetä, seitsemän päivän kuluttua kirjeen lähettämisestä, saantitodistuksen osoittamana aikana tai erilliseen tiedoksisaantitodistukseen merkittynä aikana.
Nähtäväksi asettaminen	Pvm <i>sivistyspalvelukeskus 3.7.2013 klo 9-12</i>
Tiedoksianto asianosaiselle	Asianosainen ___ Lähetetty tiedoksi kirjeellä (kuntalaki 95 §). Annettu postin kuljetettavaksi, pvm / tiedoksiantaja
	Asianosainen ___ Luovutettu asianosaiselle Paikka, pvm ja tiedoksiantajan allekirjoitus Vastaanottajan allekirjoitus
	___ Saantitodistusta vastaan
	☒ Muulla tavoin, miten <i>sähköpostilla 28.6.2013</i>
Oikaisuvaatimuksen sisältö ja toimitaminen	Oikaisuvaatimuksesta on käytävä ilmi vaatimus perusteineen ja se on tekijän allekirjoitettava. Oikaisuvaatimus on toimitettava oikaisuvaatimusviranomaiselle ennen oikaisuvaatimusajan päättymistä.
Lisätietoja	

Liitetään viranhaltijapäätökseen

HUOLTAJILLE

Olemme sosionomiopiskelijoita Lahden ammattikorkeakoulusta. Teemme toiminnallista opinnäytetyötä, jonka aiheena on nuoren seksuaali-identiteetin tukeminen. Opinnäytetyömme onnistumisen kannalta lapsenne osallistuminen on tärkeää. Toiminnallisista toteutuksista on tarkoitus laatia opas, jota koulun seksuaalikasvatuksessa voidaan jatkossa hyödyntää.

Olemme tulossa toteuttamaan lapsenne ryhmälle suunnittelemaamme, noin 1,5 tunnin mittaiset toiminnalliset ohjaukset elo-syyskuussa 2013. Toteutuskertoja on yhteensä 7 ja ne sisällytetään terveystiedon oppituntien sisältöön. Teemojamme ovat Oma keho, Tunteet ja parisuhde sekä Seksuaalisuus ja seksuaalisuuden muodot. Ensimmäisen kerran käytämme tutustumisen merkeissä ja viimeisellä kerralla teemme yhteenvedon läpikäydyistä asioista ja keskustelua herättäneistä aiheista. Keräämme myös loppupalautteen nuorilta.

Käsitlemme Oma keho teemassa nuoren kehon fyysisiä muutoksia, herättelemme nuoria suhtautumaan kriittisesti median antamaan kuvaan seksistä ja kauneusihanteista ja pyrimme hahmottamaan nuorten kanssa millainen läheisyys tuntuu hyvältä ja millainen ei. Tunteet ja parisuhde teeman myötä tuomme esille seksuaalikäyttäytymisen vastuita ja velvoitteita, keskustelemme siitä millaiset asiat kuuluvat hyvään parisuhteeseen sekä miehenä ja naisena olemiseen ja toisen kunnioittamiseen. Kolmannessa teemassa seksuaalisuus ja seksuaalisuuden muodot pohdimme yhdessä nuorten kanssa seksiin liittyviä mielikuvia, keskustelemme erilaisista seksuaalisuuden muodoista ja annamme vinkkejä lisäinformaation hakemiseen.

Keräämme palautetta toteutuskerroista sekä nuorilta itseltään että opettajahenkilöstöltä. Lisäksi havainnoimme itse toteutuskertojen kulkua. Opinnäytetyömme valmistuttua joulukuussa 2013 kaikki kerätty materiaali hävitetään.

LIITE 2(2)

Tällä kirjeellä pyydämme lupaa lapsenne osallistumiseen toiminnalliseen opinnäytetyöhömmme. Pyydämme teitä palauttamaan ohessa olevan lapun täytettynä ryhmän opettajalle **13.8 mennessä**.

Ystävällisin terveisin Juhani Autio ja Jutta Kuisma

Lisätietoja numerosta 0509170823 (Juhani) tai 0407270772 (Jutta)

Lapseni _____ saa / ei saa osallistua toiminnallisiin ohjaukseroihin.

Huoltajien allekirjoitukset:

Palautelomake oppilaille

Ympyröi oikea vaihtoehto ja vastaa kirjallisesti avoimiin kysymyksiin.

Poika / Tyttö

Opitko tunnin aikana jotain uutta?

Kyllä / Ei

Jos opit, mitä opit?

Tuntuiko jokin asia pahalta?

Kyllä / Ei

Jos tuntui, mikä tuntui?

Tuntuiko toimintaan osallistuminen vaikealta?

Kyllä / Ei

Miksi? _____

Koetko että tunnista oli sinulle hyötyä?

Kyllä / Ei

Perustele.

Mitä tunnista jäi mieleen? Miksi?

Palaute

1. Mikä oli paras / mielenkiintoisin ohjauskerta? (ympyröi oikea vaihtoehto)

Oma keho 1 Oma keho 2 Tunteet Parisuhde Seksuaalisuus ja sen eri muodot

2. Minkä kouluarvosanan antaisit ohjaajille? _____

Miksi? _____

3. Miten muuttaisit ohjauskertoja / niiden sisältöä?

4. Jäitkö kaipaamaan johonkin asiaan lisää tietoa? Kyllä / Ei

Miksi?

5. Tulisiko mielestäsi nuorten kanssa käsitellä valitsemissamme

teemoissa olleita asioita? Kyllä / Ei

Miksi?

6. Minkä kouluarvosanan antaisit ohjauskokonaisuudesta? _____

**SEKSUAALI-IDENTITEETIN TUKEMINEN
TOIMINNALLISTEN MENETELMIEN AVULLA**

OPAS KASVATAJILLE

**Jutta Kuisma & Juhani Autio
Lahden ammattikorkeakoulu
Kevät 2014**

OPAS SEKSUAALI-IDENTITEETIN TUKEMISEEN

Oppaan tarkoituksena on tarjota valmista materiaalia opetukseen seksuaali-identiteetin tukemiseksi kouluissa. Opasta voidaan käyttää missä tahansa ryhmässä nuorten parissa, kunhan huomioidaan nuorten ikä, kehitys ja käsiteltävä teema. Ohjauskokonaisuus on toteutettu 7. luokkalaisten nuorten kanssa, mutta ohjaukset voi ajoittaa 5.-9.- luokille. Oppaassa olevat ohjaukset on muokattu tutkimustulosten pohjalta vastaamaan paremmin tarkoitustaan, mutta teemoista on mahdollista valita myös jokin erillinen ohjaus, johon syventyä lisää. Opas tarjoaa tiiviin teoreettisen osion sekä kuvaukset harjoituksiin. Oppaan lopusta löytyy aloitukseen soveltuvia leikkejä ja lisäinformaatiota ohjausten tueksi.

Toiminnallisten menetelmien soveltuvuus seksuaalikasvatukseen

Toiminnallisuus soveltuu hyvin seksuaalikasvatukseen, sillä toiminnallisuus on tuolloin helpompi liittää nuorten tunteisiin, kokemiseen ja motivaatioon. Toiminnalliset menetelmät ovat oivallinen tapa käsitellä seksuaalisuutta ja siihen liittyviä arvoja. Aihepiirin arkaluontoisuuden vuoksi kasvattajan avoimuus auttaa tukemaan nuoren seksuaalista itsetuntoa ja minäkuvan kehittymistä. Toiminnallisuus luo myös tilaa ryhmälle.

Miksi käyttää toiminnallisia menetelmiä?

Toiminnallisten menetelmien käyttäminen toimii välineenä muiden kohtaamisessa. Sen kautta yhdessä tekeminen helpottuu ja vuorovaikutustilanteista saadaan syvempiä. Toiminnalla saadaan aikaan kokemuksellista oppimista, joka vaikuttaa ihmiseen niin tunne-, asenne kuin käyttäytymisen tasolla. Lisäksi toiminnallisuus auttaa luomaan turvallisuutta ryhmään, mikä mahdollistaa juuri vaikeiden asioiden läpikäymisen. Turvallisuuden tunne muodostuu luottamuksesta, hyväksynnästä, avoimuudesta, sitoutumisesta ja tuen antamisesta. Toiminnallisten menetelmien käyttö edellyttää ohjaajalta ammattitaitoa, mikä tarkoittaa ohjaajan kykyä hyödyntää omia vahvuuksiaan, taitojaan ja omaa persoonaansa.

Mitä seksuaali-identiteetin muotoutuminen merkitsee nuoren kasvulle ja kehitykselle?

”Seksuaali-identiteetti on omaan seksuaalisuuteen liittyvä itse määritelty minäkuva, joka muodostuu suhteessa ympäröivään maailmaan.”

Seksuaali-identiteetti muotoutuu mm. käsityksestä omasta sukupuolesta, muilta saadusta palautteesta, oman kehon ulkomuodosta ja sen hyväksymisestä, soveltuvuudesta kumppaniksi, vanhempien osoittamasta hellyydestä toisilleen, tiedonsaannista murrosiästä ja murrosiän muutoksista riittävän varhain, seksuaalisuuden esilletuomisen sallittavuudesta ja sen kontrolloitavuudesta, odotuksiin seurustelusta, parisuhteesta ja rakkaudesta sekä hyvistä ja huonoista seksuaalisuuden kokemuksista. Harjoituksissa on käsitelty valtaosaa edellä mainituista asioista.

Seksuaalisuuteen liittyvä identiteetin rakentaminen sosiaalisesti sekä henkilökohtaisesti. Sosiaalinen identiteetti muotoutuu samaistumisen kokemusten myötä. Samaistumisten kautta koetut myönteiset arvot vaikuttavat nuoren itsetuntoon. Henkilökohtainen identiteetti on yksilön kokemus ainutkertaisuudesta, jatkuvuudesta ja tarpeesta tulla nähdyksi omana itsenään. Seksuaalinen suuntautuminen on puolestaan kulttuurisidonnainen identiteetti. Seksuaaliseen suuntautumiseen sisältyy itsensä hyväksyminen ja omien tunteidensa tunnistaminen vastakkaista sukupuolta, samaa sukupuolta tai kumpaakin sukupuolta kohtaan. Oman seksuaalisen suuntautumisen hyväksyminen ja omien tunteiden tunnistaminen voi tapahtua ennen murrosikää, ennen aikuisuutta tai vasta myöhemmällä aikuisiällä. Tämän vuoksi on tärkeää tukea nuoren seksuaali-identiteetin muotoutumista positiivisena roolimallina.

Nuori tarvitsee kasvattajalta tukea oman kehityksensä ja kehonsa normaaliuden pohdintoihin. Nuoren kanssa on hyvä keskustella yleisesti hyväksytyistä seksuaalinormeista ja tarjota luotettavia tiedonlähteitä, joihin nuori voi halutessaan tutustua. Seksuaalisten arvojen ja asenteiden pohtiminen on nuorelle ajankohtaista. Seksuaalikasvatuksessa nuoren seksuaali-identiteettiä voidaan tukea antamalla tilaa tällaiselle pohdinnalle. Kasvattajan on mahdollista tuoda yhteiseen keskusteluun laajempaa näkökulmaa.

OMA KEHO

Nuori oppii jo lapsuudessaan arvostamaan omaa kehoaan ja kehittää itsetuntoaan. Nuoruuden fyysisten muutosten ja seksuaalisten tuntemusten aikaansaama hämmennys horjuttaa nuoren varmuutta. Nuori tarvitsee seksuaalisten arvojen ja asenteiden herättelyä ja tilaa pohtia niitä. Nuoren ympärillä olevat ihmiset toimivat roolimalleina seksuaalisuuden ilmaisuun nuorelle ja vaikuttavat näin nuoren asenteisiin. Seksuaalisuus kulkee osana ihmisen sosiaalista, fyysistä ja psyykkistä minää.

Teeman tarkoituksena on tuoda nuorille selkeästi esille murrosiän muutokset juuri sellaisenaan ja herättää nuori ajattelemaan omaa kehoaan ja sen yksilöllisyyttä.

Teeman tavoitteita ovat itsetunnon vahvistaminen, nuoren kehon fyysiset muutokset ja niihin suhtautuminen sekä kriittisen suhtautumisen herättäminen median tuottamaa kuvaa ja kauneusihanteita kohtaan.

OMA KEHO

Oma keho toteutus kannattaa jakaa kahteen osaan ja lähteä ensin käsittelemään kehon muutoksia. Kasvun ja murrosiän tuomien muutosten jälkeen on hyvä antaa nuorten pohtia itsensä hyväksymistä ja omia rajoja.

Toteutus I

Aloitusleikki

Mediasta kuvia ihmisvartaloista "tavallisia" ja ei "tavallisia"

Keskustelua (asenteet, millainen on ihannevartalo, millainen on "normaali" keho...)

Etäisyysharjoitus

Keskustelua (itseääräämisoikeus, oman kehon kunnioittaminen)

Lopetus

Toteutus II

Aloitusleikki (voi valita tilanteeseen sopivan)

Omien kehojen piirtäminen

Murrosiän tuomien muutosten miettiminen piirustuksiin

Lopetus

Etäisysharjoitus:

Asetutaan kahteen vastakkaiseen riviin. Toista kohti kävellään ja silloin, kun ystävä on sopivalta tuntuvan etäisyyden päässä, pari sanoo SEIS.

Harjoitus tuo konkreettisesti näkyväksi sen, millainen läheisyyden aste nuoresta tuntuu sopivalta. Koska harjoitus saattaa herättää nuorissa epämiellyttäviäkin tunteita, harjoitus on hyvä purkaa keskustelemalla itsemääräämisoikeudesta, oman kehon kunnioittamisesta ja omien rajojen asettamisesta.

Ryhmästä riippuen rivit voidaan muodostaa siten, että tytöt ja pojat ovat vastakkain.

Omien kehonkuvien piirtäminen:

Nuoret jaetaan pareiksi. Tässä harjoituksessa kannattaa käyttää paksua kartonkia piirustuslupina. Jokainen piirtää parinsa ääriviivat kartongille. Kun kehonkuvat ovat valmiit, jaetaan tytöt ja pojat omiin ryhmiinsä.

Kehossa tapahtuvia fyysisiä muutoksia pohditaan ryhmissä ja niitä voidaan kirjoittaa kartongille ylös. Harjoitus auttaa nuoria hahmottamaan kuinka erilaisia vartaloita voi olla ja tukee yhteisen keskustelun syntymistä, kun muutoksia käydään yhdessä läpi.

Kun tytöt ja pojat ovat saaneet keskustelun ja muutokset käytyä läpi, ryhmät yhdistetään. Sekaryhmässä muutokset voidaan käsitellä yhtäläisyyksien ja erojen kautta, jotta molempien sukupuolten muutokset tulevat selvästi esiin.

TUNTEET & PARISUHDE

Tunteet toimivat ihmiselle keinona ilmaista itseään, niitä käsittelemällä ja itseään ilmaiseamalla ihminen pyrkii säilyttämään tasapainon toimintakyvyn ja mielensä välissä. Tunteiden merkitys vuorovaikutustilanteessa on myös merkittävä, ihminen viestii tunteiden avulla vuorovaikutustilanteessa. Nuoren odotukset mm. seurustelusta, parisuhteesta ja rakkaudesta muokkaavat nuoren seksuaali-identiteettiä.

Teeman tarkoituksena on luoda avoin keskustelu nuorten kanssa. Puhutaan nuorille tasavertaisesti kehityksen mukana tulevista asioista: tunteista, parisuhteesta ja niihin liittyvistä vastuista.

Teeman tavoitteita ovat tunteiden tunnistamisen, ilmaisun ja säätelyn harjoittelu, vuorovaikutustaitojen harjaannuttaminen, toisen kunnioittaminen sekä vastuut ja velvoitteet seksuaalikäyttäytymisessä.

TUNTEET JA PARISUHDE

Tunteet olisi hyvä käsitellä ensin, jolloin saadaan aikaan luontainen siirtymä parisuhteeseen.

I TUNTEET

Aloituspeli

Pienissä ryhmissä kuvien kautta tunteiden tunnistamista

Keskustelua

Sosiometrinen ja vahvuuksista

Lopetus

II PARISUHDE

Aloituspeli

Mielikartan piirtäminen pienissä ryhmissä

Parisuhteen säännöt, vaiheet, vastuut ja velvoitteet

Seksuaalioikeudet

Keskustelua

Video parisuhteesta

Lopetus

Kuvista tunteiksi:

Nuoret jaetaan pienryhmiin. Työskentelyssä voi hyödyntää valokuvia, kortteja tai muita kuvia, joista valitaan vuorotellen yksi. Jokainen nuori saa ilmaista, millaisen tunteen kuva hänessä herättää. Harjoituksessa nuoret huomaavat, kuinka erilaisia tunteita yksi ja sama kuva voi herättää.

Yhteisessä keskustelussa voidaan pohtia, esimerkiksi miksi toiselle kuva merkitsee iloa ja toiselle surua. Pienryhmätyöskentely edellyttää aikuisen läsnäoloa, jotta keskustelua saadaan aikaan.

Sosiometrinen jana omista vahvuuksista:

Sosiometrian avulla voidaan selvittää nuorten asenteita, mielipiteitä tai suhtautumista käsiteltävään asiaan. Sosiometrisellä janalla tarkoitetaan jonkin asian merkityksen tai asenteen näkyväksi tekemistä. Tilassa on kuvitteellinen jana, jonka toinen pää edustaa väittämää "olen eri mieltä" ja toinen pää "olen samaa mieltä".

Vahvuuksien janalla ohjaaja esittää väittämiä kuten "uskallan ilmaista itseäni" tai "olen rohkea". Nuoret saavat valita paikkansa kuvitteellisella janalla. Harjoituksen aikaan saadaan helposti aikaan keskustelua, kun ohjaaja pyytää nuoria perustelemaan miksi he ovat valinneet juuri kyseisen paikan janalla.

Miellekartta:

Nuoret jaetaan pienryhmiin. He saavat piirtää miellekartan, johon kirjoittavat sellaisia ominaisuuksia tai asioita, joita arvostaisivat poika/tyttöystävässä. Aikaa on hyvä varata ainakin 20 minuuttia.

Pienryhmätyöskentelyn jälkeen ominaisuudet kootaan yhdessä taululle. Yhteisessä purkuvaiheessa ohjaaja voi tukea nuoria keskustelussa esimerkiksi kyselemällä, mitkä ovat viisi tärkeintä ominaisuutta ja pyytää nuoria perustelemaan tekemänsä valinnat.

Harjoituksessa voidaan pohtia myös mitä yhteistä on seurustelukumppanin ja ystävän ominaisuuksilla.

Parisuhteen säännöt, vaiheet, seurustelun vastuut ja velvoitteet:

Nuorille kerrotaan, mitä seurustelu oikeasti tarkoittaa ja kuinka tärkeää on kunnioittaa itseään ja kumppania. Parisuhdeasioiden läpikäymisessä voi hyödyntää esimerkiksi Väestöliiton internet-sivua. Nuorten seksuaalioikeudet voidaan käydä yhteisen keskustelun kautta läpi. Keskustelun yhteydessä voidaan käsitellä myös omaan hyvinvointiin liittyviä asioita.

SEKSUAALISUUS JA SEKSUAALISUUDEN MUODOT

Seksuaalisuutta voidaan tietyllä asteella pitää kulttuurisidonnaisena, esimerkiksi heteroseksuaalisuus nähdään kulttuurisesti seksuaalisuuden lähtökohtana. Nuoren seksuaalisuuden määrittäminen luo helposti suuria paineita. Nuoren seksuaalisuus määräytyy kuitenkin muutosten kautta, sekä oman kypsymisen ehdoilla. Seksuaalisessa kypsymisessä on merkittävää oman seksuaalisuuden hyväksyminen.

Teeman tarkoituksena ei ole puhua seksuaaliterveydestä tai keskustella seksistä itsestään vaan tuoda nuorten pohdittavaksi seksuaalisuuden merkitys ja sen muodot. Ei pelotella nuoria vaan kerrotaan positiivisen kautta asioista, sekä tarjotaan mahdollisuus tiedon saantiin.

Teeman tavoitteita ovat oman seksuaali-identiteetin pohtiminen, myönteisen asenteen herättäminen seksuaalisuuteen sekä tiedonhankinnan merkityksen esille tuominen nuoren itseohjautuvuuden vahvistamiseksi.

SEKSUAALISUUS JA SEKSUAALISUUDEN MUODOT

Aloitus

Sosiometrinen jana seksuaalisuuteen liittyvistä asenteista

Keskustelua

Media (Seta ry 2012. Moninaisuus on meissä) videon kesto n. 20 minuuttia

Keskustelua

Lopetus

Sosiometrinen jana seksuaalisuuteen liittyvistä asenteista:

- 1. Homoseksuaalinen rakkaus on pinnallisempaa kuin heteroseksuaalinen.*
- 2. Homoseksuaalit harrastavat enemmän irtosuhteita ja heillä on outoja fetissejä.*
- 3. Seksuaalinen suuntautuminen näkyy päältä päin.*
- 4. Homous tarttuu.*
- 5. Heteroseksu on turvallisempaa kuin homoseksu.*
- 6. Seksikumppanien määrä kertoo seksuaalisesta kokeneisuudesta.*
- 7. Lesb naiset ovat miehekkäämpiä kuin heteronaiset.*
- 8. Homous/lesbous pelottaa.*

Väittämien esittämisen jälkeen ohjaaja pyytää nuoria perustelemaan mielipiteitään.
Harjoitus toimii hyvänä keskustelun avaajana käsiteltäessä seksuaalisuutta ja sen muotoja.

Aloitukseen sopivia leikkejä

Monsterijuoksu

Osallistujat jaetaan muutamaan pienryhmään. Kukin ryhmä liikkuu ryhmänä määrätyn matkan annettujen ohjeiden mukaan. Ohjaaja antaa ryhmille ohjeet, esimerkiksi neljä jalkaa, kaksi kättä ja yksi peppu. Ryhmän pitää liikkua tietty matka vain näiden ruumiinosien koskettaessa maata. Jalkoja, käsiä, ym. ei saa olla maassa annettua määrää enempää eikä vähempää.

Katset kohtaa

Leikkijät seisovat piirissä. Jokainen kääntyy katsomaan vasemmalla puolellaan olevaa. Katsottuaan hetken hän siirtää katseensa seuraavaan ja taas seuraavaan jne. Katseen pitää pysähtyä hetkeksi jokaiseen piirissä seisovaan. Jos kaksi ihmistä huomaa katsovansa toisiaan suoraan silmiin, eivät he siirräkään katsettaan eteenpäin vaan vaihtavat hiljaa paikkoja keskenään. Uudella paikalla aloitetaan taas katsominen vasemmalla puolella seisovasta. Leikin aikana ei puhuta.

Kivi, sammal, jäkälä

Kivi, sammal, jäkälä-leikissä muodostetaan "still" kuvia. Ensin yksi menee keskelle ja sanoo mikä on, esimerkiksi kivi. Sen jälkeen toinen tulee ja koskettaa edellistä vaikka olkapäähän ja sanoo olevansa sammal kiven päällä. Tämän jälkeen tulee kolmas joka koskettaa nyt sammalta (olkapäähän) ja sanoo olevansa jäkälä sammaleen päällä. Tämän jälkeen aloitetaan alusta, kierroksen aloittaja voidaan määrätä tai sen voi aloittaa kuka tahansa.

Tuolileikki

Tuoleja asetetaan piiriin yksi vähemmän kuin leikkiin osallistujia on. Musiikin soidessa osallistujat liikkuvat tuolien ympärillä ja kun musiikki lakkaa, jokainen yrittää ehtiä tuolille istumaan. Se, joka jää ilman tuolia tippuu leikistä ja piiristä poistetaan yksi tuoli ja jatketaan. Leikkiä jatketaan niin kauan, että voittaja selviää.

Numeroleikki

Osallistujat asettuvat piiriin istumaan. Jokainen sanoo vuorollaan numeron, mutta seitsemällä jaollisten lukujen kohdalla tulee sanoa numeron sijaan Piip. Jos leikki tuntuu liian helpolta, sitä voi vaikeuttaa ottamalla mukaan myös toisen jaollisen luvun.

Kenellä on

Yksi seisoo tuolipiirin keskellä ja kertoo jonkin asian jonka omistaa tai on tehnyt. Kaikki, jotka ovat tehneet saman, vaihtavat paikkaa keskenään. Keskellä olija yrittää päästä tuolille istumaan, kun muut vaihtavat paikkaa. Tämän leikin avulla toisista opitaan jotain uutta ja tutustuminen helpottuu.

Linkkivinkit lisämateriaalista:

MLL 2013. Tutustumis-, vuorovaikutus- ja nimileikit. Saatavissa:

http://www.mll.fi/nuortennetti/tukarit/leikkiasema/tutustumis-vuorovaikutus-ja_ni/

Seta ry. 2012. Moninaisuus on meissä. Video. Saatavissa:

<http://www.seta.fi/index.php?k=16213>

Sinivuori, P. & Sinivuori, A. 2007. Esiripusta arvoihin. Toiminnallinen draamakasvatuskirja. Jyväskylä: Atena kustannus Oy

Lindqvist, M. 2005. Sosiodraama matkana yhteisön kollektiiviseen alitajuntaan. Teoksessa Lindqvist, M.; Kopakkala, A.; Nieminen, S.; Sura, S. (toim); Tuomisto, M.; Eklund, K.; Janhunen, T.(toim); Tervämäki, P.; Tarkiainen, L.; Salomäki, J. & Partanen-Hertell, M. Miten käytän toiminnallisia menetelmiä? Psykodraaman ohjaajat kertovat. Pieksamäki: RT-Print Oy.

Väestöliitto 2013. Nuorten seksuaalioikeudet. Saatavissa:

<http://www.vaestoliitto.fi/nuoret/seksi/seksuaalioikeudet/>

Väestöliitto 2013. Parisuhde. Saatavissa: <http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/>

LÄHTEET

- Aalto, M. 2000. Ryppäästä ryhmäksi. 4.painos. Hausjärvi: My Generation Oy.
- Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2010. Seksuaalikasvattajan oma seksuaalisuus, opettajuus ja ohjaajuus. Teoksessa Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. (toim.) Selkee! Turun kaupunki: sosiaali- ja terveystoimen julkaisuja 6/2010, 151–158.
- Bildjuschkin, K. & Malmberg, A. 2000. Kerro meille seksistä. Nuoren seksuaali-kasvatus. Helsinki: Tammi.
- Cacciatore, R. 2005. Seksuaalisuus – etu vai haitta koulutyölle? Teoksessa Peltonen, H. & Kannas, L. (toim.) Terveystieto tutuksi - ensiapua terveystiedon opettamiseen. Helsinki: Opetushallitus, 147–188.
- Kaltiala-Heino, R. 2004. Seksuaalisuus ja mielenterveys nuoruusiässä. Teoksessa Kosunen, E. & Ritamo, M. (toim.) Näkökulmia nuorten seksuaaliterveyteen. Raportteja 282. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES, 61–71.
- Mäkilä, P., Raatikainen, E., Rahikka, A. & Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOY.
- Nissinen, J. 2006. Seksuaalinen suuntautuminen. Teoksessa Apter, D., Väisälä, L., Kaimola, K. (toim.) Seksuaalisuus. Helsinki: Duodecim, 130–156.
- Nivala, E. 2010. Osallistuminen sosiaalipedagogisen toiminnan periaatteena. Teoksessa Hämäläinen, J. & Nivala, E. (toim.) Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja 2010. Kuopio: Suomen sosiaalipedagoginen seura ry., 111–122.
- Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2008. Ihmisen psykologinen kehitys. 1.-3.painos. Helsinki: WSOY.
- Ranne, K. 2002. Sosiaalipedagogiikan ydintä etsimässä. Sosiaalipedagogiikka suomalaisten ja ruotsalaisten asiantuntijahaastattelujen sekä dokumenttien valossa. Turku: Turun yliopisto.
- Reeve, Johnmarshall. 2009. Understanding motivation and emotion. 5th edition. University of Iowa: Wiley.

Salonen, M. 2008. Mitä seksuaali-identiteettejä käsittelevissä keskusteluissa tapahtuu?
Teoksessa Lahikainen, A. R., Punamäki, R-L & Tamminen, T. Kulttuuri lapsen kasvattajana.
Helsinki: WSOY, 266–279.

Vilka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-Kustannus.